Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift

Årg. VIII 1925

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS ÅRSSKRIFT

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG VIII · 1925

UPPSALA
1925

UPPSALA 1925
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sällskapets nye hedersledamot: Dr. Benjamin Daydon Jackson . 1— 2
Linné som konstnär. Av F. Bryk . . . . . 3— 13
Olof Rudbeck den äldres hortus botanicus. En topografisk studie. Av K. W. Herdin . . . . . 14— 24
Pehr Löflings dagboksanteckningar om sin resa från Madrid till Cadix 1753. Översättning av ett spanskt originalmanuskript. Av A. J. Barreiro. Med inledning av J. Almkvist . . . 25— 42
Linnæana i framlidne professor O. Nordstedts kvarlåtenskap. Av O. Gertz . . . . . 43— 48
Linné och veterinärväsendet. Av E. Schoug . . . . . 49— 58
Linné och lapparna. Av K. B. Wiklund . . . . . 59— 93
Tvenne sannolikt förlorade Linnéska manuskript ur Kilian Stobæi bibliotek. Av O. Gertz . . . . . 94— 96
Linnés parentation över Andreas Neander. Av E. Malmeström . 97—118
Resumé of contents . . . . . 119—120

Linné-sällskapets egna angelägenheter:

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1924 . . 121—122
Skattmästarens berättelse för år 1924 . . . . . 122—124
Revisionsberättelse 125
Linnéträdgården 1924 . . . . . 125—127
Linnémuseet och Linnébiblioteket . . . . . 127—128
Gåvor till Sällskapet 128
Svenska Linné-Sällskapets Styrelse 129
Svenska Linné-Sällskapets ledamöter . . . . . 130—132

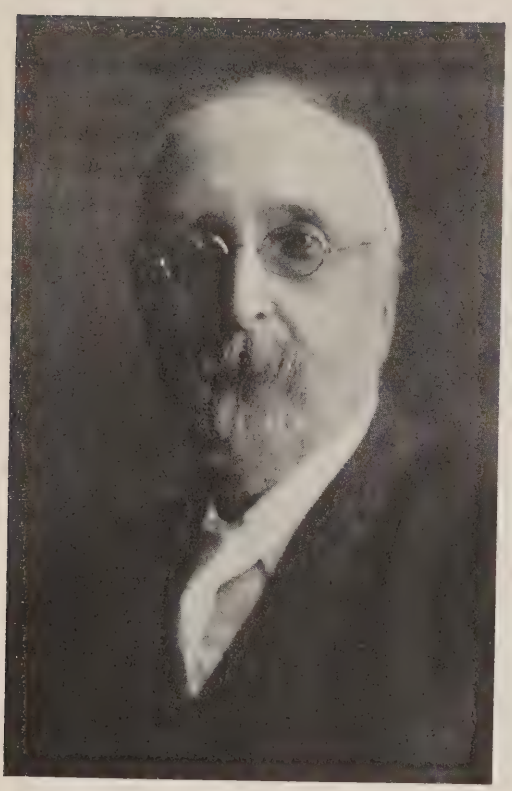

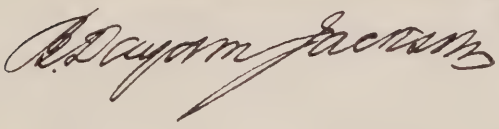

SÄLLSKAPETS NYE HEDERSLEDAMOT

DEN 25 MAJ 1924 VALDE SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPET till hedersledamot generalsekreteraren i Linnean Society i London Dr. BENJAMIN DAYDON JACKSON. Härigenom ville Sällskapet bringa sin hyllning åt en man, som på ett särskilt framstående sätt befordrat Linnéforskningen, icke minst genom ett stort antal egna skrifter, och därigenom, såsom det fordras i våra stadgar, »spritt kunskap om Linné och hans verk». Född den 3 april 1846 har han sedan 1880 varit fästad vid Linnean Society, som äger och på ett så pietetsfullt sätt vårdar de Linneanska samlingarna, och var 1880—1902 sällskapets sekreterare och är från 1902

dess generalsekreterare. Under denna sin långa tjänstetid vid Linnean Society har han också varit till en storartad hjälp för den svenska Linnéforskningen genom att med en aldrig svikande välvilja och med uppoffrande av en dyrbar tid stå till tjänst med svar på förfrågningar, förmedling av handskriftslån, läsning av korrektur och med handledning vid studier på stället.

Bland de många Linnéminnet rörande publikationer, som han utgivit, kunna här nämnas:

History of the Linnean collections. (Proc. Linn. Soc. 1887/88.)

Index to the Linnean Herbarium with indication of the types of species marked by Carl von Linné. (Ibid. 1911/12.)

Notes on a Catalogue of the Linnean Herbarium. (Ibid. 1921/22.)

Catalogue of the Linnean specimens of Amphibia, Insecta and Testacea, noted by Carl von Linné. (Ibid. 1912/13.)

Linnæus (afterwards Carl von Linné). The story of his life, adapted from the Swedish of Theodor Magnus Fries . . . and brought down to the present time in the light of recent research. London 1923. 8:o.

Vid Linnéfesterna i Sverige 1907 var han naturligtvis officiellt inbjuden och blev i Uppsala kreerad till filosofie hedersdoktor och utnämnd till riddare av Nordstjerneorden.

Svenska Linné-Sällskapet uttrycker den livliga förhoppningen att länge få räkna den åldrige forskaren bland sina hedersledamöter.

J. M. H.

Ur Præludia sponsaliorum plantarum.

LINNÉ SOM KONSTNÄR

Föredrag vid Sv. Linné-Sällskapets högtidssammankomst 25 maj 1924

AV

F. BRYK

STENARNA VÄXA, VÄXTERNA VÄXA OCH LEVA, DJUREN växa, leva och förnimma. Leva, växa och förnimma, som det heter vid ett annat tillfälle. Ett helt system i sammanträngd monumental lapidarstil, uttryckt genom tre verb, vilkas innebörd dock är tämligen tänjbar — sålunda har CARL LINNÆUS knappt 28 år gammal och följande de aristoteliska principerna, på den första foliosidan i det natursystem, som skulle förkunna ett nytt språk, sammanfattat alla jordiska naturkroppar, i det han fördelade dem på tre riken. Först 23 år senare har hans kritiska ande i tionde upplagan av Systema Naturæ ersatt denna sats, som lämnade alltför fritt spelrum åt den yppigt blomstrande naturfilosofien, med en mera exakt: LINNÉ har nu gentemot den anorganiska naturen uppställt den organiska.

Forskningen fasthåller i grund och botten ännu i dag vid denna indelning i sten-, växt- och djurriket, om den också uppdelar den oorganiska naturen i hydro-, litho-, pyrosfär o. s. v. samt i biosfären mellan växter och djur inskjuter det märkvärdiga protistriket.

LINNÉ följer i alla sina skrifter denna indelning. På så sätt blir jordklotet för honom ingenting annat än en naturaliesamling, ett »den allvise skaparens mästerverk», fördelat på »tre naturaliekammare».

Den närliggande bildliga jämförelsen mellan den gudomliga skapelsen och mänskliga konstverk tränger sig av sig själv på LINNÉ: »Granska vi verk, som af oss med den allrastörsta sorgfällighet förfärdigats, befinnas de ingalunda kunna uthärda jämförelse med skaparens. Kläder hämta vi från växter, insekter och djur, och vi förfärdiga dem efter vårt eget tycke,

men fåfängt söka vi dock att gifva dem samma glans, som finnes hos tigern, påfågeln o. s. v., hvadan det är och förblifver en orubblig sanning, att SALOMO i all sin härlighet icke kunde förliknas vid en enda Jakobslilja.» Ja, skaparens verk jämföres på ett ännu mera påtagligt sätt med ett konstverk: »Håller man t. ex. framför en ko ett det allra konstnärligaste ört, så fäster hon därvid ej större uppmärksamhet, än om hon finge se en muskotnöt.» LINNÉ visar på intet sätt någon ringaktning för konstverket, »ty», säger han, »det finnes dock ingen förnuftig människa, som ej beundrar en maskin och dess konstruktör, men vad är en sådan maskin gentemot skaparens högst utmärkta konstverk?»

Fig. 1. *Midnattssolen.* Ur Iter lapponicum.

En nära besläktad tankegång framlägger KANT i sina storslagna mekanistiska utvecklingsteori: »Giv mig materien och jag skall uppbygga universum», ropar han i känslan av mänskligt självmedvetande. Men den klare tänkaren från Königsberg sjunker alldeles samman, när han överflyttar denna sin Promethevs-tanke från den oorganiska till den organiska naturen: »Men», frågar han klenmodigt misströstande, »är man även berättigad att säga: giv mig materia och jag vill visa Eder hur man gör en fjärillarv därav? Blir man inte här stående redan vid sitt första försök på grund av ovetenhet om den verkliga inre beskaffenheten och dess invecklade byggnad.»

Fig. 2. *Hökuggla.* Ur Iter lapponicum.

Liksom LINNÉ ställer också KANT konst och natur som varandras motsatser, därvid dock konsten är en av naturens företeelseformer. LINNÉS trekammarsystem visar sig därigenom vara ofullständigt, att det fordrar en utvidgning. Vi komma nu tillbaka till hans indelning. Finns det verkligen inte förutom sten-, växt- och djurrikena ännu ett fjärde, som, skulle jag vilja säga, förbinder den oorganiska naturen med den organiska.

LINNÉ, som utmärkt väl kände till den kosmiska världens kontinuitet, anade ju sammanhanget. Själv säger han en gång, att hos lithofyterna sammanträffa alla tre naturrikenas gränser, ja, att sten- och växtrikena gränsa så nära till varandra, att man knappast kan skilja dem från varandra. Vid omnämnande av Västergötlands antikviteter säger LINNÉ, att i Västergötland finnes en hel mängd, som jag emellertid förbigår, emedan

det ej kan hänföras till de tre provinserna, som naturens herre har gjort oss förtrogen med».

Det finnes alltså ytterligare något, som icke hör till dessa tre provinser. LINNÉ har själv flera gånger beskrivit sådant utan att vara medveten därom.

Hur karakteriserar LINNÉ t. ex. sin grupp Insecta? Som kännetecken uppräknar han efter varandra följande: sången hos syrsan, kokongen hos parasitstekeln, biens eller styngets vinterkvarter, myrans bo, spindelns nät. Låtom oss utelämna syrsans sång. Men de andra utanför den djuriska organismen liggande konkreta kännetecknen: kokongen, cellen, gropen, — ligga icke de utanför de tre naturrikenas råmärken? Bilda de ej en egen, fullt naturlig värld? En annan gång går LINNÉ ännu längre, i det han kallar fågelboen helt enkelt för »konstgjorda livmodrar»,[1] som om det instinktivt konstmässigt byggda fågelboet vore något mindre naturligt än livmodern hos ett däggdjur?

Ur Öländska och Gothländska resan.

Foto. av prof. K. MUNTHE.

Fig. 3. *Gotländska raukar.*

Att uppställa konst och natur som motsatser vore detsamma som att betrakta livets produkter som något övernaturligt, något konstlat och från livet väsensskilt. Allt levande manifesterar sin vilja på ett eller annat sätt, efterlämnar spår av sin levnad, som vi ju med anledning av konstbegreppets tänjbarhet skulle kunna uppfatta som mer eller mindre konstverk. På grund av denna synpunkt skulle dock människan, vilken LINNÉ hade ställt i spetsen av sitt djurrike, bli berövad konsten i dess egenskap av uteslutande privilegium, då konsten ju skulle få uppfattas som ett kännemärke överhuvud på livet. Detta fjärde rike, som i vidsträcktaste mening omfattar konsten och industrien i den organiska naturen — jag kallar det *teknosfären* — kunde LINNÉ mycket bra gå förbi, emedan han vid definitionen av de kroppar, som hans tre riken omfattade, uttryckligen framhöll: naturliga äro alla kroppar, som direkt framgått ur skaparens hand — och ingen har någonsin uppfattat konstverken såsom direkta skaparens verk.

* * *

I sin inre övertygelse var LINNÉ *framför allt estetiker.* Om också Logos har varit det bestämmande momentet vid framställandet av hans

[1] Jfr LINNÉ, Migrationes avium.

artificiella system, om också de praktiska levnadsregler, som förlänade honom en ryggrad i det vardagliga grå, och tron på Nemesis Divina hade dikterats av Ethos — LINNÉS hela strävan, *hela hans livsverk var dock en enda hymn till det sköna i naturen.* Blott från skönhetssynpunkt kan man enligt LINNÉ först riktigt fatta världen. Det är det formella i densamma som intresserar och fängslar denne moderne psalmist, på samma sätt som föremålen fängsla konstnären. Enligt LINNÉ är det människans primära uppgift att beundra naturen, och denna optiska kontemplation leder ovillkorligen till Gud. Tydligast kommer denna hans kontemplativt estetiska världsåskådning till synes i hans egendomliga, djupt religiösa disputation *Curiositas naturalis* (1748). Enligt LINNÉ är ungdomen instinktivt »i högsta grad begärlig efter omväxling och deraf alstras en synnerlig njutning». I studiet av naturalhistorien finner därför LINNÉ, livsbejakaren, den verkliga anpassningen efter vår natur. Naturalhistorien är det som lär oss att beundra mästaren. Ty varför finnes människan på jorden? »Månne icke för att hon med beundran måtte aktgifva på dessa talrika högst förträffliga konstverk, samt derigenom lära sig inse höge skapares makt och vishet?» Guds avsikt med människosläktets skapelse var ju heller ingen annan än den, att vi »under vårt uppträdande på denna världsteatern kunna instämma i lofsånger till förhärligande af Skaparens allmakt och hans väldiga underverk».

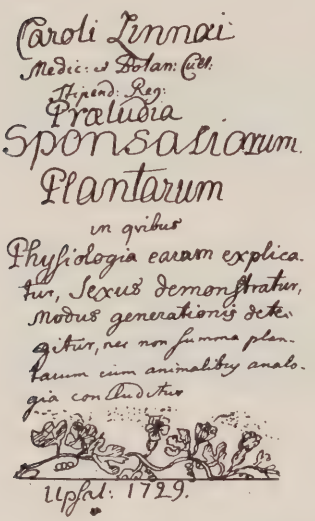
Caroli Linnæi
Medic: & Botan: Prof.
Præses: Reg:
Prælusio
Sponsaliorum
Plantarum
in quibus
Physiologia earum explicatur, Sexus demonstratur, Modus generationis detegitur, nec non summa plenarum cum animalibus analogia contemplatur
Upsal: 1729.

Fig. 4. Faksimile av titelbladet.

Men även utan att ha reda på denna disputation märker var och en, som känner LINNÉS skrifter, naturbarnets glädje över de vackra naturföremålen, deras rika former, deras färgprakt. Huru vibrerar ej LINNÉS fantasi och temperament av glädje och entusiasm när han får beskriva en ny, vacker växt. Exotiska fjärilar med präktiga färger liknar han vid himlakroppar i miniatyr, och om fåglarna yttrar han, »att av alla goda gåvor, som den allsmäktige skaparen förlänat människan under jordelivet, dels till nytta, dels till nöje, äro inga så roande som fåglarna». Däremot lägger han beträffande de ej mindre praktfulla reptilerna och amfibierna, »det fula släktet» som han kallar det, i dagen en avsky, som han t. o. m. i Systema Naturæ icke förmår undertrycka.

»Skönhet», säger LINNÉ, »är en egenskap, som lättare avskildras än beskrives, lättare begripes än demonstreras». LINNÉ vill t. o. m. stundom ha skönheten till naturens härskarinna. Han iakttog, »att foglar uppslukas

af roffoglarna, så att ej ens påfogeln med sina prålande fjädrar förmår hos de grymma örnarna uppväcka något medlidande», och långhorningarnas mission är att »söndergnaga murknade träd, att ej dessa må skämma jordens skönhet». För en rokokomänniska är naturligtvis det annars så måleriska murkna träet något avskyvärt. REMBRANDTS realism stod på den tiden säkert ej särskilt högt i kurs. Men därmed skall intet ogynnsamt omdöme fällas om LINNÉS uppfattning om konsten. Tvärtom finnes det anledning att högt uppskatta LINNÉS sinne för konsten. Så t. ex. har enligt Upsala Domkyrkoråds protokoll av den 5 juli 1755 ärkebiskop E. BENZELIUS på tal om en gammal tavla i domkyrkan sagt: »Archiater LINNÉ förstår sig här i staden bäst på skilderier».

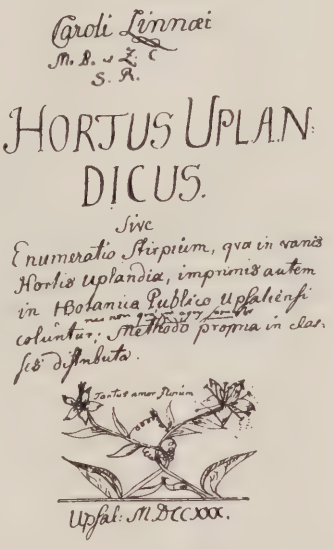
Caroli Linnæi
M. D. U. Z. C
S. R.
HORTUS UPLAN-
DICUS.
Sive
Enumeratio Stirpium, quæ in variis
Hortis uplandiæ, imprimis autem
in Botanico Publico Upsaliensi
coluntur; Methodo propria in class.
&c. distributa.
Upsal. M.DCCXXX.

Fig. 5. Faksimile av titelbladet.

Även de här utställda inventarierna från hans gamla hem visa, att LINNÉ i fråga om sin smak var ett barn av sin tid. De lämna en föreställning om och kasta ett skimmer över hans klara skönhetssinne, liksom hans sovrum på Hammarby med den ännu bibehållna sparlakanssängen med blommigt sidentyg och de på ett originellt sätt till tapeter använda praktfulla växtbilderna efter EHRET och PLUMIER vittna om hans personliga smak. För enskildheter har han, som varje naiv iakttagare, ett särskilt känsligt öga; dessa detaljer intressera honom skenbart mera än den storslagna helheten. När han beställer ett nytt porträtt har han t. ex. ingen annan önskan än att man måtte sätta en Linnæaranka i hans hand »så att blomman står upp och stjälken hänger». Och liksom för att förtydliga denna sin ståndpunkt uppritar han genast på ett flott manér en Linnæa i den åsyftade ställningen. (Brev till SALVIUS finnes i Göteborgs bibl.) LINNÉ visste nämligen liksom NAPOLEON mycket väl, att »les plus court croquis m'en dit plus long, qu'un long rapport». Från denna synpunkt måste man betrakta alla otaliga, utmärkta handteckningar, som smycka LINNÉS brev och resor och som bilda kärnpunkten för mitt föredrag i dag.

Vad CHRISTIAN WOLFF yttrade, »att egentligen borde varje naturforskare själv teckna och om möjligt kunna sticka i koppar», det har LINNÉ instinktivt själv bevisat i gärning.

Hur önskvärd teckningskonsten är som hjälpvetenskap framhöll LINNÉ redan i sin ungdom, när han i en inlaga till Kungl. Vetenskapssocieteten i Uppsala bland de 10 punkterna i hans »rekvisita» för en forskningsresande

uppställde följande postulat: »att han vore ritare, att dess bättre adumbrera hwad sälsamt, som sig wisar». I sin akademiska avhandling »Instruktion för resande naturforskare» (1759) har LINNÉ betydligt senare, trogen denna sin fordran, preciserat sin mening sålunda: »Resanden bör veta, att han gjort väl mot sig själf, om han förvärfvat skicklighet i målarkonsten, emedan en afbildning bättre återgifver ett föremåls utseende, än en beskrifning, äfven om denna är gjord med allra största noggrannhet». Detta känner LINNÉ trots att han själv har klassificerat hela naturen genom skarpa, korta, lakoniska diagnoser, varvid alltid den regeln var aktuell för honom, att den som läser beskrifningen må tycka sig liksom hafva föremålen framför sina ögon». Ja, LINNÉ led mycket under de förhållanden, som härskade i Uppsala sedan RUDBECKARNAS tid, genom att där saknades varje yrkestecknare. Inför Vetenskapsakademiens sekreterare och andra korrespondenter klagar han också upprepade gånger över detta missförhållande. »Jag törs säga, att jag kunnat och kunde gifva ett rön hwar vecka, som ej skulle vanhedra Academiens acter, men här fordras ritare, ty utan figur kan aldrig något corpus naturale afskildras i akter, att det kan blifva nog uttrökt; och figur har jag näppel. någon sin kunnat præstera värdigt i Uppsala, men under senare åhren alldeles ingen; ty äro händerne bundne på mig» . . . »det är både skam och skada för vårt Uppsala, at wij ej kunna få en enda figur.» En annan gång heter det: »Här är i hela Upsala ingen siähl, som kan gifva en artig figur. Jag hade i sommar öfwer 150 nya admirabla blommor, men måste lämna dem åt glömskan för den skull.» Intet under att LINNÉ vände sig till utlandet, varifrån så vackra publikationer strömmade in till honom, för att förskaffa sig illustratörer. Så sökte han förmå den utmärkte, världsberömde tyske målaren EHRET[1] att från England komma till Uppsala, ja, han ville t. o. m. utge en illustrerad upplaga av Systema Naturæ med kolorerade bilder av bayerska konstnärer och stickare genom förmedling av den framstående regensburger pastorn och naturforskaren SCHÄFFER[2]. Men båda dessa försök blevo fruktlösa. Förhållandena i Stockholm voro lika bedrövliga, vadan LINNÉ ofta måste låta sina lärjungar — naturligtvis gratis — teckna åt honom, framför allt var det J. S. HALLMAN. F. ö. var det en hel rad som stucko och teck-

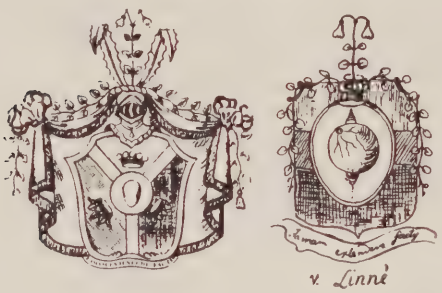

Fig. 6. *Linnés adliga vapen;* till höger teckning av honom själv.

[1] F. BRYK, Linnæus im Auslande (Nachtrag), p. 10 (1921).

[2] D. JAC. CHRIST. SCHÄFFER, Abhandlungen von Insecten, Regensburg 1764. (Erster Band, p. XXXIX.)

nade åt honom, bl. a.: BERGQVIST, GRIESE, AKRELIUS, NOBELIUS, REHN, ja, t. o. m. OLOV V. DALIN.

Det märkvärdiga med hela denna klagan är, att LINNÉ själv var en utmärkt tecknare. Hans teckningar visa ofta en säker hand och flotta linjer, så att man måste anta, att de i sitt slag fulländade ungdomsteckningarna måste ha föregåtts av en period av betydligt naivare, osäkert experimenterande med ritstiftet, innan den rent tekniska färdigheten nåtts. Men härom veta vi intet.

Låtom oss föreställa oss de motiv, som kunna ha varit den drivande kraften till LINNÉS penntecknings. I det skick teckningarna äro bevarade åt oss kunna de i första hand betraktas som stenogramm, inpassade i texten, som de nästan undantagslöst äro. De vilja i skissform fasthålla optiska iakttagelser och ersätta långtråkiga, men i alla fall ofullständiga beskrivningar. Som sådana fylla de på ett ypperligt sätt sin uppgift. I vissa fall tjänar honom teckningen ungefär som ett förtydligande teckenspråk. Så berättar t. ex. LINNÆUS, hur han vid förfrågan efter en växt ritade upp inför lapparna efter deras beskrivning en *Melampyrum,* vilken de genast igenkände såsom den ifrågavarande växten. Det fanns emellertid även andra motiv. Av dessa skäl låta sig LINNÉS teckningar gruppera på följande sätt:

1) *rent illustrativa för att förtydliga hans dagboksanteckningar eller brev.*
2) *dekorativa.*

De senare kunna uppdelas i

a) bokutsmyckningar,
b) heraldika,
c) figurella kompositioner.

Alla teckningar verka lätt nedkastade improvisationer. De förråda en lika utomordentlig lätthet som skicklighet i utförandet och framställningen av ett föremål, i det att det väsentliga i formen åskådliggöres expressivt förenklat till ett par streck men i alla fall icke utan livfullhet. Även en viss dosis humor förnekar sig ej här och där — man kommer därvid ovillkorligen att tänka på mästaren WILHELM BUSCH. T. ex. när LINNÉ för första gången ser midnattssolen från ett bergs topp i Lappland. I flera fall lyckas det den unge konstnären att med dessa enkla medel på ett plastiskt sätt framtrolla en vision av det sedda. Som motiv för hans bilder stå framför allt föremål ur teknosfären, eller som LINNÉ kallar det: Oeconomia, exempelvis masugnar, hyttor, åkerbruks- och fiskeredskap, kostymer, jaktfalkhuvor o. s. v., ofta mycket schematiskt framställda, dessutom växter och insekter, stenar och klippor. Flera äro direkt tecknade efter naturen, t. ex.

ugglehuvudet, ännu flera däremot ur minnet. För närvarande, då studiet av de primitiva folkens, barnens och även psykopaternas teckningar stå så högt, ja, då t. o. m. hela konstriktningar förfalla till medveten naivism, kan LINNÉS kvarlåtenskap av teckningar göra anspråk på särskilt intresse, isynnerhet som hans teckningar dikteras av ett inre tvång och blott voro bestämda för honom själv som en slags mnemisk reproduktionsmetod och därför stå i ett mera omedelbart förhållande mellan honom och objektet, varför de även visa en oförfalskad friskhet.

Blott en enda av LINNÉS figurer användes av honom till illustration — såvida man ej medräknar de båda ointressanta schematiska bilderna av försteningar — jag tänker på raukarna från Kyllej i hans Gotländska Resa. Så onaturliga dessa fantastiska, av havsvattnet angripna kalkstensjättar vid första påseendet tyckas vara, tåla de dock ännu i dag efter snart 200 år och trots den ständigt pågående förvittringen en jämförelse med naturen. Prof. MUNTHE har följt i LINNÉS fotspår, som SERNANDER säger, och lyckats att genom identifiering av de gamla observationspunkterna lämna ett bevis härför. När man hos LINNÉ finner flera raukar tillsammans än vad som är fallet i verkligheten, så beror det på, att LINNÉ liksom de gamla egyptierna sammanställde sin bild av flera perspektiv, för att på så sätt kunna få in så många föremål som möjligt på en enda avbildning. Teckningen har förlorat något av sin ursprungliga friskhet vid överföring till träsnitt. Även i ögonblick av högsta beundran kan LINNÉ ej låta bli att gripa till ritstiftet. När han erhöll den märkvärdiga insektfångande flugfällan *Dionæa muscipula* och meddelade sina korrespondenter ett och annat om densamma, var han tvungen att helt schematiskt bredvid texten avbilda detta växtunder. Jag känner tre varianter ur brev till JACQUIN, DUCHESNE (i vårt sällskaps ägo) och BODDAERT; man ser bladet först öppet, sedan slutet med den fångade insekten. Med ett par streck har LINNÉ trots det schematiska i framställningen åskådliggjort det biologiska förloppet, som han ej hade iakttagit, mycket mer övertygande än ELLIS på sin tavla, varifrån LINNÉ hade hämtat detsamma.

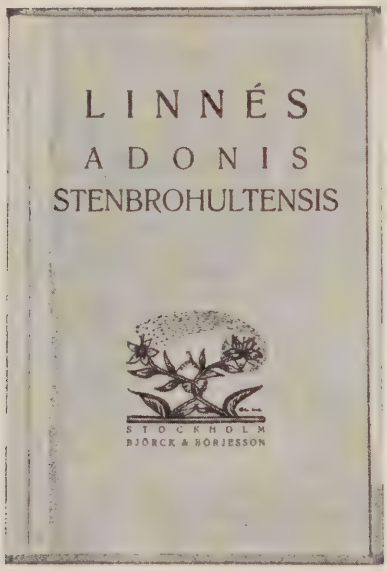

Fig. 7. Faksimile av titelbladet.

Det är ej min mening att på grund av här berörda teckningar tilldela LINNÉ *en plats bland framstående konstnärer.* Men liksom senare hos

hans ättling prof. TULLBERG porlade dock även hos honom en konstnärlig ådra — men *verkligt* stor är han som bokdekoratör. Låtom oss blott se på hans titelblad till Clavis medicinæ. Hur utmärkt äro ej där de båda nycklarna fördelade, hur överdådigt har det ej lyckats honom att med de båda öppna handflatorna, som bilda axen, framkalla en så ockultistisk-kabalistisk anstrykning, att man ovillkorligen tänker på en JAKOB BÖHME. Med detta titelblad för ögonen kan man lätt föreställa sig hur titelbladet till en av honom icke utgiven Hortus Uplandicus skulle ha utfallit. Den skickligaste bokdekoratör kan avundas LINNÉ hans geniala sätt att framställa befruktningsförloppet hos en cucurbitacé. Det är ett mästerverk i varje tum. Helt och hållet originellt, ytterst dekorativt och därtill så översiktligt enkelt framställer han här växtens kärleksliv i form av en optisk symbol.

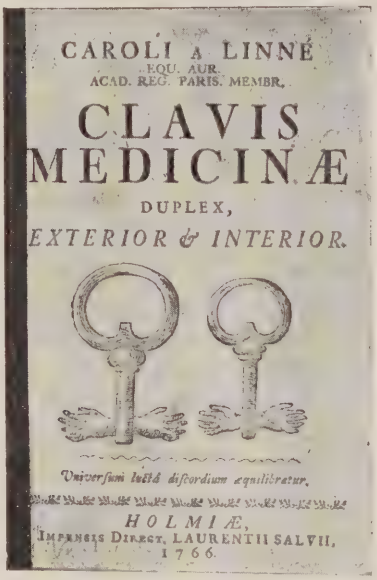
CAROLI A LINNÉ
EQU. AUR.
ACAD. REG. PARIS. MEMBR.
CLAVIS
MEDICINÆ
DUPLEX,
EXTERIOR & INTERIOR.
Universum bellè disposidum æquilibratur.
HOLMIÆ,
IMPENSIS DIRECT. LAURENTII SALVII.
1766.

Fig. 8. Faksimile av titelbladet.

I denna vinjett är LINNÉ före sin tid. Tänk på HÆCKELS »Kunstformen der Natur»! Ja, vi behöva inte gå så långt. Redan efter rokokon ansåg man det som något självklart att hämta konstnärligt dekorationsmaterial från den vulgära djurvärlden, och i detta hänseende har CHARLES SULTZER[1] slagit rekord, då han i en frontespis till sin helmintologiska skrift använde så äckliga djur som inälvsmaskar. Befruktningsförloppet hade LINNÉ redan ett år tidigare grafiskt skisserat i sin av TH. M. FRIES utgivna Praeludia Sponsaliorum plantarum i form av en dekorationslist på titelbladet samt som överstycke på första sidan, slutligen också som tavla. Det blåsande vindhuvudet har han tydligen hämtat från CAMERARIUS, vilkens »Symbolae» LINNÉ väl kände till från WALLINS Nuptiæ arborum.

Även i heraldiken ville LINNÉ införa denna naturalistiska estetik med dess »Naturalia non sunt turpia», varom hans ägg som symbol för »omne vivum ex ovo» talar ett tillräckligt tydligt språk, framställt som det är i mitten på utkastet. Ägget skulle nämligen framställas i ett anatomiskt tvärsnitt, med hinnan, som omgiver gulan, äggsnörena o. s. v., och man får ej klandra riksheraldikern TILAS för att han i sin konservatism energiskt motsatte sig dessa LINNÉS reformförsök. När emellertid LINNÉ med alla till buds stående medel protesterade mot utlämnande av ägget ur vapnet,

[1] KARL SULTZER, Beschreibung eines neu-entdeckten Eingeweide-Wurms im menschlichen Körper, mit drei Kupfert. Strasburg-Paris 1802.

lät TILAS detta stå kvar — men med bibehållet skal, så att det av utlänningar ofta uppfattades såsom pärla, emedan man utomlands uppfattade hans upphöjande i adligt stånd som ett erkännande åt hans hemliga pärlkultur. Efter det linnéska utkastet är vapnet i varje fall originellt, och de olika utkast, som ha bevarats och på vilka t. o. m. raderingar kunna iakttagas, visa, att LINNÉ grubblat på problemet på samma sätt som en konstnär.

Fig. 9. Ur Iter lapponicum.

Så komma vi slutligen till de kompositioner, varav jag blott känner två.

Den ena framställer till höger en Andromeda-blomma, den lilla växten, som kommer Lappmarkens mossar att glimma i rosa-violett, med en ödla på tuvan, och till vänster en allegori: den från mytologien bekanta Andromeda naken fastkedjad till en vågomsvallad klippa, bevakad av en hemsk drake. Däremellan läses: Andromæda ficta et vera. Mystica et genuina, figurata et depicta. Med ett ord: till höger förebilden, till vänster visionen! Ingen katederestetiker eller konstfilosof skulle bättre, mera åskådligt och övertygande kunna avslöja förloppet i den skapande konstnärshjärnan än LINNÉ här omedvetet gjort. På LINNÉS fantasimosse står verkligen en Andromeda på en tuva, som blir till Olympus, bredvid ha vi en drake samt midnattssolen som Perseus, som LINNÉ så poetiskt uttrycker sig i Flora Lapponica. Fantasiens värld var för honom befolkad med Amor, Pan, Ceres, Pandora, Flora och Fauna. I kompositionen är Andromeda-gruppen helt enkelt utmärkt. Att den ena armen är litet för lång vill endast en konstsnobb anmärka på. Ytornas fördelning är huvudsaken. När jag sett på denna skiss har jag alltid måst tänka på de engelska prerafaeliterna, t. ex. ROSSETTI eller MOORE: vad skulle inte de ha kunnat göra av detta utkast, om det varit deras eget!

Fig. 10. Ur Iter lapponicum.

Den andra bilden är även en vision, som man emellertid ännu ej lyckats tyda. För min del skulle jag vilja ställa den i relation till en i

Lappmarken på den tiden sannolikt utbredd, men för mig obekant saga, enligt vilken man ville se bergafrun i vissa bergformationer; på samma sätt som man i Tatra, i Schweiz eller på Gotland tycker sig igenkänna olika gestalter i klippor eller branter. Men kanhända är bilden att hänföra till de »fabulosæ traditiones», som avhandlas i protokollet i Uppsala Vetenskapssocietet den $^{28}/_{8}$ 1731, om en till sten förvandlad lappkvinna, eller helt enkelt till Akkagruppen, som på finska betyder käring. De båda brösten, som framskymta genom den lapska kostymen, äro placerade alldeles för högt, och figuren faller omkull istället för att ligga. Venusspegeln (♀) på mössan kan lika väl tyda på bergets kopparhalt som syfta på kvinnan, då den ju är det allmänt antagna tecknet för bägge.

Ännu en fråga återstår att besvara: har LINNÉ även målat? Några färglagda bilder av hans hand äro mig ej bekanta, och från litteraturen känner jag blott BJÖRNSTÅHLS uppgift, enligt vilken denne i Cliffortianum i Holland sett en fresk med växter och ananas i orangeriet, efter försäkran målad av LINNÉ!

Att LINNÉ hade ett väl utvecklat färgsinne, därom vittna de fina diagnoser, som taga sikte på de mest subtila färgnyanser. LINDMAN var den förste som påvisade, att han i en blomteori kort och gott karakteriserar blomkalken på följande sätt: »mindre färgrik än corolla», medan de flesta läroböcker kalla den grön i motsats till den annorlunda färgade kronan. Men att ingå på hans *färglära*, såsom han framställer den i sin disputation Plantæ tinctoriæ, förbjuder den strängt begränsade tid, som här står mig till buds.

OLOF RUDBECK DEN ÄLDRES HORTUS BOTANICUS

EN TOPOGRAFISK STUDIE

Föredrag vid Svenska Linné-Sällskapets högtidssammankomst den 25 maj 1924

AV

K. W. HERDIN

DEN LINNEANSKA TRÄDGÅRD, PÅ VARS MARK VI STÅ, har som bekant haft sin förhistoria, likasom CARL LINNÆUS i OLOF RUDBECK d. ä. hade en föregångare, vars insatser på det vetenskapliga området i många stycken voro banbrytande och grundläggande. Att framhålla RUDBECK såsom trädgårdens ursprunglige skapare är intet nedsättande av LINNÉS ära att hava återupprättat och fullbordat RUDBECKS verk. Båda dessa stormän i den naturvetenskapliga världen hava inlagt tillräckligt stora förtjänster särskilt inom botaniken, för att deras minne skulle lida genom en dylik jämförelse.

Emellertid är här ej meningen att giva en överblick av den botaniska trädgårdens historia i allmänhet. Förtjänstfulla arbeten äro därom skrivna dels av M. B. SWEDERUS i hans fullständiga redogörelse för Botaniska Trädgården i Upsala 1655—1807 (tryckt Falun 1877) och dels av CLAES ANNERSTEDT i Inledningen till Bref af Olof Rudbeck d. ä. (Uppsala 1893 o. f.). Jag skall blott i en topografisk skiss söka uppvisa de särskilda delar, som sammanlagda bildade den äldre botaniska trädgården, kompletterade med senare förvärv av tomter, som ingå i Universitetets nuvarande komplex i Svartbäcksroten.

*

Tanken på en botanisk trädgårds anläggande huvudsakligen för de medicinska studierna vid universitetet var äldre än RUDBECKS Uppsala-tid.

Redan år 1637 (d. $^{24}/_{4}$) vid det akademiska konsistoriets rådplägning med rikskanslern AXEL OXENSTIERNA och akademikanslern JOHAN SKYTTE avhandlades om behovet av en *hortus medicus* och utsågs därtill »den platsen som nedan för Gamble Academien är, tillika med den som gamla S:t Eriks kapell stod uppå», alltså nuv. Riddaretorget jämte ett stycke av Konungsträgården, nuv. kvarteret S:t Erik. Vid senare förhandlingar på 1640-talet tänkte man sig förläggningen längre söder ut i Konungsträgården och senare, då detta område donerades till staden för bebyggande i följd av 1643 års nya stadsplan, till gården vid den universitetsbyggnad, som på gamla Kungsstallets av dr. Kristina skänkta plats (nuv. Universitetshusets), skulle komma att uppföras. Av dessa planer blev dock intet, och det av skilda orsaker, mestadels brist på medel, men ock bristande dådkraft och offervillighet hos dem som vederborde.

Härvid bör dock ej förglömmas den goda viljan hos RUDBECKS företrädare, professor botanices OLOF STENIUS, som på sin dödsbädd i testamente år 1660 donerade sin i kvart. Svanen (hörnet av S:t Pers- och Kungsgatorna) belägna kryddgård till plats för akademiens botaniska trädgård, en donation, som kom för sent, ity att RUDBECK då var på god väg att fullborda sin redan fem år förut begynta hortus academicus. STENII tomt kom dock till användning för ett nyttigt, om än ej så förnämligt ändamål, nämligen såsom kryddgård åt kommunitetet, en institution som kom på förfall, varefter kryddgården blev ödetomt och såld till privata ändamål.

Bekant är, hurusom den 22-årige RUDBECK som student gjorde sig bemärkt genom arbeten och upptäckter inom anatomien, vilka förskaffade honom drottningens och rikskanslerns understöd på hans utländska resa året därpå 1653. Före utresan hade han för kanslern fått framlägga sina framtidsplaner, bl. a. anläggande av en botanisk trädgård på stadens södra del Islandet. När han i juli 1654 återkom från Holland, full av intryck från dess rika hortikultur och väl försedd med frön och rötter, upptog han först och främst sin plan att åstadkomma en trädgård, till plats varför han nu utsåg en tomt i stadens norra del, och detta av skäl, varom mera nedan.

Stadens nordligaste trakt benämndes av ålder *Tofvan* och bestod ursprungligen av en hel del oregelbundna kvarter med kålgårdar, grästomter och några små bebyggda gårdar samt några i norr och söder gående gator, som i norr utmynnade vid den s. k. Tofvetullporten och vidare i allmänna landsvägen till Gamla Uppsala. (Se Utdrag av Uppsala stadsplan före 1643.) Kom så 1643 års stadsplan, som inrutade stadsdelen i reguljära kvarter och raka gator, sådana vi se dem belägna än i dag. Tullporten flyttades väster ut till den nya stora gatan, sedan kallad Svartbäcksgatan. Mellan den gamla och den nya porten lades en gata, sedan

kallad Norra Ladugatan. Söder därom bildades ett nytt kvarter, begränsat i öster av Östra Ladugatan, i väster av Svartbäcksgatan och i söder av Tofvegränden, sedan kallad Blomstergatan, nu Linnégatan. (Se schematisk karta över Hortus botanicus).

Detta kvarter, som slutligen blev platsen för hortus botanicus och därför vid de nya kvarterens namngivning år 1669 fick namnet *Örtedalen,* tillhörde från början staden och bestod till en del av kålgårdar och gräs-

tomter, kvarlevor från den äldre tiden, samt indelades till byggnadstomter, som mot tomtören upplätos åt borgare.[1]

Efter denna orientering torde vara tid att låta RUDBECK framträda

[1] Någon karta över kvarter äldre än 1671 års planta finnes veterligen ej, varför svårighet möter att bestämt uppdraga gränserna för alla dessa tomter och gårdar. Det försök därtill, som utmärkes med streckade linjer å den schematiska kartan, grundar sig på måttbestämningar i resp. köpe- och lagfartshandlingar och är endast approximativt, helst som fastemätningarna, gjorda av mindre sakkunniga personer, lämna åtskilligt att önska i fråga om tillförlitlighet. Så i avseende på de med I—IV betecknade tomter. De med arabiska siffror utmärkta tomterna äro återgivna efter 1702 års planta och därför mera exakta.

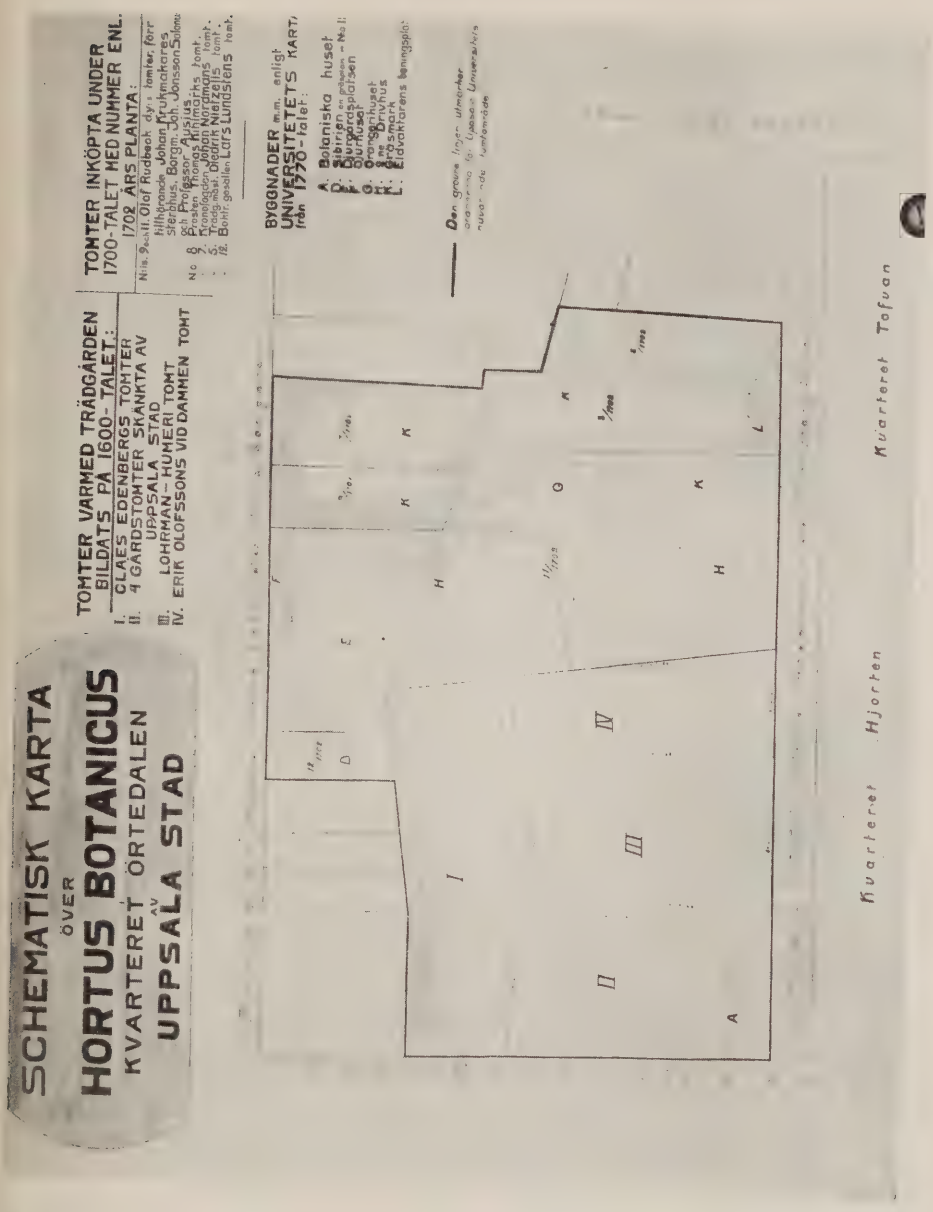

på scenen och själv berätta vad som tilldrog sig, sedan han i juli 1654 återkommit till staden. Hans berättelse daterar sig väl från en senare tid, då han i en försvarsskrift av den 1 juli 1670 bemötte sina vedersakares angrepp och klander för förvaltning av akademiens medel. Berättelsen bär i allt sanningens prägel och lyder i hithörande delar som följer.

»Anno 1654 när jag kom från Holland, var jag 1 år utan tjänst, till dess jag genom h. Excell. Rikskansleren blef hjälpter till adjuncturam medicinæ.

Under varande adjunctur begynte jag straxt anlägga Hortum medicum, hyrte min egen svärmoders halfva tomt, hade och redan köpt medan jag var i Holland 800 species, som synes av M. Stoffil trädgårdsmästares i Leiden lista — — — Den sedan flyttades på professor sal. Humeri tomt och sedan tillöktes genom Erk Olss tomt 'widh damen', den jag donerade Academien, och widare åter genom Edenbergs tomt af Academien köpt, och är den till dato så kultiverad, att han [sig] visa skall näst den Parisienska vara den största av alla trägårdar i Europa till sitt tal af örter och trä, och hafver han kostat Academien vid pass 6,227 daler 13 öre, som partikular räkningen i hast utdragen skall visa, bestående först i dessa köpta tomter och gårdar som för dem som flytta skulle» — — —

Innan jag går att å kartan demonstrera de av RUDBECK sålunda omtalade tomtförvärven, må det tillåtas mid att yttra några ord om en episod i RUDBECKS privata liv.

Som student hade RUDBECK kanske redan tidigt gjort bekantskap med den Lohrmanska familjen. Ett år efter RUDBECKS hitkomst eller år 1649 hade familjefadern, borgmästaren THOMAS LOHRMAN avlidit, efterlämnande änka Helena Gustafsdotter och flera barn, däribland två döttrar. Lohrman hade varit en av stadens driftigaste och förmögnaste köpmän. Vid genomförande av 1643 års stadsplan hade han i egenskap av byggningsborgmästare och byggnadskollegiets chef varit synnerligen verksam och i likhet med en annan framstående köpman, Claes Eden — sedan adlad Edenberg — vetat begagna sig av den nya planens fördelar genom att bygga ett stort stenhus vid det nya torget, en byggnad, som trots 1702 års brand, i huvudsakliga delar återställd, ägde bestånd tills den i början av 1900-talet fick lämna plats för Mälarebankens nuvarande hus.

Bekantskapen med den Lohrmanska familjen ledde till att RUDBECK år 1655 äktade dottern VENDELA och fick därigenom såväl hus och hem i en av Lohrmans gårdar, som ock de penningemedel, som erfordrades för realiserande av hans många planer.

Liksom EDEN hade Lohrman byggt sitt nya hus vid torget i akt och mening att där idka källare-rörelse och för källarens och hushållets behov skaffat sig tomter på den forna Tofvan för odling av trädgårdsprodukter. En sådan tomt var bebyggd med boningshus och belägen vid Tofvegränden i kvarteret Hjorten mitt för Örtedalen. Av sin svärmoder, som ägde sagda tomt, hyrde RUDBECK nu år 1655 halva tomten för utplanterande av sitt förråd av frön, rötter m. m.

Men om ett år eller par befinnes denna örtagårdsanläggning vara såväl »icke utan olägenhet» för ägarinnan som ock otillräcklig för arrendatorn. Då nu så lyckligt var, att på andra sidan av gatan, i kvarteret mitt emot fanns en annan tomt med större utvecklingsmöjligheter och till-

hörande RUDBECKS svägerska, ANNA LOHRMAN, änka efter professor HUMERUS, hyrde RUDBECK denna tomt (n:r III å kartan och innehållande vid pass 4,300 kv.-alnar eller 17,200 kv.-fot) och överflyttade dit sin örtagård.

Där blev begynnelsen till hortus botanicus i kvart. Örtedalen.

Trädgården var till en början helt och hållet RUDBECKS privata egendom. Då han i juli 1655 hos Akademien hemställt att en av honom antagen trädgårdsdräng måtte få åtnjuta försvar under Akademien, tillspordes han i Konsistorium om meningen med hans hortus. Han svarade därpå: »Hortus må bliva Academiens; men nu excolerar jag sal. Humeri, vilken är fal, så att Academien kan få köpa densamma». Något köp kom först många år därefter till stånd. Men RUDBECK vidblev sin avsikt att skaffa Akademien en botanisk trädgård. I sin 1658 utgivna *Catalogus plantarum* begagnar han benämningen *Hortus Academicus Ubsaliensis*, ehuru Akademien icke utgivit ett öre för trädgårdens anläggande och för dess underhåll bidragit allenast med ett anslag av 150 dal. silvermynt, som synes förr varit adjunktslönen och sedan allt jämt utgick till avlöning åt en trädgårdsmästare. Här må tilläggas, att annat understöd ej beviljades RUDBECK för trädgårdens skötsel än 150 dal. smt under 7 à 8 år och från 1687 120 dal. från indragna stipendier.

Emellertid gjorde sig behovet av mark och utrymme alltmera gällande i samma mån som tillgången på frön och växter ökades, och allmänhetens, speciellt studenternas botaniska intressen blevo livligare. Sedan RUDBECK år 1658 befordrats till e. o. professor och två år därefter till ordinarie i medicin, i vilken disciplin botaniken ingick såsom ett väsentligt läroämne, blev hans ställning sådan, att han med utsikt till framgång kunde skrida till utförande av sina utvidgningsplaner.

Först köpte han nu (den $^{27}/_{4}$ 1660) av rådmannen Erik Olofsson »wid Dammen» för 300 daler kopparmynt och 40 daler i vängåva en »trä- och kryddegård» om cirka 3,200 kv.-alnar med alla dess pertinentier (tomten n:r IV).[1] Påföljande år erbjöd sig RUDBECK att skänka Akademien denna av honom inköpta tomt med »all den cultur och omkostnad både i örter och arbete», som han dittills av egna medel därpå nedlagt, belöpande sig i penningar till 3,950 dal. kopp.-mynt och fäste vid gåvan endast det villkor, att han komme i åtnjutande av sin ordinarie professorslön från den 3 april 1660, då hans företrädare dog. Detta anbud godtogs av akademiska konsistoriet, och en bland RUDBECKS första åtgärder efter tillträde av rektoratet var att överlämna sitt den 14 januari 1662 dagtecknade gåvobrev. Det inleddes med följande karakteristiska ord:

[1] I Rådst.-Rättens fastebrev den $^{20}/_{10}$ s. å. säges denna tomt vara belägen »på tofwan», varmed icke bör förstås det senare uppkallade kvart. Tofvan, utan just den i kvart. Örtedalen strax öster om Humeri tomt belägna »trä- och kryddegård».

»Såsom hwar rättsinnigh och nijtälskande det gemena bästas upkomst och förkofring, på hwilket hwars och eens wäl stånd i synnerhet sigh stödiar(!), älska högt skatta och effter sin lägenhet det främia och befodra bör: så hafwer och iagh i betracktande att iagh widh denna Kongl. Academia i Ubsala min ungdom uthi loflige Studier tilbracht, hennes wälstånd och flor, räknat och hållit för en stor Fäderness landzens prydnad och förmån. Hwilken min wälmening medh ett litet tekn att betyga, iagh uthi detta mitt öpne brefz kraft, af gott betänckiande och medh min kära hustrus ia och samtycke ofwanbemälte Ubsala Academia donerar och skäncker, till en *hortum botanicum*, min tompt, på Tofwan belägen» o. s. v.

Detta tillskott av mark var blott en fjärdedel av vad RUDBECK för sin hortus behövde. Norr om och utmed den skänkta tomten och den arrenderade Humeriska tomten fanns en kryddgård, liggande inne i kvarteret jämte en gårdstomt vid Svartbäcksgatan (tomten n:r I). Detta område hade redan 1651 av staden försålts till borgaren Claes Eden, som bebyggt gårdstomten och använde kryddgården för sin källarerörelses behov. Sedan han upphöjts i adligt stånd, blivit stor godsägare på landet (Kipplingeberg m. fl. egendomar) och upphört med källarerörelsen, var han villig att — säkerligen på inrådan av RUDBECK — upplåta sin gård och kryddgård åt Akademien »till dess flor och opkomst och de unge studerande där sammastädes till fromma». Köpet kom till stånd genom salubrev den 28 mars 1662 mot en köpeskilling av 1,200 dal. kopp.-mynt.

Vid denna tid var RUDBECK rector magnificus och utvecklade en rastlös verksamhet till Akademiens förkovran i flera riktningar. Det är sannolikt med begagnande av sin framskjutna ställning han lyckades åt Akademien förvärva det område i hörnet av Svartbäcksgatan och Tofvegränden, som behövdes för trädgårdens reguljära avgränsning. Området bestod av fyra små gårdar på ofri, d. v. s. stadens grund (tomten n:r II). »Af särdeles benägin wänskap och förmodeligh accomoditet» skänkte nu Borgmästare och Råd, å stadens vägnar, dessa gårdar åt Akademien och dess örtagård genom brev av den 6 dec. 1662. Men för att införliva dessa gårdar eller rätteligen deras tomter med trädgården måste Akademien ej blott anskaffa andra tomter åt gårdsägarne utan även lämna ersättning för flyttning av deras hus. Kostnaderna för de fyra tomternas förvärvande uppgingo därigenom till 2,700 dal. kopp.-mynt.[1]

[1] De fyra gårdsägarne voro: Mårten Mårtensson (sågares) änka, Mats Eriksson slottstimmerman, Anders Jönsson Smålänning och Erik Bertilsson smed. Åt dessa inköptes särskilda gårdar och tomter: åt sågares änka Smedsgården och åt Mats Eriksson Guldsmedsgården för resp. 600 och 500 dal. Åt Anders Jönsson och Erik Bertilsson inköptes för 1,000 dal. två tomter i kvart. Lejonet, tillhöriga assessorn Olof Berling, varjämte som ersättning för husflyttning gavs dem vardera 300 daler allt kopp.-mynt. Genom stadens gåva befriades de 4 gårdstomterna från tomtören. Jfr i övrigt Bref af Olof Rudbeck d. ä. n:r 85 s. 212 ff.

Återstod nu att åt Akademien förvärva äganderätten till HUMERI änkas förberörda tomt, som förut arrenderats. Detta skedde genom avhandling av den 26 juni 1669, vari änkan överlät på Akademien sin tomt, mot det att hon befriades från den skuld 1,455 dal. koppmt, vari hennes man iråkat för »överbekomna penningar» på hans lön.

Nu var *hortus academicus* till sitt område färdigbildad, och dess figur finns återgiven på 1671 och 1702 års plantor, på den senare avgiven med röd färg såsom beteckning för Akademiens egendom. I sin ovannämnda försvarsskrift uppgiver RUDBECK Akademiens kostnader för dess hortus — oberäknat förut omförmälda årliga anslaget 150 dal. silvermynt och HUMERI skuldsumma 1,455 dal. kopp.-mynt — till 6,227 dal. 13 öre kopp.-mynt, men anger tillika för jämförelsens skull vad han själv av egen pung utgivit till trädgårdens kultivation, nämligen sammanlagt 9,400 dal. kopp.-mynt. Dessa siffror visa tydligt nog, huru kär RUDBECK hade »sin förstfödde son», såsom han kallar sin hortus. Samtiden förstod ock att uppskatta betydelsen av RUDBECKS verk. Den gav åt hela kvarteret namnet Örtedalen, som det behöll i 200 år.[1]

Öster om trädgårdens område funnos två tomter belägna mellan Norra Ladugatan och Tofvegränden. Den ena var en vid den förra gatan liggande kålgård, tillhörig professor Henrik Ansii änka, den andra, en kryddgårdstomt vid Tofvegatan om 5,495 kv.-alnar, tillhörde justitieborgmästaren Johan Jonsson Salanus. Som dödsboet efter borgmästaren var skuldsatt, sålde hans änka Elisabet Berling kryddgården till RUDBECK, som därpå fick uppbud första gången 1670 d. 5 sept. När och på vad sätt RUDBECK blev ägare till Ansii kålgård, är obekant, men säkert är att efter vad registret till 1702 års planta utvisar, han då var ägare av båda dessa tomter. Efter RUDBECKS död ägdes tomterna av hans son och efterträdare OLOF RUDBECK d. y., som utökade dem genom inköp den 8 maj 1709 av en vid Norra Ladugatan belägen tomt (n:r 9 å 1702 års planta) tillhörig Johan Krukmakares sterbhus.

I och med OLOF RUDBECK den yngres död år 1740 inträder ett nytt kapitel i trädgårdens historia: den Linneanska epoken. Utan att närmare ingå därpå, må här lämnas en kort översikt av Akademiens senare förvärv av de till dess hortus gränsande områden.

[1] Det är att hoppas att även vår tid skall av aktning för RUDBECKS minne återgiva namnet åt kvarteret. Ty med uppgivande av tanken på Dragarbrunnsgatans framdragande och kvarterets klyvande hava nuvarande namnen *Magne* och *Mode* å dess tilltänkta delar förlorat all raison d'etre. — Det må tilläggas, att 1643 års stadsplan upptog ej någon förlängning av Själa-(Dragarbrunns-)gatan norrut genom de båda stora kvarter, som lågo söder om Örtedalen. Men Magistraten, som ansåg en sådan förlängning nyttig, medgav 1653 d. 5/6, att gatan fick där öppnas med det villkor, *att den ej skulle »stöta igenom det qvarteret närmast Ladugatan»*, varmed just kvart. Örtedalen synes ha åsyftats.

De Rudbeckska tomterna (n:r 9 och 11 å 1702 års planta) såldes på offentlig auktion den 26 nov. 1740 till fänriken Thure G. Rudbeck, som överlät köpet genom köpebrev d. 4 maj 1741 för 1,000 dal. kopp.-mynt till utvidgande av Akademiens örtagård.

Närgränsande, prosten Thomas Kihlmark tillhöriga tomt vid Tofvegatan (n:r 8 å plantan) köptes av Akademien d. 30 maj 1743 för 1,000 dal.; fastebrev därå d. 27 april 1748.

Kronofogden Johan Nordmans gård vid Norra Ladugatan (n:r 7) köptes den 15 maj 1753 för 360 dal.

Trädgårdsmästaren Diedrik Nietzells gård vid Tofvegatan (n:r 5) köptes på exekutiv auktion den 4 nov. 1757 och

Boktryckerigesällen Lars Lundstens gård (n:r 12) vid Norra Ladugatan köptes d. 2 nov. 1771 för 1,400 daler, allt kopparmynt.[1]

Vid denna skildring har jag, såsom förut antytts, tagit i sikte huvudsakligen den topografiska sidan av trädgårdens historia. Utom ämnet ligga alltså växtkulturen och de av RUDBECK uppförda byggnaderna för trädgårdens behov såsom pomeranshus, varmhus o. d.[2] Därom hänvisas till SWEDERUS' arbete. Likaså kan blott i största korthet erinras om den vattenledning RUDBECK på 1660-talet. med begagnande av ett äldre uppfordringsverk vid akademikvarnen, anlade på slottsborggården med ledning i pipstockar genom Drottning- och Svartbäcksgatorna ned till trädgården.[3] Brist på anslutning från stadsinvånarna orsakade vattenledningens förfall: den hade felet att vara 200 år före sin tid.

Däremot må det vara tillåtet att nämna något om den prefekt-bostad eller *det Botaniska huset* (A), som under RUDBECKS tid byggdes i en stil, som här i staden bär hans namn, och som ännu kvarstår i trädgårdens sydvästra hörn.

Först en fråga: var bodde RUDBECK under sitt arbete i och för trädgården? Man är frestad gissa på det Botaniska huset, som sedan tjänade LINNÉ till bostad. Men så är ej förhållandet. Efter allt att döma bodde RUDBECK som nygift och till år 1470, då han köpte assessor Berlings gård i kvart. Lejonet, i sin svärmoders gård i kvart. Hjorten mitt emot sin hortus. Där besöktes han i maj 1660 av en resande dansk läkare

[1] En i akad. kontorets arkiv befintlig, odaterad karta visar åbyggnadernas läge på LINNÉS tid: utom Botaniska huset (A) och ladugård vid Svartbäcksgatan, djurhuset (F) jämte djurgårdsplatsen (E) vid N. Ladugatan, Orangerihuset (G) byggt 1743—44 å de Rudbeckska tomterna, 2 drivhus (H) därinvid. Vid N. Ladugatan en gräsplan kallad Sibirien (D) (Lundstens tomt). Bakom Orangeriet (K) en gräsmark och eldvaktarens boningsplats (L).

[2] Enligt SCHEFFERUS' Upsalia, s. 270, tryckt 1666 bestod byggnaden å den av RUDBECK 1657(!) anlagda trädgården av 2 hus sammanlöpande som ett V.

[3] En bildning gick till Kamphavstorget.

GERHARD STALHOFF, som i en reseberättelse lämnat en utförlig skildring av RUDBECKS hortus och hem.[1]

Stalhoff besåg först trädgården, som bestod av två horti, »en öffr för den andre wed svartebecken» (Erik Olofssons och Humeri tomter). Desse trægaarde, säger Stalhoff, haffr Olaus Rudbeckius, extra ordinarius professor medicinæ, aff raa roed optaget och nu på 5 aars tid arbeitet, ia trället, at hand saa när haffr 2000 simplicia, hues semina iagh saa selff. Hand haffr huer monat i aaret blomster».

Därefter skildrar han besöket i RUDBECKS hem. »A parte er Rudbeccii svermoders huus, der Rudbech nu i boer op ad mod SvarteBechen; på ene huset haffr hand satt et litet spitz, och öffrst der paa staar et leyon som gaar runt omkringh och viiser skuggen. Omkring leyonet på snedt sitter en stoer ring aff blich, som och viiser timarne. Paa lille træspiran sitter en solskiffue, som tiime numerne ere slett skaaren igennom paa, saa att her kand sees nu nattetiider(!) huad klochen er. item er at see en vattenkonst, som skall gaa giennom veggen i högden, huilken med skolskiffuen och spiirverchet icke endnu var ferdig [da] iagh var der».

Han ordar därefter om en hel del kuriosa, han såg: ett konstgjort skelett visande mänskokroppens vener och arterer, en samling musikinstrument, anatomiska och kirurgiska instrument, verktyg, destilleringsugn m. m. Skildringen ger vid handen mångsidigheten hos den botaniska trädgårdens skapare och förste prefekt.

Frågan om byggande av ett hus till bostad åt professor botanices hade redan 1662 varit på tal och vunnit akad. kanslerns gillande, men sedan skjutits åt sidan i nära 30 år. I brev till kanslern d. 21 dec. 1691 tar RUDBECK upp frågan på allvar. »Jag har, säger han, bott så långt ifrån, att jag ej hint till att nonsin samma hus och gård uppbygga .[2] Han begär därför, att kanslern hos Kungl. Maj:t förordar byggande av det Botaniska huset vid hortum botanicum, enligt ett av honom uppgjort förslag.[3] Byggt av sten skulle huset kosta 1,000 dal. silverm. eller blott 120 daler mera än ett trähus. RUDBECK förordar att huset uppföres av sten såsom mera betryggande mot brand, och tillägger: »på samma manér, som jag mine hus i detta året byggt». Vad därmed åsyftas, får man nogsamt veta av LINNÉS beskrivning av huset, sådant det var år 1742: »utan alt trä, med jernposter och jernbalkar, vilket nu — säger LINNÉ med tanke på husets vanvård under sonen RUDBECKS tid — liknar ett uglenäste».

[1] Berättelsen ang. Uppsala är tryckt i Upplands Fornminnesförenings tidskrift XVIII, s. 288 ff.

[2] Avstånden bedömdes då olika mot nu: det berättas att R. *åkte*, när han skulle bege sig från hemmet vid Kungsängsgatan till Svartbäcken.

[3] I skrivelsen sägs att för ändamålet »en tomt är *kiöpt, som ligger widh gatan*». Då huset sedan faktiskt byggdes på en av stadens *skänkta* tomter, vill det synas, som annan plats först var tillämnad, t. ex. den Edenbergska gårdstomten.

Till husets uppbyggande anslog Kungl. Maj:t år 1694 4,590 dal. kopp.-mynt. Det »manér», varefter detta likt RUDBECKS egna hus vid Kungsängsgatan var byggt, räddade ej de senare vid 1702 års brand, men bidrog säkerligen till det förras räddning. Yttertaket däråa var nämligen belagt med järn eller järnplåt, och detta till sådan myckenhet och värde, att när 34 år därefter förslag var å bane att iståndsätta det då bristfälliga huset, hela kostnaden därför beräknades bli betäckt av priset för järnet, om det såldes och utbyttes mot ett trätak. Huset som var avsett till bostad åt RUDBECKS son och efterträdare beboddes av denne, tills han år 1734 övergav det såsom obeboeligt. Först under LINNÉS tid år 1742 och följande år blev det åter satt i stånd att tjäna som prefekt-bostad.

*

Med praktisk blick, med osviklig energi och stor självuppoffring fogade RUDBECK d. ä. sin botaniska trädgård samman bit för bit och bragte den till en sin tids märkligaste företeelser. Ännu på sena ålderdomen höll han den vid makt, men i splittringen av krafter och intressen låg fröet till förfall. Ett tragiskt öde vilade däröver. Innan R. nedsteg i sin grav fick han se största delen av detta sitt älsklingsverk, liksom många andra, lagd i grus och spillror. Någorlunda iståndsatt efter branden, förfaller trädgården sedermera allt mer och mer. R:s store efterföljare LINNÉ räddar den från undergång. En ny blomstringstid inträder. Lyckligare än sin företrädare, får han se den ännu vid makt och flor, tills han dör. Sedan kommer flyttningen till en bättre plats, och en sekellång glömskas dimma breder sig mer eller mindre tät över denna RUDBECKS och LINNÉS skapelse. Det Svenska Linné-Sällskapet tillkommer förtjänsten och hedern av den andra restaurationen, visserligen i blygsammare former men med levande och kulturhistoriskt intresse. Det är att hoppas, att Sällskapets företag skall vinna samtidens och framtidens förståelse och understöd. Därigenom skall åt en sen eftervärld bevaras minnet av OLOF RUDBECK den äldre och hans hortus botanicus, denna — såsom han själv kallade den »— *ej ringa pärla i en konungslig krona*».

PEHR LÖFLINGS DAGBOKSANTECKNINGAR OM SIN RESA FRÅN MADRID TILL CADIZ 1753

ÖVERSÄTTNING AV ETT SPANSKT ORIGINALMANUSKRIPT, FUNNET I BOTANISKA TRÄDGÅRDENS I MADRID ARKIV

AV

Pater AUGUSTIN JESUS BARREIRO,

MED INLEDNING OCH KARTA

AV

JOHAN ALMKVIST

PATERN I MADRID AUGUSTIN JESUS BARREIRO HAR HAFT den stora vänligheten att tillsända mig en avskrift av ett spanskt manuskript, som han funnit i arkivet i Botaniska trädgården i Madrid samt att ställa detta till min disposition i och för publicering. Manuskriptet utgör en dagbok, skriven av LINNÉS lärjunge PEHR LÖFLING över den resa, som han 1753 företog från Madrid till Cadiz.

LINNÉ hade nämligen genom dåvarande spanske ambassadören i Stockholm, Marqvis DE GRIMALDI, blivit anmodad av spanske konungen FERNANDO VI att till Spanien sända en av sina lärjungar för studier i botanik. LINNÉS val föll genast på LÖFLING, vilken allmänt bar hederstiteln »LINNÉS mest älskade lärjunge». Sommaren 1751 lämnade LÖFLING Sverige, ankom efter 2 månaders färd till Portugals kust och den 20 oktober 1751 till Madrid. Under de 2 år han stannade där blev han väl mottagen av konungen och fick flera vänner såsom JOSÉ SOLANO, SALVADOR MERINO och PEDRO SAURA, vilka hjälpte honom och medföljde på hans vandringar särskilt till gruvor i Almadén och andra platser. Vidare erbjöds han att deltaga i en storartad expedition till Spaniens sydamerikanska besittningar

för att där studera flora och fauna. Han antog anbudet och blev chef för den botaniska avdelningen. Expeditionen avgick från Cadiz 15 februari 1754 samt anlände, efter besök på Canarieöarna, d. 11 april 1754 till Cumaná i Sydamerika, huvudstaden i Nya Andalusien. Efter sex månaders ivrigt botaniserande därstädes begav han sig till Guayana. Under sin vistelse här sjuknade han på platsen Marucuri. Sedan transporterades han till Caroni, där han dog den 12 februari 1756 vid 27 års ålder.

LÖFLINGS i dagboken beskrivna resa från Madrid till Cadiz var således början till hans ryktbara sydamerikanska färd. Dagboken börjar lördagen den 20 oktober 1753, då LÖFLING kl. 12 middagen lämnade Madrid, och fortsätter till 15 februari 1754, då expeditionens fartyg i daggryningen lyftade ankar med Sydamerika som mål, samt slutar med en förteckning över den sydamerikanska expeditionens samtliga deltagare.

Denna BARREIROS avskrift har på min begäran översatts från spanska till svenska av spanske konsuln i Stockholm MAGNUS NORDBECK, infödd spanjor med spanska till sitt modersmål samt sedan 1920 bosatt i Stockholm. De botaniska namnen äro genomsedda av professor ROBERT FRIES, men då LÖFLINGS original ej varit honom tillgängligt, har han i några fall ej kunnat avgöra, vad LÖFLING skrivit. Dessa namn hava försetts med ett frågetecken inom parentes [(?)].

BARREIROS spanska avskrift av LÖFLINGS original har jag, jämte ett tillhörande brev, överlämnat till Linné-Sällskapets arkiv och meddelar här nedan översättningen till svenska.

Stockholm i oktober 1924.

JOHAN ALMKVIST.

ANTECKNINGAR OCH ANMÄRKNINGAR UNDER RESA FRÅN MADRID TILL CADIZ DEN 20 OKTOBER 1753 AV PEHR LÖFLING, BOTANIST.

Lördag.

Kl. 12 på middagen avresa vi från Madrid (precis två år efter min ankomst till denna stad), passera Xetafe, på vilken plats vi fingo middag, och övernattade efter 6 timmars färd i Illescas. Vädret var bra och som vanligt vid denna tid ganska friskt på eftermiddagen.

Årstiden var ganska långt framskriden, så att vi icke kunde finna mycket, särskilt på slätterna, då dessa voro mycket sandiga, och då vi vidare haft ett år, vilket var bland de torraste, som man kunde minnas på länge i Spanien.

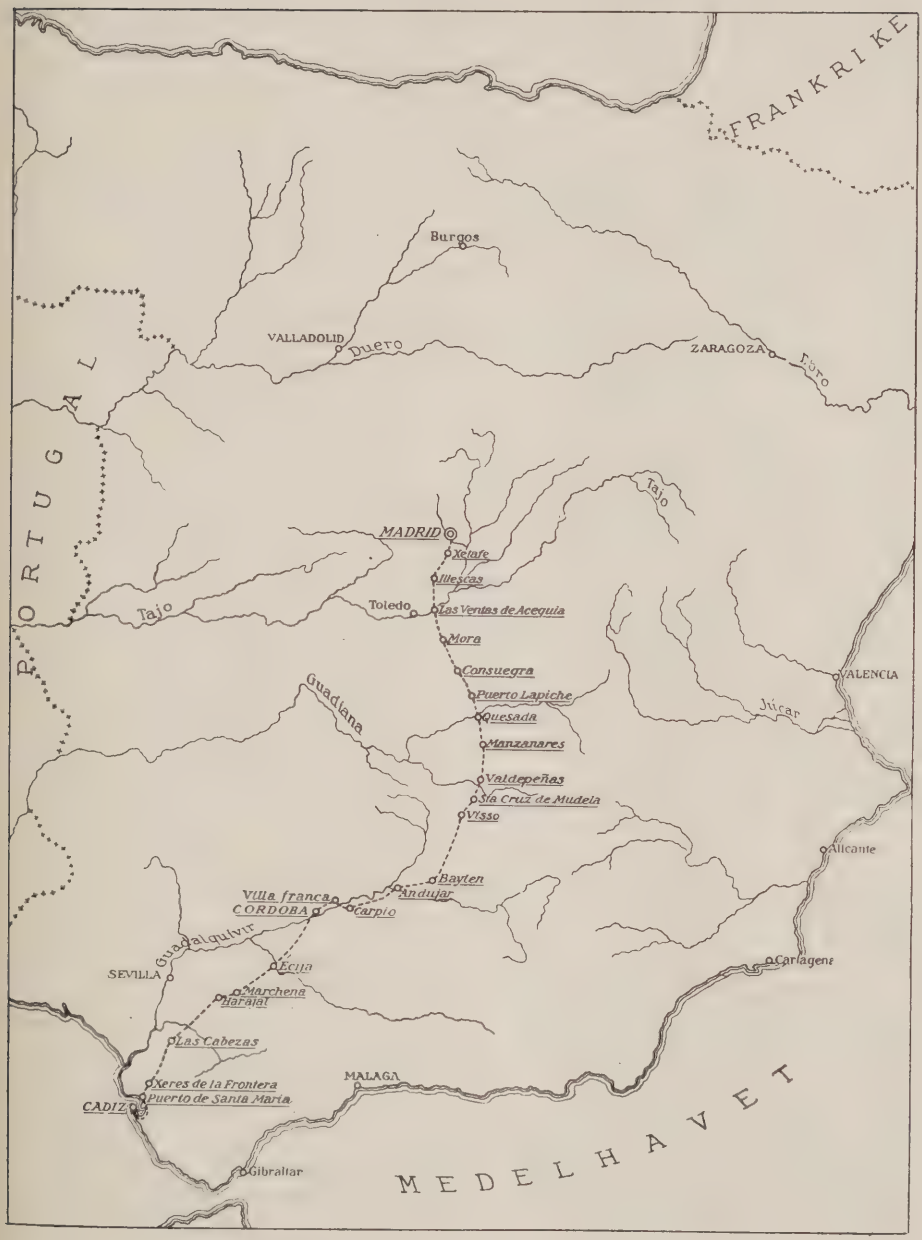
FRANKRIKE
Burgos
VALLADOLID
Duero
ZARAGOZA
Ebro
PORTUGAL
Tajo
MADRID
Xelafe
Illescas
Toledo
Las Ventas de Aceguia
Mora
Consuegra
Puerto Lapiche
Quesada
Manzanares
Valdepeñas
Sta Cruz de Mudela
Visso
Tajo
Guadiana
VALENCIA
Jucar
Alicante
Bayten
Andujar
Villa franca
CORDOBA
Carpio
Guadalquivir
SEVILLA
Ecija
Marchena
Maraial
Las Cabezas
Xeres de la Frontera
Puerto de Santa Maria
CADIZ
MALAGA
Carlagena
Gibraltar
MEDELHAVET

De få arter, som jag såg, voro *Xantium Spinosum* och *Spartium*, som gjorde de fält ohälsosamma, där de växte som ogräs. Havren och vetet växte bra, och jordbrukarna plöjde jorden med förhoppning på nästkommande år.

Söndag.

Efter mässan $^{1}/_{2}$ 6 i klostret Recoletos startade vi kl. 6 vid soluppgången. Illescas var ett trevligt och rätt så stort samhälle med två kloster, en av Franciscaner Recoletos och det andra av nunnor, det sista ganska stort och kallat av Nuestra Señora de . . . [namnet oläsligt] och mycket berömt för sina 36 stora silvertakkronor och en mycket stor ödla, vilken vi icke hade tillfälle att se på grund av att det var så tidigt; torget var mycket stort med vacker utsikt åt församlingskyrkan, och torget var avdelat i två delar.

Strax efter resan från denna stad hunno vi fram till en stor dal med *Onopordon magno calicibus imbricatis: Heliotropium.* En stor betesmark full med boskap, nötkreatur och hästar, vilken mark sträckte sig till [namnet oläsligt] som var ett medelstort samhälle på höger sida. Marken är sandig med långsträckta kullar med odlad jord av stor omfattning.

Tavaján är ett mindre samhälle, vilket vi passerade kl. 9.

Slottet i Mocejón ser ut som muren till en mindre stad uppe på ett litet berg; på höger sida, där marken var alldeles flack och utan växter, funnos två mindre berg, vilkas inre sidor voro branta med bråddjup. Dessa berg kunna anses som en fortsättning på bergen intill Ciempozuelos, Valdemoro, Pinto i närheten av floden Jarama och sedan vid floden El Tajo.

Mellan Escorialbergen och de berg, som börja på andra sidan El Tajo, finns en djup dal, men största delen av jorden är sandig med mycket långa stigningar och vidsträckta åkerbruksmarker. Här framför det ovannämnda slottet bestod jorden endast av lera (arcilla), ett vidsträckt område ända fram till floden Tajo, vilket benämnes La Sagra de Toledo, och är mycket berömt på grund av sin bördighet liksom omgivningarna till Alcalá.

Av *Harmala* fann jag mycket litet i Argilla, och *Alvardin* fanns i stora kvantiteter i närheten av kanalen, som slutar litet längre bort från Las Barcas vid Tajo efter att ha bevattnat de stora åkerbruksmarkerna, vilkas längd är över 7 leguas,[1] motsvarande från Xarama litet över San Martin de la Vega, Ciempozuelos, Valdemoro etc. Alvardins fröhus voro utan frön, vilket berodde på, att växten blommar mycket tidigt och att frukten kommer före hösten och icke håller sig till vintern och nästkommande år. Jag tror, att i Ciempozuelos i närheten av åkerbruksmarken

[1] En spansk legua är 5,5 kilometer.

växer även *Cynara spinosa humilis tenuifolia* (Catálogo 1:o 608), på vilken jag i få fall såg blommor, men däremot frukter.

I trakten närmast kanalen fanns mycket salitre farinoso[1] liksom i San Fernando och på andra platser. Mozejón är den stad, i vilken konungen under ett år inkvarterade ett helt regemente till straff för att invånarna hade jagat fåglar inom Aranjuez område.

Vid sluttningen till floden blir jorden sandig och grusig.

I Ventas de Acequia,[2] på vilken plats man kan fara över floden Tajo, medelst två båtar, funnos vattenkvarnar med sex stenar, men voro desamma icke så bra konstruerade som i Sverige. Här intogo vi måltid efter att ha åkt 4 leguas.

Tajo är en av de mest berömda floderna i Spanien, och vi foro över den med en av ovannämnda båtar vid $^1/_2$ 1-tiden. Stranden var betäckt med *Xanthium, Chenopodio Upsaliense. Erigeron foliis undulatis flore radiato,* Hall.

Terrängen på södra sidan är i början flack, men sedan backig och stenig. Närmast floden funnos några *silverpopplar* jämte *Tamarix.*

Korparna skreko här i popplarna lika mycket som de gjorde i almarna i Aranjuez.

Terrängen är ojämn med långa, men icke så höga backar som förut, i vilken fanns mycket *Artemisia viridis. crata (erecta?) foliis minimis an Carline odore(?) Asphodelus vel Ornithogalum parvum. tribulus. salsola tamaricifolia, Holosteum* C. B. etc. *Glyzirrhiza.*

På eftermiddagen framkommo vi till Mora, en stor och trevlig stad med en stor kyrka, efter att ha åkt 9 leguas, fyra från Illescas till floden och därifrån 5.

22 Måndag.

Kl. $^1/_2$ 6 på morgonen startade vi från Mora, vilken är den sist belägna staden inom Toledos distrikt, och komma in i La Mancha. Terrängen är mycket ojämn med djupa dalar och sandåsar med bergspartier. De växter, som jag fann, voro *Juniperus baccis majoribus*, som hade långa trekantiga frön, i vilka det fanns Ichneumones som i Sverige. Dessutom fanns det stora mängder av *Tragacantha spinosa, Marrubium calicum limbo patenti; Artemisia Carline odore, foliis tenuioribus viridibus* samt *Thymus durior, Plinii* i den torra terrängen samt *Annonis spicata parva* (från Ciempozuelos), *Spartium commune, Euphorbia foliisle*n[?] *glaucius* (i Aranjuez), *Carlina Clus. minor.*

Vi ankomma till La Hermita de Nuestra Señora de Finisterre i när-

[1] Är mjöligt salpeter.

[2] Venta betyder värdshus och Acequia är orten vid Tajoflodens strand.

heten av ett mycket kuperat berg, där stenarna voro dels »dehiscentes» och dels kuperade »rhomboideas», på vilka vi funno *Spatum rupestre*.

I närheten av Hermita fanns en liten insjö med *Arundo palustris, Althea, Juncus capitulis longis* vid sidan av vägen. Efter att ha passerat dessa dalar och åsar kommo vi fram till en vidsträckt terräng, mer än 3 leguas i bredd och ännu större på längden, odlad på sidorna, och fullt med *Artemisia* på de ställen, som icke voro odlade, samt *tistlar, Eringium, Scolimus, Carlina* etc. Denna terräng var på sina första 2 leguas mycket sandig, sedan lerig, med stigningar till bergen Consuegra, vilka voro sandiga och grusiga, till dess vi kommo till en jämn odlad terräng. Vägen slutade vid Consuegra, på vilken plats vi intogo måltid.

Vegetationen i ovannämnda sandåsar bestod av *Quercus ilex 5 fidis dentibus, non tan patulis uti vidi antea in horto Pharmacopearum, Tragacantha Clus., calycibus inflatis semine ubique corroso vermibus*. Där fann jag en blomma, som jag anser vara av samma art som *Erinacea de Tournefort. Polium procumbens* och vit *esculo* ännu mera sällsynt, mycket litet med *Lycium foliis linearibus sparsim, Scorzonera resedaefolia; Ephedra* mycket liten utan frukt, *Cunila* mycket sällsynt i Aranjuez.

Fälten i Consuegra voro sådda med saffran, vilken var full med blåa och röda blommor. Flickor voro sysselsatta med att plocka av pistillerna, som i allmänhet kallas saffran och odlas mycket i La Mancha. Saffran planteras i april månad på samma sätt som vitlök planteras, för att vart fjärde eller femte år, efter vilken tid den blommar mycket litet, ryckas upp, varvid man använder grodden till nya planteringar i saffranfälten, vilket kallas nyplanteringar.

Första året blommar saffran ganska litet på grund av att växten utvecklar sina rötter. Växten börjar i allmänhet blomma i medio av oktober och då plockar man av pistillerna, vilka rostas vid elden över svinhårssilar. På andra platser häller man olja över saffran i en kastrull, vilket blandas, och därefter lägger man saffran på en bräda i solen för att torka.

Consuegra är en stor och trevlig köping, i vilken fem regementen äro inkvarterade, bl. a. kungl. carabineros. Hertigen av Baños kom enligt sin vana och hälsade på oss. Vi kände honom icke förut.

Då vi hade avrest kl. 2 från denna köping, råkade en av vår betjäning, som hette Fermin, ut för en olyckshändelse, i det att han kom under ett av hjulen, som gick över hans ben. Detta fördröjde vår resa till kl. 4.

Olivträdfälten voro vackra och vägen genom en dalgång sandig och grusig. Jag var mycket förkyld, men var tvungen att leda tåget ända till kvällen, då vi kommo fram till värdshuset i Puerto Lapiche.

23 Tisdag.

Vi starta kl. 6 på morgonen och passera ett stort olivträdfält med sandig jord. Kl. 9 passerade vi Villaharta, en medelstor köping med en stenbro över en låg terräng, vilken i regntid är översvämmad, men för närvarande är alldeles full med *Althea offic.* Därefter är marken mycket stenig, varför den är mycket svår att bruka, och på de ställen, där den var det, fanns det stora stenrös med många småekar eller Carrascas. Andra växter, som funnos, voro de ovannämnda *Artemisia* och *Carlina odore*(?), *viridis foliis longioribus* (Matritensis) i stora mängder samt *Atractilis cærulea, flor. radiato, Santolina rosmarine-folia minor*, tillsammans med några andra arter, som vi sett under de föregående dagarna.

På middagen intogo vi måltid i värdshuset i Quesada, där det fanns en brunn, som man sade fick vatten från Guadianafloden, som här rinner under jorden. Denna flod rinner 7 leguas under jorden från krutkvarnarna till byn Arenas. Vattnet i denna brunn är rent, gott och välsmakande.

Obs. På kartan är Guadianaflodens väg under jorden antecknad mellan stora berg, men för närvarande är marken alldeles flack.

Längre fram fortsätta vi genom en terräng full med ovannämnda *Artemisia*, till största delen odlade, tills vi komma fram till några vidsträckta olivträdfält i Manzanares, vilka försköna vår väg. På vänster sida låg köpingen Membrilla.

Manzanares är en mycket trevlig stad med vackra rappade hus och vackra flickor. Kyrkan var stor och mycket vacker och liknande dylika i Sverige.

24 Onsdag.

Vi avresa vid 5-tiden på morgonen från Manzanares och gå över en mindre bro över en uttorkad bäck. Terrängen är flack, stenig och på några ställen odlad och på andra alldeles obrukbar full med *Artemisia* och *Santolina fol. integr.* samt tistlar och andra växter. Kl. 9 passerade vi la Venta. Ju mer vi närmade oss Valdepeñas, funno vi fälten bättre med stora vinplantager och längre fram stora olivträd bland vinplantagerna, alla mycket välodlade. Jorden var mycket välodlad, nästan överallt brun och röd och odlad ända upp till krönet av höjderna. På sidorna om vinplantagerna fann jag några *Telephium* med frukt.

Valdepeñas är den största och mest berömda staden i hela La Mancha på grund av sitt utmärkta vin, som sändes till Madrid. Det är en stor och på samma gång rik stad. Här fingo vi middag, och sedan fortsattes vår färd till Sta. Cruz de Mudela genom en nästan likadan terräng som förut, men mycket kuperad med mycket steniga höjder, dock i allmänhet välodlade ända upp till krönen på bergen och höjderna.

Sta. Cruz de Mudela är en stor och mycket ren stad med stensatta gator, som tillhör Markisinnan av Sta. Cruz och Grevinnan de Visso. Som vi anlände tidigt på eftermiddagen (kl. $^1/_2$ 5) besökte vi ett sjukhus, där det fanns ett vackert kapell med en Kristusbild, som en pilgrim hade målat på väggen, och man berättar, att denna målning växer för varje dag, vilket bevisas genom några cirkellinjer, som en präst hade gjort för att kontrollera detta underverk, och då bildens yta överskridit linjerna, är det otvivelaktigt, att bilden hade vuxit. Detta helgon hade gjort många underverk, varom befintliga ben och händer av vax buro vittnesbörd.

Därefter besågo vi kyrkan, vilken var mycket stor men mörk. Altaret var smyckat med en bild av Ntra. Señora de Concepción, men prydnaderna å de andra altarna voro få.

Det fanns två apotek, trots att en vattenläkare hade åstadkommit mycket goda vattenkurer och fördömt apotekarna. En del invånare talade gott om apoteken, en del talade illa om vattenläkaren, som heter Don Vicente.

Obs. I värdshuset i Quesada och i Puerto Lapiche funnos några stolar kallade »serijos», vilka voro tillverkade av *Typha*,[1] som i Spanien kallades Enea.

25 Torsdag.

Kl. $^1/_2$ 7 startade vi från Sta. Cruz de Mudela till Visso. Terrängen var rätt ojämn på en sträcka av 2 leguas med större och mindre stenar genom ett höglandskap, och efter en stund hade vi tillfälle se *Ilex, Terebinthus Lentisco, Romero, Xara, Cistus foliis angustis, hirsutis, calycibus alatis* i stora mängder samt några *Tymelea, Coronilla quaedam in agris fol. binis, albo-flore; Brunella [bracteis] pinnatis ciliatis; Salvia, glabro folio; Trago ripans.*(?) *Clus; Centaurea parva, calycibus oblongis, ciliatis.*

El Visso är ett trevligt samhälle vid foten av Sierra Morena tillhörande markisinnan av Sta. Cruz, som här äger ett slott i samma stil som i Madrid, mycket berömt för sina vackra målningar. Lyktorna över porten voro erövrade från turkarna av kungl. flottan under befäl av Don Juan de Austria, med egen hand hämtade av markisen av Sta. Cruz, som var närvarande vid denna sammandrabbning. Invånarna i denna stad tillverka mycket fina och vackra strumpeband. Alla resanden, som färdas med vagn, fortsätta vägen upp till bergen på häst och kvarlämna i vagnarna sina reseffekter, vilka måste transporteras i dem under 4 leguas. Stigningen är 1 legua mycket brant.

[1] Två svenska arter av släktet Typha kallas »kafveldun». Av Typha-arternas blad och stänglar flätas fortfarande ofta stolsitsar.

På berget fanns det fullt med gulaktig sand och lösa stenar. De växter, som funnos där, voro: *Quercus ilex arborea*, som endast växte inom planteringar; *Quercus alia foliis sinuatis rigidis perennantibus* med talrika, men mycket lätta och lösa gallbildningar. Det fanns rätt så många kastanjeträd längs de bäckar, som runno i bergen; *Arbutus arborea* i stora mängder med mycket blommor, dagen därpå funno vi samma växt med blommor och mogen frukt på samma gång; *Lentisco* fanns också i stora mängder, *Cistus xara* betäckte alla ställen, där det icke fanns ek, och bland stenar funnos *Cistus foliis ovatis, acutis, rugosis fuscis, frutex.*

Cystus, foliis angustis rugosis, et Cystus Halimi folio majore funno vi mycket ofta.

Phyllyrea angustifolia Clus. fanns överallt. På en del plantor sågo vi bredare blad; *Rosmarinus.*

Sibthorpia fanns vid en liten bäck, men endast med frukter utan blommor. *Filix mas et filix revera femina* funnos på samma plats, någon gång *filix femina*, *Rannus buxi-folia*, alltid i närheten av floderna.

Lycium foliis linearibus mycket sällsynt. *Stoechas arabica* »cantueso». Någon gång *Erica Scoparia et vulgaris* flor. Suec. 409 [309], den förstnämnda utan både blommor och frukt.

Crocus autumnalis, montanus flore purpureo i stora mändger och skiljande sig från odlad saffran genom pistillens märke, som var uppdelat i många mörka och runda trådar, vilka icke återfinnas i den odlade saffran, där »märket» är brett och tre-delat. Den röda färgen på blomman skilde sig mycket från den vilda, och märket var gult i stället för mörkrött som i den odlade saffran. Märkets saft var gulaktig och lik saffran.

Vid sjutiden på eftermiddagen kommo vi fram till Venta de Miranda efter att ha varit ända upp på toppen av Puerto de Rey de la Sierra Morena och fortsatt 2 leguas på andra sidan bland stora stenar av sandig art, [några obegripliga ord].

26 Fredag.

Vi startade från la Venta de Miranda vid daggryningen, efter att ha placerat våra saker i vagnarna (»calesas»). Efter 3 leguas kommo vi till Venta Nueva, men jag tog en ginväg omkring 1 legua lång, på vilken jag fann följande växter:

Terebinthus, Quercus suber (kork-ek) i få exemplar, *Cistus Sampsucifolio, Cistus femina, Cistus foliis ovatis, acutis, magnis* i backarna.

Leucojum autumnale Clus. fanns vid några uttorkade bäckar, *Gramen quodam magnum. Jasminum luteum bacciferum* i dalgångarna.

Statice caule simplici.

Asphodelus minor et *major; Cistus, foliis undulatis. S. Cistus mas 5*

Clus.; Arbutus med mogna frukter, och alla de övriga *Cistus* från gårdagen, *Phillyrea, Crocus.*

I dag har jag undersökt hela berget med alla dess bäckar och vägar, och jag kunde se, att över hälften av berget bestod av skifferlager, vilkas »lameller» voro nästan horisontala i allmänhet något högre mot söder än mot norr, och alla vägar voro fulla med »humo fusco», som förut varit bergart. Högsta delen av berget bestod av sandig sten av grov och föga sammanhängande sand, som på alla vägarna blev grov sand liksom i närheten av Venta Nueva.

Kl. $^{1}/_{2}$ 10 kunde vi se en solförmörkelse, som till stor del förmörkade solens ljus. Det såg ut, som om månen skulle täcka solen med början mot norr och slutande mot öster. Månen täckte över hälften av solens yta. Det märkvärdigaste jag såg, var skuggan efter strålar av den del av solen, som var övertäckt, t. ex. när jag gick, kunde jag se min hatts skugga alldeles som vanligt, men i varje vinkel såg jag reflexen på en vit mindre måne med skarpa snibbar liknande formen på den del av solen, som icke var förmörkad, men något bredare och längre.

När jag sträckte upp fingrarna i jämhöjd med mitt ansikte, såg jag små månar mellan fingertopparna.

Näsan hade också sin måne, och samma sak hände med alla kvistarna på ett träd, på en käpp eller dylikt, som voro på ett avstånd motsvarande en mans skugga, och över skuggan var den lilla månen.

Men ännu märkvärdigare var skuggan från en gren med blad, som jag hade i handen. Det var mycket märkvärdigt, att bladen icke hade någon skugga, men däremot hade de vita små månar blandade i varandra, men större än de månar, som motsvarade skuggan från fingertopparna. Allt övrigt var mycket mörkt, vilket gjorde en mycket vacker kontrast.

Riktningen på dessa små månar var enligt min mening i motsats till den riktning, som solens vänstra sida hade. På grenarna och träden hade skuggan och den mindre månen samma form, om de voro horisontala eller vertikala, och när slättlandskapet blev vitt och svart, såg det ut, som om de i verkligheten hade olika färger.

Vi ankommo till La Venta de Baeza efter solförmörkelsens slut, på vilken plats vi åto middag. Värdshuset ligger 10 leguas från Baeza i provinsen Jaen. Hittills har terrängen varit kuperad, men efteråt blev den mera slät, mycket sandig och med samma jord till Baylén, den första staden i Andalucien i provinsen Jaen som sträcker sig över Sierra Morena, i en stor dalgång, genom vilken floden Guadalquivir rinner från sin källa till Aldea del Río. Sierra Morenas topp skiljer La Mancha från Andalucien eller provinsen Jaen.

Terrängen från Venta var mycket sandig med mindre ekskogar, som

längre fram blevo större, och det fanns mycket ekollon, vilka plockades av jordbrukare och herdar.

Växterna voro: *Quercus ilex, foliis acutis, serratis, fruticosa. Cistus foliis undulatis* i stora mängder.

Illecebrioides på sandiga och torra ställen i närheten av vägen.

Jag började se *Ornithogalum autumnale minor.*

Spartium siliquis longis, idem ac in Extremadura.

Cistus foliis incanis magnis; Teucrium boeticum, Clus., Stoechas arabica, caulis nudis.

Vi passerade ett stort olivträdfält om omkring 1 legua tillhörande staden Baylen, där jag fann följande växter:

Echium album, videbat. staminibus longu. velerii, Viznaga Pseudocampithus Clus.(?)

Periclimen perfol., thimilea lini-folio, Gnaphalium fructesc. foliis dentatis, capitulis oblongis, squamis latiusculis, grandiusculis.

Baylén är den första staden i Andalucien med två läkare och en del av den gamla ringmur, som morerna byggde upp. Här övernattade vi.

27 Lördag.

Vid daggryningen startade vi från Baylén. Här odlades mullbärsträd, och man tillverkade mycket vackert silke som på andra platser i Andalucien.

Vi passerade förbi stora olivträdfält, som tillhörde fideikommiss och invånarnas egendomar.

Växterna voro: *Romero, Lentisco, Colchicum autumnale montanum* såg jag för första gången på vägen i torr jord.

Leucojum autumnale, Ornithogalum autumn. Nerium, Ramnus buxifolio, Stoechas caulina minor Clus. copiose in terris cultis. Cistus femina, Phillyrea, Spartium, Retama i närheten av de höga olivträdfälten tillsammans med *Jasminum bacciferum, Erigeron flore-luteo vel potius Solidago S. virga aurea foliis serratis; Cistus mas, Sideritis, Cachris semine dentato, foliis tenuioribus caule prolifero multifido; Anethum et ficus; Micropus.*

Vägen var mycket olika, och från Baylén till Andujar (9 leguas) sågo vi tre mycket stora furuträd.

Två leguas innan vi komma fram till Andujar är vägen mycket lång och bred med en del ekar och tre mindre exemplar med »Maraca»[1]. *Ranunculus autumnalis de Clus.* funnos här i stora mängder, vilka jag såg för första gången med *Ornithogalum autumnale minus Leucojum minus Colchicum autumnale.*

[1] = mindre ek.

»Mandragora» såg jag för första gången på ett fält, men sedan såg jag många flera vid dikeskanterna till åkerbruksmarkerna och olivträdplantagen.

Andujar är en stad med två ringmurar från morernas tid med stora torg och ett vackert stadshus. Den är byggd på toppen av en kulle, som sluttar ned mot Guadalquivir. Här åto vi middag.

Vi passera bron över Guadalquivir i närheten av staden, och längs vägen finnas mycket vackra olivträdfält. Terrängen består därefter av odlade, leriga fält med vackra dalgångar och kullar.

Scolymus annuus copiose ubique, Atractylis major acaulis. Aldea del Río är ett mindre samhälle, som vi icke sågo på grund av att vi anlände och avreste på natten.

28 Söndag.

Kl. 4 på morgonen besågo vi enligt detta lands sed »el Rosario de la Aurora», och sedan övervoro vi soluppgångsmässan, under det att jordbrukarna blåste i trumpeter för att samlas och gå till arbetet.

För att plöja jorden använder man sig i Andalucien av oxar, medan man i La Mancha använder mulåsnor.

Aldea del Río är det sista samhället i provinsen Jaen vid floden Guadalquivirs södra sida, men på norra sidan utsträcker den sig till Villafranca del Río, trots att avståndet från Córdova icke är mer än 4 leguas. Växterna voro:

Mandragora florens, Scolymus annuus, Carlina, Atractylis acaulis, Teucrium spinosum, Cynara spinosa tenuifolia.

Floden Guadalquivir följer bergen på norra sidan från Andujar och längre fram från Córdova norra sidan av floden med mycket vidsträckta fält. Dessa berg se ut som en utgrening av Sierra Morena.

Jordbrukarna i Andalucien använda skor av oxläder.

Carpio är en vacker liten stad på toppen av en kulle, som tillhör Markisinnan av Carpio. Vi åto middag i la Venta,[1] som ligger längre bort, och dit anlände vi kl. 11.

Det fanns mycket mullbärsträd på fälten, vilkas blad herdar slogo av med långa käppar till bete åt fåren, som åto dem med god smak.

Ett slags primitiva vattenuppfordringsverk (»gruas») i Carpio voro värda att ses. Genom dessa kunde man bevattna en stor del av närliggande fält med Guadalquivirs vatten. Dessa inrättningar bestodo av tre stora hjul med 30 à 40 fots diameter, mycket tunna i jämförelse med storleken, tjockleken var omkring 20 cm. (un palmo), med många ekrar. Axlarna voro

[1] Venta betyder värdshus.

mycket stora och tjocka gjorda av ett slags svartträd, mycket grova på mitten och avsmalnande mot ändarna. Hjulringen har många små lådor, som på en sida hade en öppning och en pip. Vattenhjulet drives av floden genom transversella bräden, längs över lådorna, vilka bräden voro fastbundna vid hjulekrarna. Vattnet inkommer i lådorna, då dessa äro nere i floden samt tömmes sedan dessa kommit upp utan att något förspilles ned i »träkanaler», genom vilka vattnet sedan rinner ut i kanalerna för att bevattna fälten.

Kapellet i San Pedro låg i närheten av två sådana vattenpumpar med en vacker bild av en Ecce-homo samt en tavla, utvisande ett underverk, som hänt en flicka, som 1729 föll ned bland pumphjulen utan att skadas.

Narcissus autumnalis minor Clus. växte i stora mängder på slätterna i närheten av Carpio, så att allting såg nästan vitt ut på grund av att det fanns så mycket blommor. Fälten voro leraktiga och kala, men väl odlade och mycket kuperade.

Villafranca del Río låg på Guadalquivirs norra sida (som vi passerat), den sista staden i provinsen Jaen.

La Venta de Alcobeda ligger på norra sidan av Guadalquivir, över vilken ledde en vacker stenbro. Konungen har här hästavel för sitt kungl. stall.

Capparis spinosa växte mellan brostenarna. *Silverpoppel* fanns i närheten av floden, *Narcissus autumnalis* i stora mängder i närheten av la Venta och litet längre bort $^1/_2$ legua från la Venta en stor häck med kaktus, som var mycket väl klippt. Dess höga stammar voro redan torra med en massa frukter.

Vi anlände vid solnedgången till Córdova, en stor och vacker stad, men med mycket smala gator, morernas gamla »bajás»-residens. Här övernattade vi.

29 Måndag.

Som Córdova var en morisk stad, finnas ännu många minnen från deras tid med rester från ringmuren, små fästningstorn över bron. Staden är särskilt berömd för sin domkyrka. I Córdova finns ingen biskop.

Domkyrkan är den största byggnad jag sett på länge, helt och hållet byggd av morerna såsom kungl. Mesquita (kyrka). Utvändigt fyrkantig, men icke hög, med den yttre ringmuren högre än kyrktaket i morisk stil.

Mitt inuti fanns ett medelstort torn, som man endast kunde se långt ifrån liksom kyrktaket. Invändigt var kyrkan mycket stor med ett stort antal pelare, beräknade till 366, alla av marmor. I en av dessa pelare påvisade man för oss en Kristusbild, som en kristen fånge från morernas tid hade skulpterat med naglarna, vilket ansågs som ett underverk.

Det största altaret låg mitt i kyrkan med en mycket vacker silverkrona, och hela golvet bestod av fyrkantiga vita och svarta marmorstenar. Vi hade bråttom och saknade ciceroner, vilket hindrade oss att se mera.

Kl. $^1/_2$ 7 startade vi och gingo över en vacker bro, som hade ett mindre fästningstorn enligt morernas sed, där det växte *Capparis*, och vid floden funnos sju kvarnar.

I Córdova funnos några sidenbandsfabriker, och vi sågo mycket mullbärsträd för silkesmaskodling.

Terrängen var mycket odlad med långsträckta kullar och dalgångar med lerig jord till Parrillabergen, 3 leguas i omkrets.

Vår vagn välte omkull, varvid ett av hjulen gick sönder, vilket fördröjde vår avresa till kl. 10.

Myagrum siliculis monospermis, rugosis pedicellis incrassatis apressis voro de enda växter, som funnos på åkerfälten i stora mängder men alldeles torra, av *Palma humilis och foliis flabelliformibus* såg jag några plantor strax innan vi komma till Parrillabergen. Sedan passerade vi en långsträckt kulle omkring 1 legua i omkrets med sand och grus med endast några mindre och medelstora ekar. Vi sågo *Lentisco, Rosmarinus, Lycium* och andra växter, *Cistus Ladaniferus, Cistus mas, Vicia. Hemerocallis minima lutea uniflora* såg jag för första gången och en växt med två blommor. Likaså sågo vi innan vi kommo till berget *Narcissus autumnalis* med två blommor, vilket är mycket sällsynt; *Phlomis fructicosa och Myrtus baltica* (= boetica?), *foliis minoribus, Cistus angustifolia, montis Gutarron. Bupleurum fructicosum angustifolium hispan.* (monte Gutarron) *romero* och *Thymelea,* i stora mängder i närheten av fälten vid la Venta.

Uppe på berget sågo vi många getter till största delen vita. Getterna voro i allmänhet utan skägg med mindre, bakåtriktade horn, men bockarna hade större horn, som voro långa och nedåtriktade, men just inte böjda med spetsen något högre. Skägget var mycket långt. La Venta de la Parrilla var det enda hus, vi sågo på hela vägen, och där åto vi middag.

Resten av vägen, omkring 3 leguas, bestod av olivträdfält med mindre byar och häckar av kaktus i stora mängder. På kvällen regnade det litet, och vi kunde inte komma fram till Ecija förrän kl. 10. Vi trodde oss på långt avstånd höra en vattenpump i floden Jenil, över vilken det ledde en bro, som vi nyss passerat, vid ingången till staden.

30 Tisdag.

Ecija var en stor och vacker stad med vacka byggnader och långa breda gator. Torget är stort och fyrkantigt med vackra byggnader omkring. Storkyrkans torn hade byggts av morerna.

Vi startade kl. 6 på morgonen med regn. Fälten voro välodlade, och på några ställen funnos mindre palmer, mellan vilka fanns *Thymelea linifolia*. Därefter går vägen genom olivträdfält med kaktushäckar, varefter vi kommo in på ett vidsträckt sandigt och lerigt fält med många mindre palmer samt *Thymus erectior Thymus Zygis Clus. forte. Cistus foliis incanis, convexis, forte varietas; Cistus foliis rugosis* (an sp. dist.)? *Stoechas arabica incana capitulis subsessilibus*. Därefter passerade vi några olivfält, som man sade voro mycket bördiga. Tiondedelen av skörden, som tillhörde Don Pedro Brenn, beräknades detta år bli omkring 2,200 pesos.

Regnet gjorde de leriga vägarna allt sämre.

Staden Marchena är belägen på en kulle på vår vänstra sida, och vi åto middag kl. 4 i värdshuset, som är beläget vid kullens fot.

Fälten omkring staden voro kuperade och leriga.

Till Harajal anlände vi vid aftonringningen, som brukar vara kl. 8 på vintern och kl. 9 på sommaren.

31 Onsdag.

Från Harajal startade vi kl. 6 i regnigt väder, som gjorde vägarna ännu sämre, ty hela terrängen bestod av hård lera. Vi passerade stora fält med många mindre palmer, bland vilka växte *Narcissus autumnalis Ornithogalum aut Ranunculus aut Chesiki(?)ni fallor, Hemerocallis minor lutea,* av vilka jag fann i Parrillaberget *Asparagus Clusii* 3.

Vi passerade Morales, som ser ut som ett vackert samhälle med välodlade fält. De små palmerna voro mycket svåra att rycka upp på grund av sina långa och kraftiga rötter, som gå djupt under jorden. Efter att ha passerat några höjder kommo vi åter in i flack och leraktig terräng.

I la Venta de la Alcantarilla fingo vi middag kl. 4 e. m. efter en mycket dålig 6 leguas lång väg. Till Las Cabezas, som är ett stort samhälle med leraktig jord, anlände vi kl. 5 e. m.

Vi passerade en vacker stenbro över en mindre å, som kallades Salado, och efter en legua på vägen till Las Cabezas ytterligare en bro, som var mycket dåligt byggd.

Fälten till las Cabezas voro mycket vidsträckta, välodlade och leraktiga.

1 November Torsdag.

Kl. 4 övervoro vi mässan i ett eremitkloster i byn, och kl. 7 startade vi. Vägen var likadan som dagen förut. Las Cabezas såg ut som en vacker by med några palmer och dadlar. Fälten voro odlade. T. o. m. en legua efter byn är terrängen flack med mindre ekar samt *Lentisco, Thy-*

melea, Lycium, Pyrum Silo(?). *Cistus foliis undulatis etc.*, en *Hippericon. Ranunculus aut. Asparagus aculeis 3 vel quatuor simul exeuntibus C. B. Hemerocallis dicta, Phlomis subfruticosa.*

Till Xeres de la Frontera ankommo vi på eftermiddagen, och det är en stor och vacker stad och vi sågo mycket folk, då det i dag är Allhelgonadag, och alla bruka närvara vid dagens festligheter.

2 November.

Vi startade kl. 8 på morgonen från Xeres de la Frontera och vi anlände vid middagstiden till Puerto de Santa María. Terrängen var mycket kuperad och i närheten av Puerto och i »la Ventanilla» funnos stora olivfält. Marken var mycket sandig och leraktig. Från Ventanilla, som är belägen på en höjd, är vägen mycket grusig och därefter sandig till staden, som var mycket vacker på grund av de stora apelsinträdfält, som funnos där.

På de icke odlade fälten funnos fullt med mindre palmer ävensom *Allium gaditense de Clus.* och andra redan nämnda arter. I sanden började även en liten *Cheiranthus* blomma; *Thymelea; Passerina tomentosa* fanns i stora mängder i alla dalgångar från la Ventanilla och nedåt. *Andropogon Raj.* fanns på vallar tillsammans med *Celosia seu Achyranthes repens* på Puertos gator.

3 & 4 November.

Vi stannade i el Puerto i avvaktan på vår chef, herr Joseph de Iturriaga, som skulle avresa från Madrid två dagar efter oss eller avvakta order från Cadiz. Den 4 fick vi order från herr översten Eugenio Alvarado, expeditionens andre ledare, att resa till Cadiz.

5 November.

Vi anlände till Cadiz, där ovannämnde herre besökte oss, och hade order till oss från ministern. Denne herre inkvarterade oss hos fru Catalina Poggio i San Joseph gatan i närheten av Sn. Felipe Neri kyrkan, där vi stannade till den 15 november, då vi återvände till Puerto.

9 November.

Vi fingo underrättelse, att herr Dn. Joseph Iturriaga med kosmografer hrr. Francisco La Garza och Joseph Santos Cabrera från Madrid hade anlänt till Puerto.

15 November.

Vi återvände till Puerto enligt order från herr Joseph de Iturriaga för att bättre begagna tiden till fördel för botanik och naturhistoria. Jag sysselsatte mig med att lära känna alla de fiskar, som funnos i havet vid el Puerto, vilka jag hade litet kännedom om förut, och allesammans använde vi dagarna till att skaffa oss nödvändiga kläder till den långa resa, som vi skulle företaga.

31 December.

Enligt order från hr. Joseph de Iturriaga återvände vi till Cadiz för att invänta det ögonblick, då vi skulle gå ombord, vilket av flera orsaker fördröjdes till den 14 februari 1754.

2 Februari.

Vi fingo order att gå ombord den

14 Februari.

Vi gå allesammans ombord tillsammans med expeditionens ledare, och vi lågo på redden hela dagen.

15 Februari.

Vid daggryningen lyfte vi ankar och seglade i Guds namn. Resten skall jag skriva om i den andra dagboken.

Lista på expeditionens deltagare, vilka voro

hr. Joseph de Iturriaga, expeditionens ledare, tillhörande Santiagoorden, amiral i kungl. flottan, vilken kom ombord å fartyget Concepción,
» Eugenio de Albarado likaledes tillhörande Santiagoorden, 2:dre ledare, kommissarie i expeditionen, överste i infanteriet, i vår fregatt,
» Antonio Urrutia, kommendörkapten i kungl. flottan, i samma fregatt,
» Juan Ignacio Madariaga, kommendörkapten i kungl flottan, idem,
» Joseph Solano, kommendörkapten i kungl. flottan, å fartyget Sta. Ana,
» Juan Sanchez Galán, överstelöjtnant.
» Ignacio Millán, kapten,
» Vicente Dox, kadett,
» Nicolas Guerrero, kadett,

hr. Joseph Gaserro Sanchez Monrroy, ingenjör,
» Joseph Santos Cabrera, kosmograf,
» Francisco Guillén, matematiker,
» Apolinar Diez de la Fuente, instrumentskötare,
» Antonio Ramirez, kirurg,
» Benito Pastor, läkare-botanist,
» Antonio Condal, »
» Francisco Rodriguez y Villalba, 1:ste ledarens sekreterare.
» Santiago Brun, herr Albarados sekreterare,
» Juan Arias,
» Luis Urrutia,
» Juan de Dios Castel, ritare-botanist,
» Bruno de Salvador y Carmona, idem,
» Pedro Loefling, botanist,
» Francisco Haller, S. I.[1] matematiker,
» Juan de Noriega, herr Urrutias sekreterare.

[1] S. I. vanlig förkortning av jesuit.

LINNÆANA I FRAMLIDNE PROFESSOR OTTO NORDSTEDTS KVARLÅTENSKAP

AV

OTTO GERTZ

Vid sitt frånfälle efterlämnade professor O. Nordstedt i Lund betydande samlingar av högt värde, bland dem även en del minnen från Linné och hans släkt. Dessa Linnéminnen, vilka tidigare varit föga kända och därför torde erbjuda ett visst intresse, kom jag att ägna en närmare uppmärksamhet, då jag såsom bibliotekarie vid Lunds Botaniska Institution hade att å dess vägnar taga hand om den del av prof. Nordstedts kvarlåtenskap, som han testamenterat till institutionen, nämligen hans stora, värdefulla bibliotek samt de omfattande brev- och autografsamlingarna. Bland de senare erbjödo ej minst autograferna av Carl von Linné och andra medlemmar av Linnæanska släkten ett stort intresse, och närmare av mig företagna undersökningar ha givit vid handen, att en av dessa autografer — en handskriven växtförteckning av Carl von Linné — utgör en hittills okänd beskrivning av blomsterrabatterna å Hammarby och de växter Linné odlat därstädes på 1760-talet. Dels med hjälp av några kortfattade, av Nordstedt gjorda anteckningar, dels med stöd av den kännedom jag redan tidigare hade om en del andra Linnæana, som Nordstedt ägde, har jag kunnat i en förteckning samla ytterligare ett antal minnen från den Linnæanska släkten. I denna förteckning, vilken här nedan meddelas, äro även medtagna några i Nordstedts kvarlåtenskap befintliga Linnæana, som ej tillhöra Lunds Botaniska Institution, utan befinna sig i sterbhusdelägarnas, släkten Hartelius', ägo, ävensom några, vilka Nordstedt redan under livstiden överlåtit till offentliga bibliotek, samlingar och institutioner.

Den Nordstedtska samlingen omfattar följande Linnæana:

1) Brev från CARL VON LINNÉ till Collegium Medicum i Stockholm Denna skrivelse, daterad den 30 augusti 1775, utgör originalet till det av prof. TH. M. FRIES 1907 tryckta Linnébrevet n:o 154, där LINNÉ uttalar sitt tack för den då utkomna »snygga, rediga och på alt sätt städade nya Pharmacopœen» (Bref och skrifvelser till och från CARL VON LINNÉ, I, del 1, p. 264). En närmare jämförelse mellan originalet och det tryckta brevet, vilket publicerats efter en prof. FRIES tillhörig avskrift, ger vid handen några få, ehuru oväsentliga avvikelser, såsom samtelige i stället för samtlige, tacksäjelse i stället för tacksägelse, H. Assessorernes i stället för Assessorernas o. s. v.

Ifrågavarande originalbrev, vilket FRIES förmodade finnas i Medicinalstyrelsens arkiv, är tidigare omnämnt av prof. C. M. FÜRST i den av honom 1907 utgivna biografien över KILIAN STOBÆUS[1], där även i facsimile återgivits LINNÉS namnteckning i detta brev jämte hans namnteckningar i Filosofiska Fakultetens i Lund inskrivningsbok samt å fyra i Lund befintliga Linnéska originalbrev.

2) Ett kort manuskript av CARL VON LINNÉ, 4 sidor in folio, utan överskrift eller namnteckning. Utgör den ovan nämnda förteckningen över LINNÉS å blomsterrabatterna i Hammarby under 1760-talet odlade växter. För denna särdeles viktiga handskrift kommer jag att redogöra i en särskild uppsats.

3) Ett brev från CARL VON LINNÉ d. y. till »Syndicus uti Hgl Collegio Medico Högädle Herr Doctor J. REFTELIUS», daterat Upsala den 12 mars 1781.

4) En handling, undertecknad av CARL VON LINNÉ d. y., den 8 december 1775.

5) En skrivelse till Konungen från NICOLAUS LINNÆUS, CARL VON LINNÉS fader; skrivelsen daterad Stenbrohult den 22 april 1744.

6) En handling från år 1764, undertecknad av LINNÉS svärmor, ELISABET MORÆA; rött lack och sigill.

7) En skrivelse från JOHANNES MORÆUS till presidenten, hovrättsråden och assessorerna i Svea Hovrätt. I brev till NORDSTEDT har prof. TH. M. FRIES härom meddelat: »Den MORÆUS, som underskrifvit handlingen, var ej hans [LINNÉS] svärfar, utan hans svåger, född 1719, LINNÆI följeslagare på Ölands- och Gotlandsresan 1741, Bergfiskal vid Stora Kopparberget och Kamrerare i K. Bergscollegium, död 1773.» Skrivelsen från JOHANNES MORÆUS är daterad 1772.

8) Verser: »Då Herr JOHAN LINNÆUS jordfästes i Upsala Domkyrka den 13 Martii 1757 (Upsala. Tryckt hos Laur. Magn. Höjer, Kongl. Acad.

[1] C. M. FÜRST, Kilian Stobæus d. ä. och hans brefväxling. (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Afdeln. 2. Band 2. Nr 11, 1907), p. 117.

Boktr.).» — LINNÉS andre son och näst yngsta barn, JOHAN eller JOHANNES LINNÆUS, var född år 1754; han dog innan han uppnått 3 års ålder.

9) Vid Archiaterns och Riddarens af Kongl. Nordstjerne-Orden Välborne Herr CARL VON LINNÉS död d. 10 Januar. 1778. (Upsala, tryckt hos Joh. Edman, Kongl. Acad. Boktr.). — En anonym liten skrift (endast två sidor i oktavformat på ett kvartblad), vilken utkom dagen efter LINNÉS död och uppgives vara författad av akademisekreteraren G. FLYGARE med tillhjälp av akademiadjunkten J. G. ACREL. Endast få exemplar av densamma trycktes och ännu färre blevo utdelade, så att ifrågavarande gravskrift torde i original numera vara en stor sällsynthet Ett avtryck ur densamma har meddelats av ADAM AFZELIUS i Egenhändiga anteckningar af CARL LINNÆUS om sig sjelf (Upsala 1823), p. 235.

10) Verser av Sv[EN ANDERS] HEDIN: »Vid Kongl. Archiaterns och Riddarens af Kongl. Nordstjerneorden samt Ledamotens af de förnämsta in- och utländska lärda Societeter Välborne Herr CARL VON LINNÉS död d. 10 Jan. 1778. (Stockholm, Tryckt hos Anders Jacobsson Nordström, 1778).»

11) SVENO ANDREAS HEDIN: Quid Linnæo patri debeat Medicina. Dissertatio academica. Respondente CHRISTOPHORO CARLANDER. D. XIV Apr. 1784. (Upsaliæ, typis Joh. Edman, direct. et reg. acad. typogr.).

12) Åminnelse-Tal öfver Prosten och Kyrkoherden i Stenbrohult, Högärevördige och Höglärde Magister, Herr SAMUEL LINNÆUS, vid dess Begrafning i Stenbrohults Kyrka, den 5 Julii 1797, hållet af PETER TILIANDER, Prost och Kyrkoherde i Wirestad. (Wexio, Tryckt hos Kongl. Gymnasii Boktryck. A. Thetzell och J. Hultman).

13) Gravskrifter vid enkefru SOPHIA DUSES, född VON LINNÉ, grav den 28 februari 1830, vid enkefru SARA CHRISTINA DUSES, född VON LINNÉ, den 27 januari 1835 och fröken LOVISA VON LINNÉS grav den 5 april 1839.

14) Stycke av en glasruta med namnet C Linæ . . . inristat. Om denna namnteckning skriver prof. G. LJUNGGREN i Inbjudningsskrift till minnesfest öfver C. v. LINNÉ vid Carolinska Universitetet den 10 januari 1878 (p. 3): »han [LINNÉS forne informator och sedermera svåger, GABRIEL HÖÖK] skaffade honom [LINNÆUS] bostad i KILIAN STOBÆI hus [i Lund]. Uti detta hus n:o 111 vid Storgatan, såg man, ända till dess det för några år sedan ombyggdes, en fönsterruta, deri LINNÉ med en flintsten skrifvit sitt namn. Namnet, utskuret ur rutan, finnes ännu i en samlares ego.» Ifrågavarande samlare var adjunkten vid Lunds Katedralskola, dr. CARL ERIK SCHWEDER, bekant som konstvän, konstsamlare och bibliofil, död 1885. Vid auktion å dennes kvarlåtenskap inköptes glasbiten av prof. NORDSTEDT. Dr. SCHWEDER har om glasbiten antecknat följande: »Från en fönsterruta i det rum, som beboddes af CARL LINNÆUS. — Huset låg vid Storgatan i Lund, på den plats, der nu (1880) jernhandlare LUNDAHLS

hus ligger.» Det var sålunda hörnhuset strax söder om domkyrkan och samma tvåvåningsbyggnad, där för närvarande domkyrkoarkitektens expedition är inrymd. I biografien över KILIAN STOBÆUS påpekar emellertid prof. FÜRST, att den å ifrågavarande tomt belägna byggnaden — där LINNÉ skulle ha inflyttat den 21 augusti 1727 och haft sin bostad under vistelsen vid Lunds Universitet läsåret 1727—28 — ej var STOBÆI egendom förr än i mars år 1730, då han, såsom FÜRST i ett annat arbete[1] tillägger, fick på sig transporterad denna gård, vilken tillhört professor ANDREAS RYDELIUS och var »belägen emillan Latinske Scholan och Academiæ dantse Mästaren Hr CASPER DE CREAUX gård». Av ett Lunds rådstugoprotokoll från år 1730 framgår emellertid, att STOBÆUS redan bodde i gården, när han blev ägare av densamma. Han skulle kunna ha bott där ända sedan 1726, då RYDELIUS köpte gården av kyrkoherde KNUT CERVIN i Ingelstad, men själv ej inflyttade där. — Väl kan det ej bevisas, att LINNÉ själv ristat namnet i rutan, ej heller med full säkerhet avgöras, huruvida det var i huset söder om domkyrkan som LINNÉ bodde under Lundavistelsen, men de fakta, som anförts, göra det dock i hög grad sannolikt, att det verkligen var i ovan nämnda prof. RYDELII hus som LINNÉ omhuldades av sin käre lärare, den »hulde STOBÆUS».

15) En tekopp med fat, kinesiskt porslin med Linnæaranka; tillhör den vackra Linnæaservisen.

16) Ett antal silverskedar, som tillhört LINNÉ[2], däribland en, om vilken NORDSTEDT antecknat: silfversked från år 1766, som tillhört LINNÉ och hans dotter CLARA STINA, tydligen skrivfel för SARA [CHRI-]STINA, LINNÉS tredje dotter, född 1751, död 1835; gift med kaptenen HANS HENRIK DUSE.

17) Tvenne kompendier efter LINNÉS föreläsningar, båda i kvartformat och styvhäftade i gråblått pappband. Det ena bär titeln: Föreläsningar öfver Materia Medica in Regno Vegetabili eller De växter, som till sjukdomars botande tjänlige äro och på apothequen förvaras, hållne offenteligen Höste-Termin 1762 och vårtermin 1763 af Doct. CARL VON LINNÉ, Ridd. af Kongl. Nordst. ord. Kongl. Maj:sts Arch. Med. et Botan. Professor vid Kongl. acad. i Upsala m:m. Överst på titelbladet står med samma stil antecknat: Desse föreläsningar äro af Herr Archiaterns föreläsningar 1765 och 1766 förbättrade, med annotationer af W. L. HAGMAN. Ägare enligt anteckning å samma blad A. F. HOLMQVIST och C. F. O. NORDSTEDT, Grimstorp 1861. På bladets andra sida läses: Principiis obsta, sero Medi-

[1] C. M. FÜRST, Kilian Stobæus och hans lärjungar. (Under Lundagårds kronor. Lund 1918), p. 64.

[2] Vid de för prof. NORDSTEDT städse kärkomna tillfällen, då någon skattad kollega från in- eller utlandet gästade honom, kommo dessa i bruk, och det var med berättigad känsla av stolthet han därvid fäste sina gästers uppmärksamhet på de ingraverade initialerna.

cina paratur.[1] Handskriften är från 1700-talet och i kvartformat; den omfattar 397 paginerade sidor, varpå följa 3 sidor med dåtida recept. — Den HAGMAN, som gjort föreliggande anteckningar, torde ha varit WOLCKER L. HAGMAN, Ner., som år 1766 under prof. SAMUEL DURÆUS responderade vid en akademisk disputation i Uppsala. ADOLPH FREDRIC HOLMQVIST, kompendiets tidigare ägare, var bataljonsläkare i Örebro, slutligen lasarettsläkare och stadskirurg i Karlstad; död 1814.

18) Titeln på det andra föreläsningskollegiet lyder: Annotationes sub Lectionibus Publ: Arch: LINNÆI excerptæ; de generibus Morborum. Vem som sammanställt anteckningarna är ej bekant. På titelbladet finnes en kort blyertsanteckning: antagl. år 1751. EW. ÄHR[LING]. Under titeln läses på samma blad: Genera Morborum sunt 260, species vero sunt 2118; därunder C. F. O. NORDSTEDT, Grimstorp 1861. Handskriften är bunden i gråblått pappband och innehåller 216 sidor jämte Index å 4 sidor; kvartformat.

Båda dessa handskrifter ha tidigare tillhört fältläkaren CARL PETER ULRIK NORDSTEDT, prof. O. NORDSTEDTS far, död 1854. De äro bundna på samma sätt (styvhäftade med gråblått omslag) och röja å ryggtitlarna samma handstil som det trettiotal från slutet av 1700-talet och början av 1800-talet härrörande handskrifter av huvudsakligen medicinskt innehåll, vilka tillhört fältläkare NORDSTEDT och av prof. O. NORDSTEDT år 1904 skänktes till Lunds Universitetsbibliotek.

19) Porträtt av CARL VON LINNÉ, anonym oljemålning. Med numret 257 upptaget i TYCHO TULLBERGS arbete Linnéporträtt och där närmare beskrivet (p. 145).

Till dessa Linnéminnen komma ytterligare några Linnæana, som tillhört NORDSTEDT, men av honom för flera år sedan skänkts till Linnéstiftelsen å Hammarby. Dessa äro

20) Porträtt av LINNÉS far, kyrkoherden NILS INGMARSSON LINNÆUS; oljemålning.

21) Porträtt av LINNÉS mor, CHRISTINA BRODERSONIA, i högtidsdräkt; oljemålning.

22) Porträtt av LINNÉS bror, kyrkoherden SAMUEL LINNÆUS; oljemålning. — Av de nämnda trenne porträtten, vilka i samlingarna å Hammarby betecknas med numren C. 53—55, ägde NORDSTEDT oljekopior, som numera tillhöra familjen HARTELIUS å Grimstorp. Bland samlingarna på Hammarby finnes vidare

23) ett exemplar av CAROLI LINNÆI Flora Suecica, Stockholmiæ 1745, med följande dedikation: Parenti optimo D. NICOLAO LINNÆO filius devotissimus CARL LINNÆUS. Upsal. 1746 D: 12 Maji. Efter LINNÉS far

[1] »Mota det onda i fröt; för sent skall du plåstra med kurer». — Ovanstående allmänt kända latinska sentens återfinnes i OVIDIUS' elegiska dikt Remedia amoris, vers 91.

var LINNÉS bror SAMUEL LINNÆUS och sedan hans brorson, CARL SAMUEL LINNÆUS (död 1806), ägare till boken. Prof. NORDSTEDT skänkte densamma till Hammarbymuseet.

Lunds Universitetsbibliotek äger följande tvenne Linnéska föreläsningskollegier, vilka NORDSTEDT skänkt redan under sin tidigare Lundavistelse (1867):

24) Collegium öfwer Archiatern och Riddaren, Herr CAROLI LINÆI Systema Naturæ. Antecknat Sommar-Termin, under dess Privata Föreläsningar 1762 uti Upsala. — Samtida renskrift; kvartformat.

25) Inledning til Djur-rikets kännedom af CARL v. LINNÉ Arch. och Prof. Upsala samt under dess föreläsningar annoterat. — Samtida skrift, med marginalanteckningar från 1700-talet; kvartformat. Har tillhört LINNÉS brorson CARL SAMUEL LINNÆUS, fältläkare NORDSTEDT, därefter dennes bror, kyrkoherden SAMUEL FREDRIK NORDSTEDT i Arrie (död 1861); skänktes genom prof. O. NORDSTEDT till Universitetsbiblioteket.

Till slut skall nämnas, att å Botaniska Institutionen i Lund upplagts genom prof. NORDSTEDTS försorg en liten samling växter ur LINNÉS och några hans lärjungars herbarier, ett Herbarium Linnæanum, vilket erhållits genom utplockande av ifrågavarande växtexemplar — omkring ett femtiotal — huvudsakligen ur ANDERS JAHAN RETZIUS' och ERIK ACHARIUS' å institutionen förvarade herbariesamlingar. Om dessa Linnéväxter har NORDSTEDT lämnat en kortfattad redogörelse i Botaniska Notiser (1907, p. 149).[1]

[1] Här må även nämnas, att en tidigare föga känd liten samling av Linnéska herbarieväxter förvaras å högre allmänna läroverket i Linköping. Dessa ha tillhört professorn vid Lantbruksakademien OLOF CARLING (död 1834), vars herbarium år 1839 inköptes till läroverket, en intressant växtsamling, vilken grundades av medicinalrådet KARL BIRGER RUTSTRÖM — mellan åren 1794 och 1796 botanices demonstrator i Åbo — och ansenligt ökades genom professorerna CARL STENHAMMAR och CARLING. Sitt största värde äger herbariet kanske genom de nyssnämnda, med LINNÉS hand påskrivna växterna — de tillhöra den ursprungliga, Rutströmska samlingen — samt de många där befintliga växtexemplar, som insamlats av LINNÉS lärjungar OSBECK, SOLANDER, SPARRMAN, THUNBERG och MARTIN VAHL. Några korta upplysningar om denna växtsamling och de däri förekommande Linnéväxterna ha lämnats av lektor H. SCHÖTT: Linköpings högre allm. läroverks naturhistoriska museum. Historik och katalog. I. (Linköpings läroverks årsredogörelse, 1909, pp. 3, 4). Herbariet omnämnes även av A. RIDDERSTAD i hans Beskrifning öfver Östergötland (förra delen, Norrköping 1875—1877, p. 390).

LINNÉ OCH VETERINÄRVÄSENDET

AV

ERNST SCHOUG

LINNÉ VAR ICKE ALLENAST EN STOR VETENSKAPSMAN och forskare, han var därtill en man, som visste att få fram praktiska resultat av sitt vetenskapliga arbete. När det svenska veterinärväsendet i honom kan hylla sin säkerligen tidigaste banbrytare, så är det icke uteslutande hans eget vetenskapliga arbete på detta fält, som motiverar detta, utan kanske i än högre grad, att det var tack vare hans initiativ och stora inflytande som en ordnad veterinärundervisning kan sägas ha börjat här i landet med den av hans lärjunge PETER HERNQVIST ledda veterinärskolan i Skara. Intet fält på den mänskliga odlingens område har legat mörkare höljt av gamla fördomar och vidskepelse än djursjukvården och ingen har mer än Linné bidragit till att häva mörkret och vidskepelsen och rensa bort fördomarna.

Det var icke ett ringa intresse Linné kom att ägna husdjurssjukdomarna. Hans stora kärlek var visserligen botaniken, men denna vetenskap förde honom ut i Guds fria natur och här kom han i beröring med lantmännen och hörde dem uttala sig om sina djur samt bekymmer i anledning av de fruktansvärda djursjukdomarna, som härjade överallt i Sverige på denna tid. Han fick en liten inblick i det charlataneri, som uppstått på djursjukvårdens område, och helt visst har detta givit honom åtskilligt att tänka på.

Linné har givit värdefulla uppslag genom sina många grundläggande iakttagelser på veterinärbotanikens, veterinärzoologiens, veterinärpatologiens och t. o. m. veterinärkirurgiens områden. Han inskränker sig i dessa arbeten ingalunda till ett blott omnämnande av våra husdjurs yttre och inre byggnad, deras levnadssätt och vanor, utan meddelar jämväl värdefulla upplysningar rörande deras rätta vård och utfodring, de sjukdomar, av vilka de hemsökas, de parasiter, av vilka de besväras o. s. v.

Det första uppslaget till sina studier på husdjursskötselns område torde Linné hava fått under en resa i Dalarna 1734. Han hade då iakttagit hurusom vissa örter ratades av ett kreatursslag, men med begärlighet förtärdes av andra. Genom detta fick han uppslaget till mera ingående undersökningar av de för husdjuren lämpliga foderväxterna och om de skadliga, kanske giftiga örter, som förekomma bland dem. De iakttagelser han och hans disciplar härvid gjorde samlade han och offentliggjorde i »Pan suecicus», som trycktes 1749 dels i Vetenskapsakademiens handlingar, dels i akademiska avhandlingar.

De rön, Linné på detta sätt gjort, lockade honom även att företaga vetenskapliga undersökningar angående kreatursjukdomarna och medlen till deras botande.

Tidsförhållandena påverkade i hög grad, att Linné kom att inrikta sitt intresse på djursjukdomarna.

Under 1700-talet grasserade svårartade kreatursepizootier över hela Europa, delvis som en följd av de många krigen, då massor av slaktboskap drevos efter härarna. Vårt land var de första åren tämligen oberört av boskapspesten, men år 1721 infördes den genom hudar från Danzig över de danska öarna till Skåne och Halland, varifrån den spred sig uppåt landet. På Europas kontinent fortsatte denna pest att grassera till början av det nittonde århundradet, och det beräknas att 200 miljoner fallit offer för densamma. På 1740-talet bortrycktes under blott tvenne år i Skåne icke mindre än 88,817 kreatur. (Enl. C. G. Weibull.)

Det var givet att en så förödande företeelse skulle giva upphovet till en hel del litteratur. I Tyskland utgåvos också en mängd »upplysningsskrifter» i avsikt att ge råd om hur smittan skulle bekämpas. När så pesten uppenbarade sig i Sverige, hade också en del tysk upplysningslitteratur hittat hit och spreds i översättningar till lantmännen. Där den inskränkte sig att behandla husdjurens vård kunde råden vara bra nog, men när den gav sig in på veterinär-medicinska områden, visade den sig oftast stå på okunnighetens mark och ockra på vantro och vidskepelse. I den periodiska pressen gåvos även då och då upplysningar om husdjurssjukdomarna och botemedlen däremot av den art, att därmed utbreddes förtroende för en mängd huskurer och de besynnerligaste sammansättningar av läkemedel, vilka fortlevat delvis ända in i våra dagar.

Men bland dessa tidningsmeddelanden angående veterinärmedicin började snart framträda föreskrifter av mera vetenskapligt såväl som praktiskt värde. De flesta och bästa av dessa uppsatser lämnades av Linné, prosten Hjortberg, Stobæus, Manque, Tursén och Björnlund.

I Sverige och Finland togo de smittosamma sjukdomarna ett mer och mer oroväckande omfång. Mjältbrand förekom särskilt svårt under åren

1755, 57, 61, 63 och 67. Även djurvårdare föllo offer för sjukdomen. I nio socknar i Finland störtade år 1761 av mjältbrand icke mindre än 1,646 hästar, omkring 3,000 nötkreatur och över 1,800 får och getter. Som preservativ rekommenderas salmiak och kamfer. Här i Sverige förekom denna sjukdom nästan varje sommar under 1700-talet i Kristianstadstrakten.

Betecknande för tidens nödställdhet i detta hänseende är en bön, som upplästes i alla Växjö stifts kyrkor på 1750-talet i anledning av boskapspesten. I denna bön förekommo följande målande ord:

»Thet går oss till hjertas och ho är som icke qvidar, när han höra måste huru boskapen suckar och fäet ömkligen råmar men inga läkemedel, them att rädda, för handen äro.»

Till förlusternas lindrande insamlades frivilliga gåvor. Prästerna hjälpte präster, allmoge hjälpte allmoge o. s. v.

Man förstår av denna tidsmiljö, att förhållandena voro sådana, att även vetenskapernas idkare i sin trägnaste forskariver på andra områden måste få sin uppmärksamhet riktad på djurens lidanden och därav vållad ekonomisk förlust, och att den vetenskapliga forskningen kunde komma att inriktas på att söka finna medel att råda bot mot förödelserna.

För ett så vittblickande och alltomfattande snille som Linné var det heller icke svårt att se vad tiden behövde, och med sin skarpa iakttagelse ute i naturen gjorde han också rön, som han förstod att giva praktisk betydelse och nytta. Vi ha nämnt om de iakttagelser han gjorde på en resa i Dalarna. Här må några andra exempel på hans iakttagelseförmåga anföras.

Under sin resa i Lappland lade han märke till, hurusom larver av Oestrus Tarandi och Oestrus nasalis förorsakade de plågsamma sjukdomarna hos renarna. Lapparna kallade dessa sjukdommar »Curbma» och »Trompe».

Från sin resa i Skåne omtalar han, hurusom en annan Oestrusart[1] flerstädes inom denna provins åstadkommit mycken förödelse bland fåren genom att lägga sina larver i deras näshålor.

Linné tillkommer även förtjänsten att hava studerat och namngivit övriga Oestrus-, Tabanus- och Acarusarter, som hemsökt husdjuren, m. fl. epizoer ävensom Ascaris-toeniaarter m. fl. entozoer.

Såväl i Västergötland som i Skåne säger han den uppfattningen vara rådande, att anledningen varför »fåboskapen då de komma från slätten till någon skogsort eller haga, där som är skog», hemsökas av blodpinkning, är den att de förtära någon för dem skadlig växt.

En sjukdom, som på Linnés tid lät mycket tala om sig, var den hos hästarna i skilda delar av vårt land uppträdande s. k. »stäkrasjukdomen».

[1] Oestrus (Cephalomea) ovis.

Denna, som av Linné benämndes paraplegia, enär den yttrade sig med lamhet, hade ett mycket hastigt förlopp och ansågs förorsakas av förtärandet av »stäkran» (Oenanthe Phellandrium). Vid sitt besök i Malmö, där stäkran befanns växa i riklig mängd, företog Linne utfodringsförsök med ett par hästar, som för ändamålet ställts till förfogande. Han fann, att dessa med god smak och utan minsta olägenhet förtärde växten ifråga, och med ledning därav och de undersökningar hans lärjunge FORNANDER gjort, drog han den slutsatsen, att det icke var genom förtärandet av själva växten, utan av de understundom å dennas stjälk befintliga larverna av Curculio Phellandri, som sjukdomen framkallades.

Vid omtalandet av detta rön säger han: »Si, så debitera vi ofta saken orätt, då vi säga, att Floræ alster skadar hästarna upp i landet och koerna vid Kristianstad, där det likväl är Faunæ undersåtar, som göra denna åverkan på bägge orterna.»

Den kreatursjukdom, som av helt naturliga skäl framför alla andra ådrog sig Linnés uppmärksamhet, var den s. k. »Fänadspesten», som så svårt härjade kreatursstammarna i olika delar av vårt land och tycktes vara omöjlig att få bukt med. Värst var det, att så stor okunnighet var rådande och att man mer trodde på vidskepliga bruk än på vetenskapliga metoder. Linné fäller härom att betecknande yttrande i »Ars Veterinaria», att »det fans ett tjockt barbarie i närvarande ljus av vetenskaper». Och i sin »Skånska resa» skrev han: »En svår sjukdom häves aldrig, utan av lyckoskott, om icke doktorn gör sig noga underrättad om sjukdomens art, jag har budit till att uppteckna sjukdomen, få se sedermera, om så tillräcklige som nya projecter kunna hjälpa honom».

Om själva sjukdomen skriver han: »Bland farsoterna är fänedspesten gruvligast, som inom några dagar kan utsopa det största fähus och kännes dymedelst, att kon har *dysenteria febrilis*, ty boskapens heta andedräkt och röda ögon giva febern noggrannt till känna såsom de tunna exkrementerna, diarrhoen och dysenterien.

Ingen har i högre grad än Linné framhållit nödvändigheten av kraftiga åtgärder för hämmandet av denna svåra farsot och ingen har ivrigare än han sökt efter botemedel mot densamma. Han var också icke mild i sina omdömen mot de ignoranter, som menade sig redan ha funnit sådana medel och som önskade få sina anvisningar och råd intagna i Vetenskapsakademiens handlingar, vilket man kan förstå av ett yttrande av honom i ett brev till P. ELVIUS, däri han på tal om en rådgivares avhandling yttrat: »För Guds skull låt ej trycka detta, att ej akademien må bliva ett löje för hela världen.»

Däremot var det på hans initiativ, som det av hans personlige vän, professorn i Montpellier T. DE SAUVAGE utgivna arbetet »Memoire sur la

Maladie des Boeufs du Vivarais» på svenska statens bekostnad, översattes och utdelades inom kommunerna i Sverige, Finland och Pommern.

På tal om boskapspesten framhåller han på ett ställe, hurusom det är en error popularis, då man med denna farsot förväxlar en annan, som sporadice ofta gör ända med boskapen och smittar starkt, men som är helt särskild från denna, vilken bör kallas *Phthisis* epidemica, nogsamt känd genom boskapens starka hosta och de många bölder, som finnas i lungorna, sedan kreaturen blivit uppskurna.[1] Denna senare smitta är dock icke så

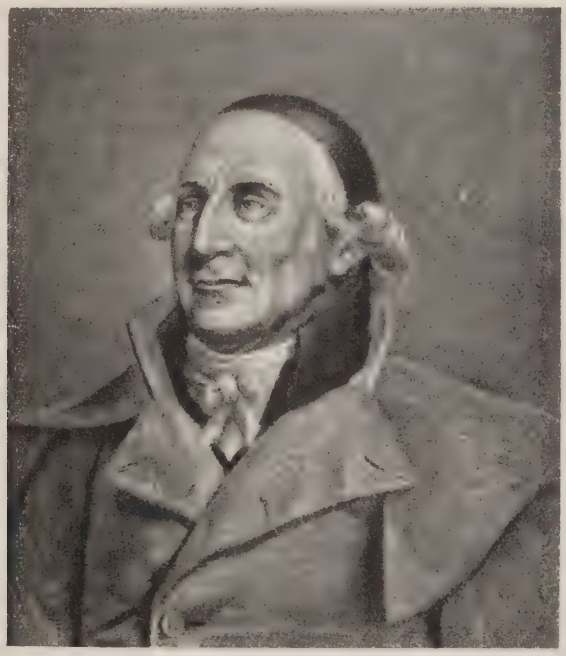

Peter Hernqvist.
Efter koppargravyr i Uppsala Universitetsbibliotek.

gruwelig som den förra och lämnar merändels några vid livet, under det den förra näppeligen sparar 2 av 100.»

Bland många andra iakttagelser, som Linné gör under sin resa i Skåne, är även den, att hästarna där voro mycket besvärade av spatt. »Bönderna sade, att denna kommit av danska hingstar, som blivit tagna vid Helsingborgs aktion, och därav hästslaget blivit mycket skadat.»

Under sin resa i Västergötland hade han lagt märke till, »att bönderna här och var företogo operativa ingrepp i getternas bakben för att hindra djuren från att hoppa. En dylik genomskärning av senorna anser han emellertid vara skadlig och föreslår att genom konst åstadkomma en sam-

[1] Lungtuberkulos eller elakartad lungsjuka.

manvävning dem emellan, vilken ofelbart skulle vara egnad att hindra djuren från att »volticera».

Många iakttagelser och omdömen sådana som dessa skulle kunna framdragas av Linnés skrifter, men de här återgivna torde vara tillräckliga för att ådagalägga med vilket intresse han städse omfattade frågor rörande kreaturens vård i friskt och sjukt tillstånd.

Bland veterinärmedicinska skrifter, som han utgivit, kunna antecknas: Materia medica, Holmia 1749. Brev om boskapssjukan Upps. 1750. Brev om fårpassionen, Stockholm 1756. Utlåtande om i landet förspord boskapssjuka 1761. Anledningen till en mulo medicina, Västerås 1763 samt dessutom avhandlingar om fåret, svinet och hunden, dess raser jämte en del bland dem förekommande sjukdomar. Som bevis på Linnés skarpblick kan omtalas, att han i sin lära om sjukdomsorsakerna uttalade den först i våra dagar antagna uppfattningen, att vissa sjukdomar liksom jäsning och all förruttnelse förorsakas av »idel levande partiklar» eller vad vi kalla bakterier. Själv blev han aldrig i tillfälle att se dessa levande partiklar, men han ansåg sig både av analogi och på grund av erfarenhet att antaga deras tillvaro.

Till Linnés många förtjänster hör även den, att han kraftigt påvisade hurusom den gällande svenska farmakopén var alldeles föråldrad, och han kämpade ivrigt för dess välbehövliga »raffinerande». I ett den 24 nov. 1749 dagtecknat brev till sin förtrogne vän, presidenten i Collegium medicum, Abr. Bäck, omnämner han en mängd nya värdefulla läkemedel, som borde finnas i varje apotek, och ett flertal andra enkannerligen från djurriket hämtade såsom flodhäst- och vargtänder, björngalla, människo- och hjortblod, duv- och fårträck, gäddögon m. fl. Emellertid har han ingenting att invända mot sådana egendomliga kraftmedel som ormfett, bockblod, exkrementer av hund, ko m. fl., och man har däri velat se ett bevis för påståendet att han icke mäktat helt och hållet frigöra sig från föråldrade åsikter och ingrodda fördomar. Det är en tydning. En annan tydning är den, att han ej skulle ha velat gå för bröstgänges tillväga, då han kände fördomarnas makt bland folket. Han fick en gång uppbära klander av biskop Svedberg och beskylldes för ogudaktighet och självklokhet därför att han för folket angivit den naturliga förklaringsgrunden till den »vattnets förmenta förvandling i blod», som det vidskepliga folket vid något tillfälle ville sätta i samband med den ånyo uppträdande boskapspesten. Biskop Svedberg förklarade för sin del »positivt» fenomenet vara ett Guds under. Linné kunde naturligtvis ej annat än känna sig obehaglig berörd därav, och hellre än att utsätta sig för dylikt önskar han, att de vidskeplige må få framhärda i sin vantro, och gör härvid följande anmärkning: »Att det skulle betyda mycket ont för landet, ser jag ej mer följa, än om man ville

säga att efter många loppor äro i ett osnyggt fähus, så skall inte slädföre bliva om vintern.»

Sin största betydelse för veterinärvetenskapen har emellertid Linné, som i det föregående sagts, haft ej allenast genom sina undersökningar rörande de vetenskapliga grunderna för kreaturens utfodring och vård i sjukt som i friskt tillstånd, och sina strävanden för farmakopéns befriande från otjänliga och riktande med tjänliga läkemedel eller genom de många i flera avseenden mycket upplysande skrifter, som han och hans lärjungar på initiativ av honom utgivit i veterinär-medicinska och därmed besläktade ämnen. Sin största betydelse för veterinärvetenskapen hade Linné dock genom att han kraftigare än någon annan bidragit att skingra det mörker, utan vilket de »kloka gubbarna» och kvacksalvarna ej rätt väl kunde fortsätta sin verksamhet, samt genom att han verksamt ingripit för åvägabringandet av ett ordnat veterinärväsen i vårt land med ty åtföljande vetenskapligt utbildade veterinärer. Han kunde göra detta därför att han under årens lopp vann anseende för att vara landets förnämsta auktoritet på det veterinärmedicinska området, och i frågor rörande djursjukvårdens ordnande kom hans ord att väga tungt hos myndigheter och enskilda.

Det kan numera med tämligen stor bestämdhet påvisas, att det var på Linnés initiativ som Collegium medicum år 1750 ingick till Kungl. Maj:t med förslag om anställande på fast stat av en person, den där »underbygd med god kunskap i botanik och medicin» skulle hava till uppgift att gå myndigheterna och enskilda tillhanda med råd och upplysningar, »då creatursot, det vare hästars, fänads eller fårs, yppar sig i någon province». Sannolikt är även att han till innehavare av denna befattning förordade medicinæ och oekonomie studiosus Erland Tursén, som studerat »Historiam naturalem» och enligt Linnés utsago »har lust att tiena det allmänna i denna högviktiga saken». Med. Tursén kan man säga, att Sverige fick sin första veterinär, och den omständigheten, att han ej motsvarande de antagligen höga fordringar, som Collegium medicum ställde på honom, är icke ägnad att förringa betydelsen av detta första steg till djursjukvårdens ordnande i vårt land. Tvärtom torde det otillfredsställande resultatet av denna åtgärd hava kommit vederbörande att inse nödvändigheten av kraftigare åtgärders tillgripande helst när boskapspesten fortfarande rasade våldsamt i skilda delar av landet. Vad det härvidlag framför allt kom an på var att förmå vetenskapligt skolade män att ägna sina krafter åt kreaturssjukvården.

Vid denna tid eller år 1762 öppnades en veterinärskola i Lyon, vilken väckt uppmärksamhet i alla länder. Förklaringen härtill var delvis, att skolans skapare var en nära nog över hela Europa känd man, CLAUDE BOURGELAT, en framstående ryttare, som blivit chef för franska statens

kavalleriskola i Lyon och gjort denna skola så ansedd, att den tidens ädlingar från olika länder gärna sökte sig dit för att utbilda sig i ridkonsten.

Då meddelandet kom till Sverige att en dylik veterinärskola, den första i sitt slag i Europa åtminstone i nyare tid, upprättats i Lyon, intresserade sig Linné mycket för densamma, och han diskuterade saken med flera inflytelserika personer, såsom arkiatern Bäck och ordföranden i Sundhetskommissionen, riksrådet frih. FRIESENDORFF. Denne senare lät också genom svenske ambassadören i Paris ULRIK SCHEFFER göra förfrågningar hos Bourgelat angående möjligheten för svenskar att kunna få idka studier vid skolan i Lyon. Bourgelat förklarade sig då villig att även lämna undervisning åt svenska ynglingar, varpå regeringens tillstånd utverkades att sända tre stipendiater för en tid av tre år.

Att finna lämpliga stipendiater, som voro villiga att ägna sig åt studiet av den alldeles nya vetenskapen, vilken givetvis skulle få många fördomar emot sig, var icke lätt. Arkiatern Bäck vände sig till Linné, som i brev den 15 februari 1763 svarade: »Jag har talt med Falken, men han kan icke resolvera sig därtill. P. HERNQVIST har begärt betänketid till nästa postdag. Han är arbetsammast . . . Blom kunde ock därtill vara tjenlig . . . om någon oduglig tages, går det därmed som med Tursén».

Om Hernqvist lämnar Linné vidare på förfrågan i brev till Bäck den 29 mars samma år följande vitsord: »Uti min käre Brors brev av den 24 sistl. täktes M. K. B. begiära witnesbörd om Hr Magister Hernqvist och dess adjuncts framsteg — Hvad Mag. Hernqvist angår, så har jag tillförene intygat om hans Wettenskaper; att han är en af de bästa wij nu äga i Natural-Historien; han har hört noga Materiam medicam, Diæten Historiam Morborum. Även har han hört och sedt Anatomien, så att han även deruti är ingalunda peregrinus; jag kan ock på min ähra försäkra, att utom doctor Fagræus, Hernqvist och Falk wet jag ingen till denna plats lämplig. Han (Hernqvist) har den egenskapen som få ega, at med alwar och flit penetrera den wetenskap han begynner.» Och vidare: »är Kongl. Collegium Medicum angelägit att få en man, som häruti skall med tiden lysa, wet jag ingen utom honom och D:r Fagræus . . . Han (Hernqvist) bör wärkeligen sökas och ej söka. Kan Kongl. Collegium få någon bättre, håller jag före att den antages. At den intet fins därom är jag försäkrad.

Linné framlade därjämte en promemoria över vad enligt hans mening en blivande »*professor artis veterinariæ*» framför allt borde lägga sig vinn om att inhämta under vistelsen i Lyon. Det gällde först och främst, skriver han till Bäck, att få en fullkommen karl, som hade nog insikt i naturen, ty utan att han känner den, så bliver pankaka alltsammans, liksom det gått hit in tills, och då hielper intet god vilia. Därtill fordras en karl som med idoghet kan tränga sig igenom och sätta vetenskapen i reputation: annars mister det aldeles crediten.»

Hernqvist var inte alldeles villig att ägna sig åt den nya vetenskapen, i synnerhet som det var en bana, där många fördomar skulle möta. På Linnés enträgna uppmaningar förklarade sig emellertid Hernqvist till sist villig att utresa som stipendiat.

Linné hade stora förväntningar på Hernqvist. I ett brev till Bäck skriver han: »Jag måste tillstå, att jag icke sett hans like att tränga igenom de hårdaste vetenskaper, så att jag är säker det han wore karl att lära det som är uppfunnet och sedan bygga hela wetenskapen på ren grund.»

Hernqvist gäckade heller icke Linnés förväntningar. Han åtog sig uppdraget, ehuru det kunde anses som en uppoffring av honom. Hernqvist var nämligen samtidigt erbjuden en ledig professurbefattning i botanik vid universitetet i Petersburg med goda ekonomiska förmåner, men för Hernqvist övervägde utsikten att få inhämta kunskaper i en vetenskap, som han insåg skulle bli av den största betydelse för hans eget land. År 1763 reste också Hernqvist jämte sina två medstipendiater Lenbom och Falander till Lyon. Vistelsen där blev emellertid delvis en missräkning för honom. Bourgelat undervisade icke själv — det ansågs för en man i hans ställning vara under hans värdighet att göra det —, utan undervisningen handhades av assistenter utan gedignare kunskaper. Hernqvist var dem vida överlägsen i vetenskapligt hänseende, och han stack inte heller under stol med en del misstag de begingo i sina utläggningar. Även med Bourgelat själv råkade Hernqvist i dispyt, då han upptäckt en del fel i Bourgelats anatomiska uppgifter, men det blev denne så stött över, att han förbjöd svenskarna att begagna sig av undervisningen.

Härom skriver Linné till Bäck den 19 december 1763: »är det väl troligt att mag. Hernqvist skolat brullerat sig, som är den fogligaste i världen. Visst lärer det vara fel på andra sidan. Audiamus et alteram partem. Nog föreställer jag mig, att han funnit mindre än han tänkt.»

Hernqvist lyckades emellertid snart återvinna Bourgelats förtroende, och stipendiaterna kvarstannade i Lyon. Hernqvist uppehöll sig där i sammanlagt 2 ½ år, varpå han begav sig till Paris för att där fortsätta studierna och bl. a. bese de kungliga stallarna. I Paris verkade då den för sina omfattade kunskaper och framstående praktiska duglighet som veterinär europeiskt ryktbare La Fosse, och Hernqvist begagnade sig av tillfället att åhöra dennes föreläsningar i kirurgi vid Saint Cornes Academie och besökte samtidigt ett par av de förnämsta sjukhusen i Paris för att studera den kirurgiska vetenskapens tillämpning i praktiken.

Sedan La Fosse lärt känna den svenske kollegans gedigna kunskaper, uppstod dem emellan ett uppriktigt vänskapsförhållande. La Fosse upptog Hernqvist som medlem av sin familj och till medhjälpare i sin omfattande praktik, därvid Hernqvist blev i tillfälle att utföra ett flertal operationer.

Han var även verksamt behjälplig vid organiserandet av den Ecole Veterinaire, som la Fosse vid denna tid var sysselsatt med att upprätta.

Under det Hernqvist var i Paris, synes han ha fäst uppmärksamhet vid sig även på högsta ort, då det var känt att han var en Linnés lärjunge och själv mycket framstående i de botaniska vetenskaperna. Han fick också av konung Ludvig XV i uppdrag att ordna växterna i Versailles och Trianons trädgårdar efter det Linnéska systemet. Vidare anlade han vid La Fosse's veterinärskola en botanisk trädgård med »800 species», och det är denna botaniska trädgård som blev grunden till den sedermera så berömda Jardin des Plantes (enl. professor Forsell).

Såväl La Fosse som franska regeringen gjorde Hernqvist flera smickrande anbud om anställning, men han kände sig ha plikter mot sitt fädernesland i första rummet, och i slutet av 1769 kom han tillbaka till Sverige. Här blev han den svenska veterinärundervisningens egentlige grundläggare. Han skapade den första veterinärskolan i vårt land på Brogården vid Skara. Denna skola upprättades 1775 och var den enda undervisningsanstalten i veterinärvetenskapliga ämnen i Sverige intill år 1821, då veterinärinrättningen i Stockholm öppnades.

Liksom Linné hade satt sina förhoppningar till en av sina främsta lärjungar, Hernqvist, kunde denne å sin sida tryggt överlämna sitt verk åt en av *sina* främsta lärjungar, Sven Adolf Norling, som med sin praktiska läggning fullföljde arbetet och var den, som fick fram den nya veterinärinrättningen i Stockholm.

Den veterinärvetenskapliga forskningen har gjort oerhörda framsteg sedan Linné gick ur tiden, och ännu större sådana kommer den säkert framdeles att göra. Den dag skall dock aldrig komma, då Sveriges veterinärer skola förgäta det omätliga inflytande Linné utövat på den av dem odlade vetenskapens utveckling genom noggrannheten i sina iakttagelser, bestämdheten i sina beskrivningar, klarheten i sina slutledningar, enkelheten i sin systematisering och först och sist genom ärligheten i alla sina vetenskapliga göranden. Ärat vare Carl von Linnés minne!

LINNÉ OCH LAPPARNA

AV

K. B. WIKLUND

DET LIVLIGA INTRESSE FÖR LAPPARNA OCH DERAS land, som i våra dagar överallt kommer till synes, är ingalunda ett barn av gårdagen, utan kan följas ungefär lika långt tillbaka i tiden som intresset för Norden över huvud. Att lapparna ej nämnas redan av PYTHEAS från Massilia, den förste nordlandsfararen, beror kanske endast på att de vid hans tid, fjärde århundradet f. Kr., på sin vandring ned över den skandinaviska halvön ännu icke hunnit till de trakter han besökte, på c:a 64 ½—65 ½° nordlig bredd.[1] Men TACITUS ger i sin berömda och mycket debatterade skildring av *Fenni* (Germania kap. 46) även ett par uppgifter om lapparna och deras liv, vilka uppgifter emellertid sammanvävts med rykten om finnarna och belägenheten av deras land samt med konventionella litteraturfraser om »vildarnas» förunderliga vanor till en nästan outredlig härva av likt och olikt.[2]

Ytterst tidigt börjar också de nordeuropeiska folkens kapplöpning om det ekonomiska och politiska herraväldet över Lappland och lapparna. Tidigt börjar även den kristna missionen bland »skridfinnarna», och både på andlig och världslig väg strömma därmed underrättelser om lapparna ut i världen och bli till slut kodifierade i JACOB ZIEGLERS bekanta Scondia 1532 och OLAUS MAGNI Historia de gentibus septentrionalibus 1555.

Striden om väldet över Ishavstrakterna blir från och med Karl IX allt mera målmedveten, men de informationer om lapparna, som därunder vinnas, stanna mestadels i arkiven. I en ekonomiskt brydsam tid kommer sedan upptäckten av de lappländska silver-, koppar- och järnmalmfälten — Nasafjäll upptäckes år 1634 och därefter andra fyndigheter i snabb följd

[1] K. AHLENIUS, Olaus Magnus och hans framställning af Nordens geografi, Upsala 1895, s. 6.

[2] E. FLINCK i Aika 1921, s. 238 ff., Helsingfors.

— och därigenom stegras ännu mera intresset för våra lappmarker. På rikskanslern MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIES initiativ författa norrländska präster vidlyftiga relationer om lapparna, och på grundval av dessa relationer och andra tillgängliga källor utarbetar JOHANNES SCHEFFERUS sin sammanfattande, för sin tid utmärkta Lapponia 1673. Året 1695 blir slutligen ett märkesår för de svenska lappmarkerna, såväl i administrativt avseende genom landshövding GUSTAF DOUGLAS' resa till orten och därav föranledda, viktiga och för långliga tider normerande kungliga förordningar som också i vetenskapligt avseende genom OLOF RUDBECK DEN YNGRES resa till Torne och Lule lappmarker. De direkta resultaten av denna senare resa, om vilken se vidare nedan s. 70 f., blevo visserligen till följd av vidriga öden icke så stora, som de bort bli, men de indirekta resultaten blevo desto större. De minnen från färden, som Rudbeck gärna och ofta berättade för den unge LINNÆUS, gåvo nämligen uppslaget till dennes resa till Ume, Lule och Torne lappmarker år 1732, hans namnkunniga *Iter Lapponicum*, och blevo på så sätt av den allra största betydelse för vetenskapen. Linnæi dagbok över resan utkom tyvärr först år 1811 i tryck i en av JAMES EDWARD SMITH föranstaltad, både ofullständig och klen engelsk översättning,[1] men i sin Flora Lapponica 1737 och i vissa mindre arbeten framlade likväl Linnæus själv de huvudsakliga vetenskapliga resultaten av resan, med undantag dock av de etnografiska iakttagelserna.

Det har varit nödvändigt att lämna denna långa, men ändock mycket summariska redogörelse för utvecklingen av vår kunskap om särskilt det svenska Lappland och dess invånare fram till Linné för att få den bakgrund, mot vilken resultaten av hans forskning lämpligen böra ses. Före Linné hade man visserligen redan en ganska god översikt över vissa lappmarkers topografi eller rättare sagt hydrografi, jfr t. ex. de båda kartor, som Linnæus medförde på sin resa och vilka äro reproducerade i Fries' edition av Iter Lapponicum, och framför allt JONAS GIÄDDAS och ANDERS OLOFSSON HOLMS storartade, med ekonomisk beskrivning förenade karta i skalan 1 : 100,000 över Ume lappmarks skogstrakter av år 1671 (Riksarkivet), viken karta dock tydligen var obekant för Linnæus. Men om själva naturen, undantagande några malmfält, visste man intet, och kunskapen om lappmarkernas befolkning var heller icke, trots Schefferi Lapponia, så särdeles vidlyftig och ingående. Egendomligt är dock, att Linnæus icke tycks ha känt till eller åtminstone icke begagnat sig av AUBRY DE LA MOTRAYES märkliga beskrivning över sin resa till bl. a. Torne lappmark, vilken utkom på engelska år 1723 och på franska år 1727[2]. Någon av

[1] Om denna edition se TH. M. FRIES' upplaga av Iter Lapponicum i Skrifter af Carl von Linné V, s. VIII f.

[2] Seigneur A. de la Motrayes resor 1711—1725. Urval och översättning av Hugo Hultenberg. Stockholm 1918.

dessa bägge praktfulla folioeditioner bör väl ändock redan vid ifrågavarande tid ha kommit till Upsala, men förklaringen till tystnaden ligger måhända däri, att de la Motraye icke var naturforskare och i sitt arbete icke ingår på några naturvetenskapliga detaljer. Mindre underligt är, att Linnæus icke kände till JEAN FRANÇOIS REGNARDS och hans aristokratiska stallbröders nöjesresa upp till Torne träsk år 1681, enär beskrivningen däröver utkom i tryck först år 1731. Mera som en kuriositet kan nämnas, att Linnæus kände J. G. SCHELLERS lilla Reise-Beschreibung von Lappland und Bothnien, Jena 1727, jfr bilaga 2 nedan s. 91. Den var honom till föga nytta, enär Scheller själv aldrig varit uppe i Lappmarken, utan blott vistats en längre tid i Torneå och därifrån under sommaren 1708 gjort en tripp upp till Kengis för att se midnattssolen; Schefferus synes vara den enda egentliga källan till hans lilla kunskap om lapparna.

Såsom framgår redan av Linnæi till Vetenskaps-Societeten inlämnade och den 15 dec. 1731 daterade resplan[1] och Societetens den 15 april följande år i saken fattade beslut,[2] var ju huvudsyftet med hans resa naturvetenskapligt, och dess huvudresultat blevo naturligtvis av samma art. Han hemförde emellertid bl. a. även i sin dagbok en rik skörd av anteckningar om lapparna och deras liv. På originalspråket utgavs dagboken år 1889 efter en avskrift av EWALD ÄHRLING i Carl von Linnés ungdomsskrifter II, men då även denna edition företedde brister, om också icke i lika hög grad som Smiths, blev en ny, definitiv upplaga nödvändig. Den föreligger i Skrifter af Carl von Linné utgifna af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien V. Iter Lapponicum. Andra upplagan, med bilagor och noter ombesörjd af TH. M. FRIES, Upsala 1913, jfr dess företal. I föreliggande artikel citeras denna edition, där så behöves, som Iter[2]; den avses ävenledes, då endast sidotal nämnes.

Såsom bilagor avtryckte Fries ett antal till största delen förut icke publicerade handlingar och reseanteckningar, däribland även några utkast till vissa kapitel av den beskrivning över Lappland och lapparna, med vilken Linnæus under de på resan närmast följande åren vid sidan av många andra arbeten var sysselsatt, men vilken aldrig slutfördes.[3] Efter utgivandet va Fries' edition ha emellertid i Linnean Societys arkiv även en del Linnépapper framkommit, vilka stå i samband med den lapska resan, men icke varit bekanta för Fries. Dessa, nu till Box 20 : 4 förda dokument, på vilkas tillvaro Överbibliotekarien MARKUS HULTII benäget fäst min uppmärksamhet och av vilka avskrifter finnas å Uppsala Universitetsbibliotek, äro av följande innehåll:

[1] Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné I, 1, s. 306 ff.

[2] Vari säges, att Societeten beviljar Linnæus en summa av 400 dlr kpmt till en färd för att »dilucidera Lappland uti Historia naturali», Iter[2], s. VI, jfr även s. 224.

[3] Se härom Fries' företal till Iter[2], s. VII och hans levnadsteckning I, s. 118.

1) Titelblad, innehållsförteckning och början av ett företal till *Œconomia Lapponica Linnæi*, avtryckta här nedan som bilagor 1 och 2 s. 90 ff. Såsom av dem framgår, var det vid deras avfattande Linnæi avsikt att giva sin beskrivning denna titel, jfr nedan under 5).

2) Blandade anteckningar, uppdelade i underavdelningar med numren 315—323. Såsom i Iter[2], s. VII nämnes, är även själva dagboken indelad i liknande paragrafer till ett antal av 314, tydligen i och för en registrering av dess innehåll. Dessa anteckningar äro sålunda ett slags fortsättning till dagboken, men de ha likväl tydligen tillkommit först efter resans avslutande och torde samtliga gå tillbaka på litterära, tryckta eller otryckta källor. § 323 omfattar ett schema över Lappmarkens indelning med förteckning över lappskattelanden i »Uhmby» och »Granby», d. v. s. Ume lappmarks skogsland. Under Umbyn, vilken omfattade den södra delen av ifrågavarande skogsland, upptagas skattelanden Nyttingzland [felläst för Styttingzland], Pausill, Mårdberg, Altävara, Sveiter, Saliskielis, Tyvekielis, Diurefiäll, Mårberg, Blåberg, Jurberg, Stångberg och Tuurberg. Under Granbyn upptagas följande: »Bleckfiäll 3.» [vad siffran avser, har jag ej kunnat utröna], Ulffiäll, Sandbyen, Borkelbyen, Diurfiäll, Dorfiäll, Morsfiäll, Siuktfiäll, Rysliden, Kiorksfiell, Juxfiell, Nordfiell, Raufiell, Biörkfiell, Stålberget, Amfiell. Andra här införda notiser, som i detta sammanhang ha intresse, äro avtryckta här nedan s. 89.

3) Anteckningar om styng, broms, flugor, mygg, fjärilar och andra insekter samt om kräftdjur i »Ishavet», d. v. s. Foldenfjorden.

4) Utkast till *Memorial angående Lappmarkens Cultiverande med ett nytt Säde-slag upgifwet af Carolo Linnæo*, samma projekt, odling av Elymus arenarius, som avhandlas i Linnæi brev till landshövding Gabriel Gyllengrip i oktober 1733 (Bref I, 6, s. 240 ff.; Fries' levnadsteckning I, ss. 137 ff., 160 f. och Bidrag till en lefnadsteckning IV, s. 216 ff., 1896).

5) Utkast till *Caroli Linnæi Ceres Lapponica elr Lapska Sädhmannen hkn Gifwer wid Handen allehanda slagz Brödarter som i de norre delar af Sverige brukelige äro, med sätt huruledes Lapmarken kan Cultiveras genom ett nytt slagz sädh. Sverige allmo till tienst i dyr tid och Riket till märkelig nytta. hwarest till ett slut tahlas om Norlänningens mjölk.* Början av dess kap. 2 avtryckes här nedan s. 92. Där omtalas det påtänkta verket om lapparnas liv under namnet *Lachesis Lapponica*, vilken titel förmodligen är senare koncipierad än den ovannämnda Œconomia Lapponica; jfr brev till Gyllengrip den 1 okt. 1733: »Såsom frukter kan jag wisa följande tomer i M. s. s. af mig propria Minerva elaborerade, såsom — — — 11) Lachesis Lapponica gifwer wid handen Lapplands Physiqve och Oeconomie, klädedräckt, Iackt etc. på Swänska» (Bref I, 6, s. 239 f.).

6) Utförligt utkast om *Morbi Rhangif[erorum]*, särskilt om renstynget. Innehåller även en beskrivning av renslakten, vilken avtryckes här nedan

s. 93. Renstynget upptages sedermera till behandling av Linnæus i artikeln »Om renarnas brömskulor i Lapland» i Vet. Akad. Handl. I, 1739, på latin i »Oestrus rangiferinus descriptus a Carolo Linnæo» i Vetenskaps-Societetens Acta 1741.

7) Latinskt utkast om renstynget, med teckningar.

8) Några *Observationes ad Societ: Imperial.* (!), ett kort register över ämnen, rörande vilka relationer böra inlämnas till Vetenskaps-Societeten.

9) Några flyktiga annotationer, bl. a. förarbeten för en meritförteckning, samt teckningar av blåhakesångare och snösparv.

10) »Œconomia Lapponica» innehåller slutligen även ett blad i storleken 158×197 mm., å vars bägge sidor äro tecknade fingerade fjällandskap. Den ena teckningen är föga utarbetad och synes ha blivit kasserad till förmån för den andra, av vilken här å s. 65 ges en reproduktion. Överst på teckningen synes solens bild med devisen *Sol inoccidens.*, till vänster därom *Æolus.* och *Nebulæ tenebrosæ,* till höger *hyems.* och ett väldigt snöfall med orden *Fert ubi perpetuas obruta terra nives. nix æstivalis.* Därunder en man, som störtar utför en fjällbrant: *sic illum fata ferebant.* Vidare en lappkvinna(?) med en blomsterkvast: *Si tibi magna videntur ex illis scopulis, ubi erant affixa pe[tisses]*[1] *flora.* En älv försvinner i en glaciärspricka(?), kommer fram igen längre ned och störtar utför fjällsidan i brusande vattenfall, *qvorumqve auspicio nil est nisi mortis imago.* Under solens bild synes något, som möjligen skall föreställa en hiss-ställning över en gruva. Till vänster en lapp, åkande efter ren, och en skytt, som skjuter bom (observera kulan!) på en ovanför på fjällväggen klättrande person: *frustra petiebas(!),* tydligen en erinran om vad som hände Linnæus under en exkursion i Folden (Bref I, 1, s. 322). Nedtill till vänster i skogen en sexkantig, timrad kåta, tre renar och en mjölkande (?) person: *per nemus ignotum non certis passibus errans.* Till höger en ställning till tältkåta, en person, som bär en båt på huvudet, två personer i en mycket liten båt på älven samt en njalla, stolpbod på en fot, med mot dörren rest stege. Det hela dediceras *Perillustrissimæ Societati Regiæ Literariæ & Scientiarum* och utgör förmodligen ett utkast till ett tilltänkt kopparstucket titelblad eller en försättsplansch till Œconomia Lapponica.

Om de naturvetenskapliga samlingar Linnæus hemförde från Lappmarken har jag icke att yttra mig. Av etnografiska föremål hemförde han enligt egna anteckningar Iter[2], s. 235 f., en modell av en lappbåt, två par lappskor, ett lappbälte med tillbehör och en kvinnomössa, allt gåvor av personer, som han träffat på resan. På det år 1737 i olja målade porträtt, på vilket Linnæus framställes i lappdräkt och vilket synes vara prototypen för flera senare porträtt av honom[2], återfinner man av dessa föremål

[1] Citat ur Ovidii Metamorfoser V: 26, enligt benäget påpekande av prof. Håkan Sjögren.

[2] T. Tullberg, Linnéporträtt, pl. II och ss. 17 ff., 91 ff.

utan svårighet blott bältet med dess tillbehör, nämligen en kulpung, en ring, vid vilken handskarna hänga, ett obestämbart föremål[1], en tenntrådsbroderad elddonspung och en dito tobakspung, en runkalender och en kniv i slida. Själva dräkten består av en päls, förmodligen förfärdigad av tunna renkalvskinn och åtminstone att döma av nutidens snitt på dylika plagg härstammande från Torne lappmark, ett par pälshandskar med bräm, knappast lapska, ett par äkta lapska pälshandskar, hängande i en ring vid bältet, och ett par egendomliga stövlar av renbellingar av åtminstone numera hos lapparna icke förekommande typ och förmodligen gjorda för avsalu till svenskar (se dock nedan s. 84 f. och Iter[2], ss. 141, 142). Hela denna vinterdräkt har Linnæus troligen anskaffat efter resan. Den svär för övrigt betänkligt mot den blommande linnéaranka han på porträttet håller i handen, men anakronismen har nog icke märkts av de holländska sällskapskretsar, som beskådat detsamma och för vilka Linnæus uppträtt på så sätt utstyrd, jfr J. J. BJÖRNSTÅHLS meddelande: »Han blef aftagen på Hartecamp hos Hr Clifford vid det tillfället, då han visade sig i Lappdrägt, för att visa detta Folkets klädebonad för et hos Hr Clifford samladt Sälskap» (Tullberg, Linnéporträtt, s. 19).

Porträttets låga mössa eller barett är emellertid underlig. Då Linnæus i övrigt är lappklädd på porträttet, bör han väl vara det även i fråga om huvudbonaden, men någon lapsk mansmössa av dylik nedhängande typ är icke känd vare sig från vår tid eller forna tider. Däremot beskriver Linnæus snarlika kvinnomössor, se Iter[2], s. 60 (Ume lappmark) och bilderna s. 163, vilka höra till skildringen av lapparna i Jokkmokk. Från Lule lappmark känner man numera inga nedliggande kvinnomössor (Gellivarekvinnornas »frygiska» mössa är visserligen stukad framåt och nedåt, men påminner likväl icke alls om Linnébaretten), men bilderna på s. 163 kunna knappast förklaras annorlunda än att dylika begagnades i Jokkmokk, då teckningen gjordes. När nu slutligen också Linnæus fått en lapsk kvinnomössa till skänks av befallningsmannen LARS VALLMAN i Luleå (s. 236), så är det väl denna kvinnomössa han paraderat i på Hartecamp och sedan gått till eftervärlden med. På det porträtt, som av Tullberg, Linnéporträtt, s. 91 ff. benämnes n:o 2 eller »M. Hoffman[I]» och är prototypen för alla Linnébilder i lappdräkt (s. 18), skall mössans färg »stöta mera i rödt» (s. 93), och röd eller huvudsakligen röd har den nog också liksom än i dag de flesta typer av lapska kvinnomössor varit. På porträttet n:o 3 eller »M. Hoffman[II]» är den gulaktig, på ett efter n:o 3 målat porträtt n:o 5 eller »H. Hollander[I]» är den grågul (s. 93) och på ett

[1] Enligt uppgift av BJÖRNSTÅHL, anförd hos TULLBERG, Linnéporträtt, s. 19, skall på ett av dessa porträtt vid bältet bl. a. hänga »en Nål at binda not med», men det ifrågavarande föremålet företer icke heller någon likhet med en nätnål; möjligen är det blott en omvirad rem med två öglor, av samma slag som den, vilken uppbär ringen till höger.

annat, förmodligen av Hoffman målat och av Björnståhl beskrivet porträtt (s. 19 f.) brun.

Det märkligaste etnografiska föremål av lapskt ursprung, som Linnæus ägde, var emellertid den lapptrumma han på porträtten håller i handen, jfr om denna trumma den utförliga redogörelsen av EDGAR REUTERSKIÖLD och mig i Fataburen 1910, s. 15 ff. och 1912, s. 129 ff. Numera förvaras denna Linnérelik i Riksmuseets etnografiska avdelning i Stockholm, dit den genom byte återförvärvats från Trocadéromuseet i Paris. Linné hade emellertid icke själv hemfört densamma från Lappmarken, utan, efter vad det vill synas, fått eller fått låna den för sin holländska resa av dåv. professorn i Uppsala GEORG WALLIN d. y. (Fataburen 1912, s. 166 f.). När Linnæus återkom från Holland, hade denne blivit superintendent i Visby, och trumman stannade då tydligen kvar hos Linnæus, varefter den tillsammans med en del av hans övriga kvarlåtenskap hamnade hos den bekante botanisten CARL PETER THUNBERG. Först efter den holländska resan torde Linnæus ha fått den lapptrumma, som mag. CARL SOLANDER den yngre i Piteå lovat skaffa honom (jfr nedan s. 69 f.) och vilken han sedermera, efter vad det vill synas, skänkte till den Cronstedtska familjen på Fullerö nära Västerås som tack för honom sommaren 1746 visad gästfrihet. Den förvaras nu å Statens Historiska Museum, jfr Fataburen 1912, s. 169.

Under sin vistelse »i hyttan», d. v. s. Kvikkjokk, hade Linnæus slutligen också erhållit en rimmad skildring av lapparnas liv *Samin Pirra acta Utza Kirje,* som förvaras i Linnean Societys arkiv och av mig utgivits i Svenska Landsmålen XVII, 7. Den är författad av en regementsskrivare HENRIK LINDBÄUM i Luleå, om vilken ett par notiser lämnas i en artikel av HUGO SAMZELIUS i Personhistorisk tidskrift 4, s. 128, 1902 och hos TH. M. FRIES, Iter[2], s. 236. En kopia av samma handskrift har för övrigt sedermera anträffats i Uppsala Universitetsbiblioteks samlingar och fått signum S 169 d. Dess företal är undertecknat H. L.

*

Det är nogsamt bekant, att den unge Linnæus genom sin resa i stor utsträckning lyckades »dilucidera Lappland uti Historia naturali», särskilt i fråga om dess växtvärld, vilken i hans *Flora Lapponica* 1737 fick sin första beskrivning. Tyvärr kom dock Linnæus aldrig att helt utarbeta sin Œconomia eller Lachesis Lapponica, och fördenskull fick det rika och värdefulla förråd av underrättelser om lapparnas liv, som han under resan samlat, icke den betydelse det annars hade fått. Schefferi Lapponia (1673 och dess betydligt tillökade franska upplaga 1678) förblev alltjämt den förnämsta källan för kännedomen om lapparna, och år 1743 utkom så ARVID EHRENMALMS Resa igenom Wäster-Norrland til Åsehle Lappmark.

år 1747 PEHR HÖGSTRÖMS Beskrifning öfver de til Sveriges Krona lydande Lapmarker, år 1755 PEHR FIELLSTRÖMS Kort Berättelse om Lapparnas Björna-fänge, samt deras der vid brukade vidskeppelser samt år 1772 JOHANNES TORNÆI Beskrifning öfver Tornå och Kemi Lappmarker, genom vilka arbeten, särskilt Högströms, en tillsvidare tillfyllestgörande kunskap om lapparnas liv syntes vara ernådd. Det är likväl betecknande för Linnæi forskare-egenskaper, att hans kortfattade dagbok, när den i våra dagar äntligen kommer till egentlig användning, trots alla dessa 1700-talsverk och en mängd senare böcker om lapparna alltjämt behåller sin på många punkter rentav ovärderliga betydelse för den lapska etnografien.

Om vi sålunda icke fått någon Linnæi egenhändiga Lachesis Lapponica att gå till och om det också är både omöjligt, olämpligt och onödigt att på grund av hans material söka bygga upp en dylik skildring, är det likväl av värde att åtminstone få ett kommenterat register över de i dagboken, i Flora Lapponica, i Collegium Diæteticum och i andra Linnés tryckta, handskrivna eller förelästa verk förekommande notiserna om lapparna. Jag har i det följande, s. 75 ff., sökt giva ett sådant register, vid vars utarbetande jag haft förträfflig hjälp av excerpter, som amanuensen, fil. lic. TORSTEN KOLMODIN benäget ställt till mitt förfogande. Men innan jag går in på detta register, är det nödigt att även något kommentera Linnæi uppgifter om själva resan och dess gång. En utförligare skildring av densamma behöver icke ges, dels enär den i och för sig lätt nog kan studeras i dagboken, dels också enär en sammanhängande redogörelse därför meddelats i FRIES' levnadsteckning och tidigare även AXEL N. LUNDSTRÖM givit en kortare skildring av densamma i Festen till Carl von Linnés minne i Upsala den 10 januari 1878, s. 121 ff.

Linnæus hade ursprungligen haft för avsikt att först besöka Åsele lappmark, men på grund av både tidens och penningarnas knapphet avstod han härifrån (Bref I, 1, s. 316) och riktade i stället sin första framstöt uppåt Ume lappmark. Med avfärden från Umeå uppåt Lycksele den 26 maj 1732 börjar så, kan man säga, den egentliga Lapplandsresan, och resenären får då genast göra bekantskap med de kommande svårigheterna och strapatserna. Vägens eller kanske rättare sagt terrängens svåra beskaffenhet framgår fullt väl av skildringarna i dagboken ss. 33 och 34 f., men kanske ändå bättre av det faktum, att verklig landsväg utefter Umeälven från Vännäs uppåt Lycksele blev byggd först i slutet av 1880- och början av 1890-talet. Den första landsvägen till Lycksele, färdig 1826, fördes fram efter en helt annan, nordligare led längs Vindelälvens dalgång. Då sedan Linnæus från Lycksele beger sig uppåt det vid Vindelälven liggande Sorsele (s. 49) och icke, såsom man efter förhållandena i vår tid skulle vänta, uppåt nuv. Stensele och Umeälvens övre del, där han skulle ha mött fjällen tidigare än i Vindelälvens dalgång, så beror detta därpå, att det vid denna

tid icke existerade någon fast bebyggelse utefter Umeälven ovanför Lycksele, under det att det vid Sorsele sedan flera decennier tillbaka fanns en annexkyrka, där vid tiden för Linnés resa komministern KÖNIG GRANLUND residerade. Här hade Linnæus sålunda kunnat få en god utgångspunkt för exkursioner uppåt fjällen, men de översvämmade myrarna tvungo honom som bekant att snart vända om. Hans livliga, ja, exalterade skildring av de mötande svårigheterna s. 58 ff. (jfr Bref I, 1, s. 318 f.) är välbekant och verkningsfull, och att myrarna kunna vara svåra att passera är väl känt och dessutom av Axel N. Lundström betygat, men om man observerar, att Linnæus vänder om efter blott en dryg mils vandring i terrängen och sedan icke gör något försök till ny framstöt efter någon torrare väg, så kan man knappast undgå att finna honom väl lättskrämd och hans fantasi alltför lättrörlig.

Linnæus befann sig vid reträttens början i det lappskatteland, som på den ovan s. 60 nämnda kartan av år 1671 kallas *Blåberg* (jfr *Blåbergsliden* på gränsen mellan Sorsele och Stensele socknar på kartbladet 42 Malå) och enligt den åtföljande beskrivningen innehades av lappen ENWALDH TOMESSON. På kartan angives en till detta land hörande kåta såsom liggande ett par kilometer ifrån nuv. *Lomsele* invid västra kanten av 42 Malå på selets sydvästra strand mitt emot det långa näsets spets och just där Inlandsbanan mellan Storuman och Sorsele i våra dagar går över Juktån. Någonstädes i denna trakt, kanske blott något stenkast från vår tids järnvägslinje, var det alltså som Linnæus måste anträda återtåget från »Styx». Hans »Olycksmyra» återfinner man lätt i kartans *Lyxamyran* längre nedåt Juktån. Och den av honom så drastiskt skildrade »furian» från Styx, d. v. s. förmodligen hustrun till skattelandets innehavare, finnes med all säkerhet upptagen i de samtidiga, ännu bevarade kyrkoböckerna för Lycksele socken, men det har tyvärr visat sig omöjligt att identifiera henne och därmed kunna presentera hennes hedervärda namn för nutiden. Renskötseln inom Umbyn hade nämligen vid denna tid kommit i oordning till följd av stridigheter med de påträngande nybyggarna, jfr t. ex. ett stort mål mellan lappar och bönder rörande intrång i fiskevatten vid tinget i Ume lappmark den 3 jan. 1705 (Lappmarkens domböcker I, Riksarkivet), ett mål vid tinget i Lycksele 8—11 jan. 1712, § 4 (Västerbottens läns renov. dombok n:o 14, 1711—12), ett vid tinget i Lycksele 2—5 jan. 1716, § 8 (d:o dombok n:o 15, 1713—16) och flera mål vid följande ting. Lapparna hade därigenom utarmats, och åtskilliga lappskatteland synas ha blivit öde. Då vidare skattelandens namn i denna trakt icke upptagas i skattelängderna och de bevarade skattelandens övergång från innehavare till innehavare i den allmänna oredan icke kontrollerats av häradsrätten, kan man blott i undantagsfall lokalisera de olika lapparna i lappbyn. Möjligt är, att de lappar Linné först ville uppsöka voro »Anders tomason Umbyn skickare»

och Matthias Andersson Umbyn», om vilka en anteckning är gjord s. 231, — skickare var ett slags fjärdingsman — men tyvärr kunna icke heller dessa personer lokaliseras.

Under denna sin första framstöt mot Lappmarken hade Linnæus ej mycket tillfälle att se lappar och studera deras liv, men de anteckningar han kunde göra om dem ha likväl sitt stora värde, särskilt därför att de avse en skogslappskultur, som nu för länge sedan försvunnit från dessa trakter. Redan i Lycksele fick han, antingen av kyrkoherden OLAUS GRAAN, själv född på platsen och på fädernet av lapsk börd, eller också av skolmästaren, den sedermera så bekante PEHR FIELLSTRÖM (s. 235), sin ganska långa lista på lapska växt- och djurnamn (s. 43 f.), vilken sedermera kompletterades i Lule lappmark. De lapska orden däri äro rätt väl uppfattade och nedtecknade och avspegla tydligt traktens dialekt. I Lycksele såg han också de lapska seldon m. m., som han noggrant beskriver och avtecknar. Ovanför Lycksele beser han sedermera i närheten av älven olika slags lappkåtor och ger en mycket värdefull beskrivning av en sexkantig, fast sådan av trä. I övrigt beskriver han lapparnas »sammansydda» båtar, deras klädedräkt och tjäderfällor (s. 70), varjämte han antecknar några notiser om deras mat och läkekonst m. m. I alla dessa anteckningar visar han sig som den borne iakttagaren, och det är nästan förvånande, hur han på dessa få dagar kunde hopbringa ett så stort och så värdefullt etnografiskt material.

Såsom nyss nämnts, hade »lappfrågan» genom stridigheter mellan bönder och lappar redan hunnit bli aktuell i Ume lappmark, och Linnæus redogör också med stor åskådlighet för lapparnas syn på saken (ss. 55, 64 f.), varjämte han diskuterar möjligheterna för landets uppodlande och t. o. m. undrar, om inte renskötseln kunde läggas efter en mera praktisk linje (s. 66) — att han i dessa sistnämnda funderingar icke visar sig känna de faktiska förhållandena så särdeles väl, må ju förlåtas honom; ej heller kan man av honom begära ett objektivt och sakkunnigt diskuterande pro et contra av det invecklade förhållandet mellan lappar och bönder.

Återkommen till kusten far Linnæus ganska snabbt genom Skellefteå och Piteå och gör intet försök att längs någon av de liknämnda älvarna tränga uppåt Lappmarken. Främst ledes han väl därvid av önskan att så fort som möjligt komma upp till de nordligaste lappmarkerna och där studera det hårda klimatets inverkan på naturen[1], men resans dryghet och kostsamhet torde nog också ha avskräckt honom — det var nämligen här omöjligt att annat än per pedes uppnå de stora sjökedjornas nedre ända, och därifrån var det ännu mycket långt till fjälls. Alldeles utan resultat för kännedomen om lapparna blev dock färden utefter kustlandsvägen icke, så till vida som Linnæus i Piteå gjorde bekantskap med mag. CARL SO-

[1] Bref I, 1, s. 316.

LAXDER den yngre (s. 235), vilken lovade skaffa honom en lapptrumma och även torde ha uppfyllt sitt löfte (jfr ovan s. 66).

Ifrån Luleå gick så färden den 25 juni 1732 definitivt upp mot fjällen, naturligtvis utefter älven. Det är med kartans hjälp lätt att följa honom på resan till Kvikkjokk, och endast några få punkter i hans anteckningar behöva något kommenteras. Sålunda är det »Laxede», som omtalas s. 97 (på Naucleri karta av år 1660 s. 266 »Laxholmen», så även i dagboken s. 174), detsamma som nuv. Edefors, lapparnas *Luossamuorke* »Laxmårkan, Laxedet». Med »Finnen» (s. 97; Nauclerus »Fintorpet») menas nuv. Storsand, vilket än i dag av lapparna kallas *Finna*. Luleå sockens jordebok 1732 (Kammararkivet) upptager här tvänne nybyggare, IACOB IÖNSSON och ERICH ELINGIUS, av vilka den senare säkerligen var son till kyrkoherden CHRISTIAN ELINGIUS i Jukkasjärvi (f. 1651, d. 1717; jfr L. BYGDÉN, Härnösands stifts herdaminne II, s. 46); bägge voro väl finsktalande. Jordeboken tillägger: »Desse äro nybyggare och bo innom Lappmarcks rå äga både åker och äng, samt Boskap betala allenast rök och mantalspenningar äro oskattlagde, men Erick Elingii rök legat öde 1719 och öde med 1731, som 1732 blef optagit.» Det var vid denna tid den översta byn vid Luleälven (jfr s. 232); vid lappmarksgränsens bestämmande, vilket i denna trakt skedde år 1753, drogs densamma där den nu går och väl även på Linnæi tid i realiteten gick (jfr ss. 97, 232), sålunda ovanför Storsand. Det nybygge på en ö i Purkijaur, som omtalas s. 100 och sedermera växt ut till den nuvararande byn med samma namn, var vid denna tid förmodligen nyupptaget; det nämnes icke i jordeboken. »Caratz elfwen» (s. 101) är Pärlälven (jfr s. 170 ff.), och »Carazwalen [-wallen], skiepstaden» låg väl någonstädes vid dess mynning.

Kommen ut på Skalka »in emot Kiomitis på en mihl när» får Linnæus för första gången se högfjällen och blir helt naturligt imponerad av den ståtliga synen. Han tecknar av dem, men enligt benäget meddelande av prof. AXEL HAMBERG är det tyvärr svårt att med ledning av hans teckning (s. 102) identifiera de särskilda topparna. Säkerligen är det dock fråga om de fjäll, som ligga mellan Rapadalen, Sarvesvagge och Njåtsosvagge, och det mittersta av dem, med den långa vågräta konturen till vänster och den skarpa toppen till höger, är helt visst Skaitetjåkko. Topparna längst bort och till höger därom torde då tillhöra Kåtoktjåkko och Pelloreppe och topparna till vänster längst bort Pårtefjällen. I förgrunden har man kanske att se till vänster Kables, till höger Tjakkeli. S. 102 säges, att dessa fjäll »exacte repræsenterade den figur och diup på titul bladet uti Lap. illustrata Rudbeckii utwises», men härvid torde Linnæi minne ha bedragit honom. Åtminstone finnes icke något dylikt titelblad på de exemplar av OLOF RUDBECK den yngres Nora Samolad eller Uplyste Lapland, Nora Samolad sive Laponia Illustrata, 1701, som jag haft

tillfälle att se. Omöjligt är det dock icke, att en försättsplansch med samma innehåll, Sarekfjällens södra utposter, kunnat vara inhäftat i något exemplar Linnæus sett. Det är nämligen bekant, att Rudbeck även hemförde teckningar av landskap från Lappmarken, och på en dylik teckning antyder n:o 32 bland de »Qværenda» Linnæus medförde på sin lapska resa: »in Laponia lulensi in monte (: Parakavari:) Wallavi prope qvickjok. mons ubi cryptæ s. deliquiæ quæ a Rudbeckio delineatæ» (s. 218), tydligen någon vy från Vallevare invid Kvikkjokk. Endast en sådan teckning synes nu finnas i behåll, nämligen originalet till det kopparstick över »Dhet sköna Cascawari Wattufall» eller »Admirabilis Cataracta Cascavariensis», som illustrerar den lilla, men synnerligen detaljerade artikeln Descriptio cataractarum in Cascawari Laponiæ, Auctore Olavo Rudbeck, Fil. i Acta Literaria et Scientiarum Sveciæ 1734, ss. 46—48 och dessutom är inhäftat i den Westinska samlingens exemplar av Nora Samolad (Uppsala Universitetsbibliotek). Enligt C. J. HARTMAN i Botaniska Notiser 1841, s. 53 f., inledes Rudbecks berömda fågelbok i det DE GEERska biblioteket på Leufsta av denna teckning[1], vilken vid gravyren råkat bli omkastad, så att vänster på originalet blivit höger på gravyren och tvärtom. Teckningen är liksom gravyren osignerad och kan härröra från Rudbeck själv eller från någon av de tvänne tecknare han medförde på resan, främst då den mycket skicklige ANDERS HOLTZBOM.[2] Det månggrenade vattenfall bilden visar kan icke gärna vara något annat än det som Svenska Turistföreningens resehandbok Lappland I, s. 215 omtalar från en mellan Metjerpakte och Kaskavare i Sulitelma nedfallande bäck. Lokaluppgifterna i Acta Literarias artikel äro tyvärr så otydliga, att man icke med deras hjälp kan fullt orientera sig, men känt är, att Rudbeck på sin fjällresa mot väster från Kvikkjokk kom ända till glaciärklädda fjäll, och då de närmaste glaciärerna ligga just i Sulitelmamassivet, får nog det sköna Cascawari Wattufall förläggas dit.[3]

Såvitt bekant är detta den första gången, som några svenska fjälllandskap blivit avtecknade. Det kan vara värt att notera, att när detta för andra gången sker, det är den unge Linnæus, som är den anspråkslöse mästaren.

I Tjåmotis låg klockargården, enligt Linnæi kartskiss på vattnets norra sida, hela fyra mil från kyrkan; Kvikkjokk var vid denna tid moderförsamlingen och Jokkmokk annex. Klockaren var enligt jordeboken lapp,

[1] I Uppsala Universitetsbiblioteks kopia eller replik av Fågelboken saknas den.

[2] Om honom se Nora Samolad, s. 18; Amoen. Acad. I, s. 182; J. F. SACKLÉN, Sveriges läkare-historia II, 1, s. 606.

[3] Om Rudbecks resa se TH. M. FRIES i Nordisk Tidskrift 1898, ss. 481 ff., 517 ff. och 1912, s. 355 ff. samt ANDERS GRAPE i Bibliografiska studier tillägnade Johannes Rudbeck 1917, s. 19 ff. Jag är bibliotekarien GRAPE stor tack skyldig för i detta sammanhang givna litteraturhänvisningar.

hette NILS ANDERSSON och tillhörde »Socks Iocks Byn», d. v. s. Suoksjokk eller »Sjocksjock». Från Tjåmotis besöker Linnæus det en halv mil därifrån belägna »Tiurivari», där det fanns en silvermalmsanledning (s. 103). Detta berg kan icke, såsom Fries, Lefnadsteckning I, s. 100 antager, vara detsamma som det kända silverberget Kedkevare, vilket ligger flera mil väster om Kvikkjokk, utan är identiskt med kartans Kieure, rättare *Kiuri*, nordväst om Tjåmotis (kartbladet 20 Kvikkjokk; jfr även den av Linnæus själv ritade kartan i Iter[2]). »Carscavari» (s. 105) är kartans Kassavare och »Tavevari» kartans Tavvevare med Kådtjåjokks vackra vattenfall, av vilket Linnæus ger en flyktig skiss; samma vattenfall är för övrigt även avtecknat på titelbladet till S. G. HERMELINS bekanta Geographiske Chartor öfver Swerige. Första Afdelningen, De norra landsorter, 1797. Med »Hyttan» (ss. 105, 106 etc.) avses Kvikkjokk, vars lapska namn än i dag är *Huttan* efter den silverhytta, som där en gång funnits.

Från Kvikkjokk går så färden upp till fjälls, där Linnæus finner sig vara i en ny värld — sällan kommer man väl också så plötsligt och oförmedlat upp i fjällvärlden som just vid Kvikkjokk, när man följer Linnæi väg upp till »Prinskullen» och vidare över Valleslätten. Av ordalagen i den till Societeten inlämnade reseberättelsen eller relationen (Bref I, 1, s. 321) framgår, att Linnæus följt vägen upp genom dalen Ruonasvagge (kartbladet 12 Sulitälma) med dess blockfyllda väggar och fortsatt vidare uppåt Virijaure. Relationens uppgift, att han från sitt första viloställe, som nog var vid kartans Tarreluobal eller där i trakten, ställt kosan »rätt i wäst-söder åht Pitheå fiell; därifrån åht höga isbärgen äl:r fiell-ryggen», måste emellertid tagas cum grano salis och bevisas ingalunda av den omåttligt långa vägslinga mot sydväst, som Linnæus lagt in på den av honom själv ritade kartan över resan. Denna kartskiss är högeligen fantastisk och ger även på andra ställen helt oriktiga uppgifter, jfr nedan. Snarast skulle man vilja antaga, att hans följeslagare från någon punkt av den vanliga vägen till Virijaure med honom gjort en avstickare mot sydväst till Kedkevare (mitt på bladet 12 Sulitälma), men det är anmärkningsvärt, att Linnæus ingenstädes säger sig ha besökt detta namnkunniga silverberg och att malm från detsamma icke förekommer i listan över hans stensamling s. 150. Endast på sin karta har han satt ut ett »Kiedkivari» vid återvägen från den långa digressionen mot sydväst, men detta bevisar föga. Förklaringen till att han icke besökte gruvan är väl att söka däri, att den vid tiden för hans resa låg övergiven sedan 30 år tillbaka och sålunda kanske var vattenfylld.

Förmodligen gick resan utan väsentligare krokvägar mot nordväst till Virijaure[1] och längs sjöns södra strand till någon punkt vid dess västra

[1] Namnet skrives s. 119 »Virisiaur», s. 141 »Wirisiar» och på Linnæi karta »Virijaur». Numera uttalas namnet av lapparna *Virihaure* med ett ur *sje*-ljud (*š*) uppkommet *-h-*. Linnæi skrivning med *-si-* är sålunda av språkhistoriskt intresse, enär den visar, att ett uttal

ända, troligen kartans »Sirkasluokte», rättare *Serkaluokta* i Videviken. Här omnämner Linnæus (s. 119) fjället »Kaitsoniunni», d. v. s. *Kaitsanjunje* »Getnosen», vilket namn på kartbladet 12 Sulitälma uppträder i den korrumperade formen »Kaissatsnjuonje».

Lapparnas vanliga väg över till Norge är markerad på samma blad och på det norska kartbladet L 12 Sörfold. Den går till största delen längs den stora glaciären *Tuolpajiekna* (»Flatisen») och leder ned till den lilla Törfjorden (i traktens dialekt *Tårfjoren*. RYGH, Norske Gaardnavne XVI, s. 237), en vik i Sörfoldens innersta, sydöstra del. Här i »Torfiorden» kom även Linnæus ned (s. 124) och njöt en angenäm vila i någon av de många gårdar, som redan vid denna tid funnos här.[1] Ett par dagar senare anlände han till Rörstad prästgård (i själva västra kanten av bladet Sörfold) och besökte pastor JOHANNES RASCH[2], vars »extraordinairt skiöna dotter SARA gjorde ett starkt intryck på den lätt uppflammande unge mannen.

Återfärden gick samma väg över Törfjorden och glaciären till Virijaure och på båt över sjön till »Länsmannen Kock». Enligt ovannämnda jordebok var lappen LARS ANDERSSON KOCK i »Turpen Iaur», d. v. s. Tuorpons lappby, detta år skattefri. Som den likaledes skattefrie skickaren i byn var en annan person, bör denne Lars Kock ha varit länsman i byn, och man kan på så sätt konstatera, att Linnæus även på sin återresa höll sig till samma trakt av fjällen som på uppresan, nämligen den södra, vilken just tillhörde Tuorpon. Det är gott att kunna konstatera detta, enär dagboken icke innehåller några detaljer om resan från Virijaures östra ända, förmodligen Staloluokta, ned till Kvikkjokk annat än han »reste bort» från Virijaure »om afftonen, gående hela natten d. 20 alt intil kl. 3 äffter middagen» den 21 juli, »hkt war 6 mihl» (s. 148), medan däremot den till Societeten insända reseberättelsen uppger, att han från de »kalla snöbärgen», d. v. s. efter övergången av Tuolpajiekna, »stälde resan åht Torneå fiell» och till slut kom till »Caituna» eller »upp emot Caitumbyen», där han emellertid för lapparnas rädslas och vildhets skull och på grund av brist på bröd den 18 juli vände sin kosa »tillbakas åht Qvickjock» (Bref I, 1, s. 323). På sin kartskiss över reseruten har han t. o. m. angivit, att han

-š- eller -šj- eller möjligen -sj- förekommit ännu på Linnæi tid. Namnets första sammansättningsled har varit *Viris-* (av obekant betydelse), ett element, som man återfinner även på andra håll i lapska ortnamn, t. ex. »Virisjaure» och »Virisfjället» i norr på kartbladet 40 Dikanäs och »Virisjok» vid riksröset 225 på 25 Nasafjäll, på norska kartbladet L 16 Virvand kallad »Vireselven» och flytande ned till »Virvand».

[1] Från Törfjorden härstammar väl även det fjäll-landskap Linnæus avtecknar s. 127; det återger kanske Lappfjellet och Andkilvatnets dal, sedda nere från gårdarna.

[2] Om denne se C. F. BRICKA, Dansk biografisk lexikon XIII, s. 488. Han var till börden dansk, född 1678, präst i Christiansborg i den danska kolonien på Guldkusten 1709—12, död i Folden 1744. Hans i zoologiskt och botaniskt avseende intressanta anteckningar från resan till Guldkusten utgåvos i tryck 1754.

från Virijaure i stora krokar rest en mycket lång väg mot norr eller öster till »Kaituma» och sedan via »Stor lule Laur» ned utefter »ramus Fluvii Lulensis majoris» till Storbacken. Denna uppgift på kartan är likväl blott och bart en fantasi, enär dagboken, som här måste ha vitsord, och dessutom även den till Societeten inlämnade reseberättelsen samstämmigt uppge, att nedresan gick över Kvikkjokk och längs Lilla Lule älvs sjökedja. Om någon färd upp till Kaitumbyn, d. v. s. närmast till trakterna omkring kartans »Luoktanjarkajaure» och »Alemusjaure», kan det dessutom knappast vara tal. Den skulle då ha företagits dagarna 18—20 juli (s. 142 ff.) och skulle ovillkorligen ha avsatt några spår i dagboken. Troligen har Linnæus från länsmannens kåta blott gjort någon mindre utflykt till hans grannar närmast i norr; nedfärden till Kvikkjokk gick i alla händelser den genaste vägen.

Karakteristisk är också Linnæi uppgift i reseberättelsen, att han vid sin återkomst till Kvikkjokk den 2 augusti — han hoppar här mitt i berättelsen helt plötsligt över till nya stilen i tideräkningen — varit utan bröd i över 4 veckors tid. Hela resan från Kvikkjokk till Norge och tillbaka hade emellertid räckt blott 15 dagar (6—21 juli), och vid avresan från Kvikkjokk uppåt fjällen hade han enligt egen uppgift »af den namnkunnoga Pastorskan Grot[1] fått förplägning till 8 dagars kost», som enligt s. 263 utgjordes av »rentungor, fårsteek, ost, brö» och av denna duktiga kvinna helt visst utrustats på bästa sätt. I Norge hade Linnæus naturligtvis också haft tillfälle att skaffa sig bröd för återfärden, och brödbrist kan han knappast ha kunnat lida mer än någon enda dag.

Från fjällresan kan slutligen för fullständighetens skull efter artikeln Om renarnas brömskulor i Lapland» VAH I, s. 119 ff., 1739 noteras, att Linnæus från Kvikkjokk medförde en lapp som tolk och en ren, som bar matsäcken och kläderna, och att han tog sitt första nattkvarter hos lapparna utanför deras koja, liggande »mellan tvänne Renskin, emedan jag ännu ej blifvit van vid den lukt, som var uti kojan.»

Vid återkomsten till Luleå den 30 juli medförde Linnæus från Lule lappmark i sin dagbok synnerligen omfattande och värdefulla anteckningar om Jokkmokkslapparnas liv. Till största delen hänföra de sig till fjällapparna. Han gör visserligen även en mängd anteckningar under upp- och nedresan genom skogslapparnas trakter, men det är blott sällan man med större bestämdhet kan hänföra dessa anteckningar just till deras förhållanden, och esomoftast torde de dessutom vara av allmän art och ha giltighet både för skogs- och fjällappar inom ifrågavarande lappmark.

Från Luleå gick resan vidare över Torneå och Kemi till (troligen) Maksniemi gästgivaregård i Simo socken (nämnd både s. 232 och på den

[1] Gift med pastor Petrus Alstadius och dotter till hans företrädare. Om henne se L. Bygdén, Härnösands stifts herdaminne II, s. 29.

egenhändiga kartskissen), varifrån han vände om (ss. 187, 232) till Kemi, Torneå och sjövägen till Kalix (s. 189). Efter några dagars vila härstädes kunde han så göra sin tredje framstöt uppåt Lappmarken. Från denna föreligga inga dagboksanteckningar, och man kan blott se, att färden i all hast gick med båt uppför Torneälven till Kengis bruk, Junosuando »och alt till jag kommit 4 mihl när Juckasiervi», knappast dock väl längre än till Kuoksu eller Vittangi byar på resp. 6 och 5 mils avstånd från Jukkasjärvi kyrka och säkert icke till det långt från älven liggande Svappavara. Mellan Vittangi och Jukkasjärvi var landet obebott. Återfärden gick likaledes helt hastigt »med samma båt straxt neder», och under denna resa hade Linnæus förmodligen icke tillfälle att se någon enda lapp (s. 264; Bref I, 1, s. 324).

På sin kartskiss över reseruten har Linnæus även i fråga om färden till Torne lappmark presterat fantastiska uppgifter, i det han låtit återresan från en punkt nedanför Jukkasjärvi gå i en stor krok över land åt öster och sedan utför ett par imaginära, mellan Torne och Kemi älvar förlagda vattendrag ned till Torneå. Den vederhäftighet, åskådlighet och reda, som utmärka hans uppgifter om lapparna, synas alldeles lämna honom i sticket, när det gäller hans personliga upplevelser i fråga om reserut och strapatser. Då skenar hans fantasi i väg utan tyglar och får honom att nedskriva rena dikter, särskilt i den till Societeten avgivna reseberättelsen, vilken dock är skriven blott en månad efter resans avslutande och medan ännu reseminnena böra ha varit alldeles färska och oavtrubbade. Den nyktre, vetenskaplige iakttagaren och fantasten förenas på detta sätt i en och samma person — ett märkligt drag i en märklig mans egendomligt sammansatta psyke.

*

Namnet »lapp» har sedan gammalt givit upphov till allehanda etymologiska gissningar, av vilka den populäraste är den, att det skulle hänga samman med verbet »att lappa». Denna (oriktiga) tydning omfattas även av Linnæus (ss. 178, 242 f.). Han nämner också, ehuru i rätt korrumperad form, lapparnas eget namn för sig själva (s. 243).

I fråga om lapparnas utbredning finner man hos Linnæus ett par mycket värdefulla notiser. Den 17 maj möter han i närheten av Jättendals kyrka i norra Hälsingland 7 lappar, »som kiörde sina Renar, 60 à 70, hka hade sina späda lamb», och som »sade sig här wid hafssidan wara födde och här willia döö» (s. 17 f.), en särdeles intressant notis om den märkliga utvandring av lappar, ofta med renar, från förmodligen de jämtländska fjällen, vilken ägde rum redan under 1600- och 1700-talen och som förde dem långt utanför deras egentliga område, bl. a. till Hälsingland och södra

Dalarna (jfr särskilt AXEL BOËTHIUS, Några anteckningar om lapparna i Dalarna, deras slöjd och skadliga djurfångst, i Dalarnas hembygds-förbunds tidskrift 1923, s. 20 ff.). I nu ifrågavarande fall är det tydligen tal om lappar och renar, som fullt acklimatiserat sig vid kusten och aldrig flyttade upp till fjällen.

Den andra notisen av samma slag finner man i Iter Dalekarlicum (Ungdomsskrifter II, s. 340), där det omtalas, huru Linnæus och hans reskamrater den 9 aug. 1734 tre kvarts mil öster om Äppelbo i sydvästra Dalarna sågo »3:ne lappkojor, som der af gållapparna [gårdlapparna] blifvit uppbygda; ty här i församlingen eller pastoratet äro 2 lapphushåll indelte, hvars flit i sina kristendomsstycken af presterna berömdes.» På samma lappar återgå troligen även ett par smånotiser i det ovan omtalade otrycka manuskriptet »Morbi Rhangiferorum», i vilka Linnæus säger sig ha frågat »skogz Lapparna» eller »gränlapparna» (granskogslapparna) i Dalarna, om deras renar plågades av »curbma» (renstyngslarver), och erhållit nekande svar, »ty här fins ej sådana flugor». I Äppelbo församlings kyrkoböcker har jag emellertid ej kunnat finna några lappar vid denna tid; förmodligen ha de av prästerskapet ansetts som så tillfälliga gäster, att de trots deras berömliga kristendomskunskap ej behövde upptagas i husförhörsboken.

Värdefullt är det likaledes att konstatera, att Linnæus under samma resa icke nämner och tydligen icke sett eller hört talas om lappar i Idrefjällen, där sådana funnits under senare tider, jfr t. ex. K. E. FORSSLUND, Med Dalälven från källorna till havet I, 1. Storån, s. 13 ff. 1919. I Ungdomsskrifter II, s. 306 läses visserligen en notis om lapparnas rädsla för att släppa eld i renlaven på fjällen, men denna notis tyckes härröra från annat håll och innebär knappast i och för sig något bevis för att lappar funnos på Idrefjällen på Linnæi tid. Men väl funnos där vildrenar i mängd (ss. 282, 285, 297, 300, 301, 312, 314, 329). Resenärerna framlägga för övrigt som sin oförgripliga mening, att det vore mest ekonomiskt att populera hela Särna socken med lappar; där skulle man nämligen jämte bönderna kunna få rum med minst 84 lapska matlag, vilka årligen skulle ge 756 daler kopparmynt i skatt o. s. v. (s. 283 f.) — ett högeligen välmenande, men också högeligen fantastiskt projekt, som icke vittnar högt om skribenternas insikter i renskötselns förutsättningar.

Det är bekant, att Linné i frågan om antropologien icke inlagt samma grundläggande förtjänster som i fråga om växtsystematiken och zoologien och att man först hos BLUMENBACH finner en mera rationell indelning av de olika människoraserna. I den första, helt schematiska upplagan av Systema naturæ (1735) indelar Linné *Homo* blott efter färgen i en *Europæus albescens,* en *Americanus rubescens,* en *Asiaticus fuscus* och en *Africanus nigrescens,* och först i den mera definitiva tionde upplagan (1758—59) finner man en något närmare motiverad framställning av samma

gruppering. Ingenstädes yttrar sig emellertid Linné om, till vilken av dessa fyra grupper lapparna böra räknas, och vid tiden för sin lapska resa har han tydligen icke kommit till någon uppfattning om att deras egendomligheter i stor utsträckning äro rasbestämda, utan anser dem härröra ur deras levnadssätt. När han över fjället kommer ned till Norge och med förundran ser, att de bägge följeslagarna, en 50-årig och en inemot 70-årig lapp, icke äro mera trötta av marschen än att de kunna springa och leka och slå datt (s. 120), känner sig Linnæus uppfordrad att »resolvera» en fråga han av Nils Rosén fått i uppdrag att utreda, nämligen »Cur lapones adeo pedibus celeres?» Frågan besvaras med en lång, »dietetisk» utredning, enligt vilken orsaken till deras vighet ligger i deras småväxthet, men i småväxtheten ser han icke något rasdrag, utan blott en följd av dålig föda och mycket frysande (s. 123). Denna förklaring återkommer även i Amoen. Acad. III, s. 162 och i hans Lachesis naturalis (ss. 26, 44, 46). I Collegium diæteticum[1] åter söker Linné orsaken till lapparnas vighet i deras köttföda och däri att de icke begagna salt (ss. 130, 146; jfr även Iter², s. 121 f.; s. 122: »Salia göra tung. — — Miölken giör honom också wig»), men s. 81 kommer han dock åtskilligt närmare sanningen, då han förklarar, att »sjelfwa structuren af folkslagen är olika, ty Lapparne äro små och wige, Caffrarne äro starke, korthårige, ha tjocka läppar, inböjd näsa och äro swarte» o. s. v. Till någon egentlig skildring av lapparnas nog så märkliga »struktur» kom Linné likväl icke, vilket i själva verket är ganska egendomligt, eftersom det bland hans »Qværenda» även förekommer följande, tydligen från Rudbeck härrörande passus (s. 217): »16. *Habitus incolarum,* breves, formosi, macilenti, levissimi, *caput* crass., oculos brunneos, nasum brevem planum, *os* prolixum patens, *crines* breves, recti, nigri, rigidi, *barba* rara qvalis. *velocissimi* dorso curvo, wiga, timidi, suspiciosi, fallaces, libidinosi, non fures, ad perigrinatores faciles, impexi, illavati, immundi, an calvi et cani per senectutem.» Denna innehållsrika fråga hade ju kunnat ge uppslag till en verklig antropologisk skildring av lapparna och kanske ännu flera folkslag (jfr om kaffrerna ovan), men den antropologiska linjen skymdes tyvärr bort av tidens och Linnés eget dietetiskt-medicinska intresse. Det stannade sålunda med en och annan ganska tillfällig notis av följande art: Lapparna äro magra och smala. Deras knän och fötter etc. äro lika som hos andra människor, men palma pedis tyckes på inre sidan vara litet mera konkav än hos andra. De ha också tibias extrorsum curvas och gå inåt med tårna, vilket härrör därav, att barnen ej svepas hårt; lapparna komma därför att gå smått och tätt (Iter² s. 122; Coll. diæt., s. 10). Deras sätt att sitta på marken i sina kåtor beskrives ss. 142, 163; Lach. natur. ss. 36, 93, 119, men några reflexioner om

[1] Bägge dessa serier av föreläsningsanteckningar utgivna av A. O. Lindfors i Linnés dietetik, 1907 (Inbjudning till Medicine doktors promotionen i Uppsala domkyrka den 24 maj 1907).

metodens inflytande på benens form eller eventuella beroende av anatomiska faktorer göras icke. En lappkäring hade »skrynklogt ansichte, sura ögon, facies laponica» (s. 140), men det nämnes icke, vad som är karakteristiskt för ett lapskt ansikte. En gång förundrar sig Linnæus också över »dett swartansichtade folkets snöhwita kroppar, hka wida öfwergingo alla fruentimbers» (s. 141), en uppgift, som likväl måste tagas cum grano salis — det har nog mera varit fråga om kontrastverkan än om snövithet; jfr även Amoen. Acad. III, s. 170, där lapparnas vithet härledes ur det kalla klimat, i vilket de leva. Han ger oss även en liten notis om de späda barnens förvånande vigör (s. 147). Och till slut har ungdomsblodet drivit honom att göra komparativa undersökningar rörande formen på finnpigornas och lapp-pigornas bröst, vilka forskningars resultat nedskrivas en frisöndag i Torneå (s. 181). Detta är allt.

Även om lapparnas lynne finner man några spridda, kortfattade uppgifter, vilka i sin helhet äro pålitliga, men dock vittna om, att Linnæus på sin resa ej kommit och ej kunnat komma i någon mera intim beröring med folket. Lapparnas herdelevnad more patriarcharum påminner honom livligt om de klassiska diktarnes skildringar av en ætas aurea et argentea, då ännu ej jorden sargades av plogfåror och intet vapengny förspordes (ss. 55, 123), och i det s. 239 ff. avtryckta fragmentet ger han i anslutning härtill i ett ordrikt företal en hänförd skildring av lapparnas lycksaliga leverne. Han finner också hos dem en mentis tranquillitas, vilken icke vet av några processer och några bekymmer om ägodelar och därför, i samband med andra lyckliga omständigheter och vanor, medför en förträfflig hälsa (s. 123). När han ser lapparna lägga sig att sova, sedan mjölkning, ostberedning och ätning absolverats, tänker han likaledes på deras summa tranquillitas (s. 117), och han säger t. o. m. (s. 112), att lappen »ligger hela dagen, då han eij skiöter renarna, i största roo», jfr även s. 147: »aldrig såg jag något folk hafwa så goda dagar som lapparna.» I Coll. diæt. s. 130 kallar han dem därför, liksom skåningarna, rent ut för lathundar. Han observerar också, säkerligen alldeles riktigt, en bestämd skillnad till lynnet mellan fjällappar och skogslappar: »Lappones, qui in sylvis habitant, omnes solitarii, melancholici, nigri, macres, acres; in alpibus per pagos plures simul habitant, omnes pinguiores, læti, grati» (Lach. natur., s. 149, jfr s. 90; Iter², s. 154). Denna skillnad synes han närmast vilja härleda ur tillgången till, resp. bristen på sällskap med stamförvanter, och han kan nog till en del ha haft rätt häruti; skogslapparnas liv var närmast baserat på fisket, vilket medförde, att varje familj måste leva för sig vid sina särskilda fiskevatten, medan de renskötande fjällapparna hade lättare för att slå sig tillhopa till större eller mindre »byar». Men huvudorsaken till skillnaden låg säkerligen däri, att fjällapparna voro vida mera välställda än de ofta utfattiga och eländiga skogslapparna.

Om den nervösa lättskrämdhet, som i forna tider utmärkte lapparna och ännu förekommer bland de på Kolahalvön boende, talas i Flor. Lapp., s. 262. I allmänhet voro de skygga och rädda för främlingar (ss. 42, 133 f., 135; Bref I, 1, s. 322 f.), säkerligen på goda grunder. Kuriösare och i etnologiskt avseende mera intressant är den rädsla en lapp visar inför några teckningar i Linnæi dagbok ävensom deras fruktan inför en leksak, försedd med en uppspringande orm (s. 133). Denna rädsla hade också av »en» i Norge, förmodligen någon av THOMAS VON WESTENS medhjälpare, på ett lustigt sätt begagnats för att tvinga fram trummor och avgudabilder av dem (s. 133).

Även ett par notiser om lapparnas begär efter brännvin böra observeras (ss. 52, 124). Uppbyggligare är berättelsen om lappflickan, som levde i prakt hos drottning Ulrika Eleonora, men längtade hem till fjällen (Coll. diæt., s. 77).

Det är naturligt, att renen, de nomadiserande lapparnas allt i allo, tilldrog sig Linnæi synnerliga uppmärksamhet. Om densamma finner man en mängd notiser i dagboken och annorstädes, vilka slutligen sammanfattades i en dissertation med titeln Cervus Rheno av C. F. HOFFBERG under Linnés presidium 1754, omtryckt i Amoenitates academicæ IV, s. 144 ff. under titeln Cervus tarandus. Se även skildringen av renskötseln i Flor. Lapp., ss. 332 ff., 346 f. Om vildrenarna lämnar Linnæus viktiga notiser ss. 49, 151 (om vildrenarna på Idrefjällen jfr ovan), om renens högsta ålder s. 151 f., om dess höjd och längd etc. s. 116, om hornen ss. 54, 56, 115, 116, 117, 134, 151, 154 (där renarnas sätt att bearbeta sina växande horn med bakklövarna omtalas och tolkas, jfr ERIK BERGSTRÖM i Zoologischer Anzeiger XXXV, s. 596 ff., 1910), om knäppandet i deras fötter ss. 112, 116, om deras tänder ss. 54, 151, inälvor s. 147, fett s. 106, præputium s. 117, spenar ss. 54, 56, 117, exkrementer ss. 56, 152, om håret och dess färg ss. 115, 117, 139, 151, om tjurarna och brunsttiden s. 151, kastreringen s. 134 f., renkorna, kalvningen och kalvarna ss. 117, 151, mjölken och mjölkningen ss. 62, 95, 110, 115, 116, 117, 139, 263, 265, Flor. Lapp. s. 70, renarnas föda ss. 64 (även grodor, ormar och fjällemlar!, jfr VAH I, s. 321, 1740), 165, 172, rapande s. 54, idisslande s. 116, uthållighet s. 178, om att de vilja gå mot vinden s. 115, om deras betande natt och dag s. 141, om huru de plågas av hetta ss. 115, 165, om deras läte s. 116, deras stora förmåga att simma ss. 51, 165, om huru de plågas av mygg och broms ss. 61, 134, Flor. Lapp. s. 359 ff., Amoen. Acad. III, s. 359, om renstynget och dess larver ss. 105 f., 110, 143, 151, 152 samt i den sammanfattande artikeln »Om renarnas brömskulor i Lapland» VAH I, s. 119 ff., 1739, på latin i Vetenskaps-Societetens Acta I, 1741, ävensom slutligen om renarnas sjukdomar ss. 150, 151.

Om lapparnas flyttningar finner man notiser ss. 51, 66, 118, 173 (där i st. f. »Grönland» bör läsas »Gränland», granskogslandet; i äldre tid kallades skogslapparna gemenligen granlappar), Flor. Lapp. s. 94. Att skogslapparna skulle »fly till fiäls» för högsommaren (s. 173), får ej tagas efter bokstaven; det betyder nog blott, att de i vissa trakter dragit sig något längre uppåt landet vid denna tid. Om renhjordarnas och skattelandens storlek se s. 49, om renarnas örmärken s. 139, om rökeldar mot myggen för renarna och lapparna själva s. 61, Flor. Lapp. s. 368, om lapparnas hundar, vilka i Lycksele lappmark vanligen voro gulgrå (? »griseocanum») och medelstora (men enligt s. 262 av »smått slag långhåriga») s. 70[1], om sättet att valla s. 115; VAH I, s. 125, 1739, om dåligt bete till följd av flen s. 151, om laveldar på fjällen såsom en fara för renskötseln Ungdomsskr. II, s. 306, om renslakten ss. 62, 66, 147, 152 f., 173, 196, om renarnas namn efter olika ålder och kön s. 151 (svenska namn s. 56), om särskilda renars namn s. 117.

Om lapparnas fiske har Linnæus på grund av resans art blott ett par tillfälliga notiser att meddela ss. 49, 168; om deras nät och av näver (?; snarare rottågor) flätade notrep och fiskkorgar se Flor. Lapp. s. 263. Av värde är den utförliga beskrivningen på pärlfisket i Pärl- eller Karatjälven s. 170 ff., jfr s. 101. Om jakten meddelas likaså värdefulla upplysningar. Skogslapparna voro goda jägare, men fjällapparna sämre (s. 153). Man hade redan börjat använda lodbössa (s. 57), ehuru bågar alltjämt voro i bruk, åtminstone vid ekorrjakt. Om ekorrbågen berättas, att den var hoplimmad av två slags trä, på yttre sidan »tjur», d. v. s. hartsrik furu, och på insidan björk (ss. 159, 164, 168; Flor. Lapp. s. 275 f.; VAH I, s. 213 f. 1739) och sålunda enligt nutida etnografisk terminologi var en »sammansatt båge» av asiatisk typ. Därjämte kunde man också begagna en tillfälligt gjord båge, förfärdigad av en grangren. Linnæus beskriver och avbildar även ett »norskt» armborst med stålbåge, som för sin dyrbarhets skull mest begagnades av västerbottningarna och ej så mycket av lapparna (s. 166 ff.). När lapparna skjuta med vanlig båge utan stock, hålla de »bogen med wänstra handen, och spänna strängen med högra, hållandes där uti en liten bifidus ramus och kolfven [den trubbiga pilen], skiuta sedan sparfwen, uti vidi, i högsta grantåpp» (s. 168). Denna bifidus ramus eller lilla klyka avbildas ävenledes, men det är trots detta svårt att säkert uppfatta, hur den begagnades och vartill den tjänade. Möjligen kunde man dock medelst densamma få ett kraftigare tag om bågsträngen än med blotta fingrarna, och den vore i så fall ett hjälpredskap

[1] I den under Linnés presidium försvarade och på hans uppgifter grundade dissertationen om Canis familiaris (1753; Amoen. Acad. IV, s. 43 ff.) anföras icke lapphundarna såsom tillhörande någon särskild ras; s. 58 omnämnes, att de användas som vallhundar och att de äta lemlar.

för bågens spännande, att jämföra med det av F. v. LUSCHAN i Zeitschr. für Ethnol. 1891, Verhandl., s. 675 f. beskrivna redskapet från Kamerun och de i många trakter i Asien begagnade ringarna, jfr S. WEISSENBERG i Mittheil. der Anthrop. Gesellsch. in Wien XXV, s. 50 ff. Jag har emellertid icke sett något ens något så när liknande redskap omtalat från något annat håll, varför jag tillsvidare måste anse det vara en specifikt lapsk uppfinning. S. 69 beskrives och avbildas en fälla för ekorrar (se även Flor. Lapp. s. 367), s. 70 en fälla för tjädrar och s. 118 f. ripsnaror. S. 154 talas i korthet om vargjakten (ordet »tiäkar» må här icke uppfattas som sv. »käkar», utan är ett lapskt ord), s. 164 om björnjakt. S. 158 (och på ett oklart sätt s. 153) beskrives det spjut, som begagnas vid jakten.

Om skogseldarnas inflytande på lapparnas näringsfång talas Flor. Lapp. s. 262.

Om lapparnas kåtor och övriga byggnader lämnar Linnæus åtskilliga uppgifter av stort värde. Kåtorna uppsättas alltid i närheten av kallkällor (s. 54); på ett ställe voro de, väl av ett tillfälle, uppsatta i en rad från öster till väster (s. 117). Kring skogslapparnas hyddor, som tävlade med Diogenes' bostad i enkelhet, ser Linnæus massor av hög mjölkört i blom, »vt deorum dearumque palatia crederes» — en slående riktig observation om den lappländska skogsflorans mest paranta ört (Flor. Lapp. s. 113). De i Kvikkjokksfjällen nomadiserande lapparnas kåtor beskrivas och avbildas ss. 136 f., 263. Att döma av både teckningens och beskrivningens uttryckliga uppgifter avveko dessa kåtor från nutidens på så sätt, att de hade blott *en* dörrstång (uksatsagge), *bredvid* vilken dörröppningen var anbragt (»juxta latus unius costæ claudentis introitus»), och icke som nu tvänne dörrstänger med dörröppningen mellan dem, vilket förmodligen representerar en högre utveckling av konstruktionen. Dessutom hade man i de böjda sidostängerna (åtnårasah) både ett nedre och ett övre hål för tvärträ (vuodjem), vilket senare på bilderna är placerat i de övre hålen ej långt under rökhålet; numera har man blott ett dylikt hål för tvärträ. På bilden s. 136 är rökhålet tecknat överraskande litet, vilket kan vara ett primitivt drag, för så vitt det ej beror därpå, att rökhålet tänkes för tillfället förminskat medelst ett omkring detsamma lagt skynke (pärjas). De vinterkåtor, som skogslapparna i Lycksele lappmark begagnade, beskrivas och avbildas s. 62 med två dörrstänger och två påssjostänger i st. f. en; tvärträ saknas, och mellan åtnårasah stå på vardera sidan tvänne lösa (på teckningen dock blott en) och att döma av teckningen böjda stänger lutade mot grytåsen, en numera helt okänd konstruktion. Samma skogslappars sexkantiga eller någon enda gång fyrkantiga, fasta, näver- eller granbarktäckta kåtor beskrivas och avbildas i detalj s. 53 f. Nu äro dessa sexkantiga kåtor för länge sedan ur bruk, och Linnæi beskrivning av dem

är överhuvudtaget den enda, som finnes. S. 57 ger Linnæus även en kortfattad beskrivning av en permanent kvarstående ställning till vinterkåta, bestående av 18 stänger; jfr även s. 262.

Kåtans inredning och husgerådens plats däri beskrives och avbildas s. 140 f. (Kvikkjokksfjällen). Eldstaden har här en ovanlig, kvadratisk i st. f. rektangulär form. Om lapparnas bränsle på fjällen om sommaren se Flor. Lapp. ss. 268, 293; Amoen. Acad. I, s. 19. Den s. 77 meddelade notisen om en käpp, som sättes på sned i jorden och begagnas som kittelhållare, talar förmodligen om ett redskap, som huvudsakligen användes utomhus. S. 157 omtalas husbondens och gästens plats i en lappkåta; med »främst» menas här innerst i kåtan, från dörren räknat, och närmast intill påssjoavdelningen. Golvbetäckningen av björkkvistar omtalas Lach. natur. s. 97, Amoen. Acad. I, s. 19. Sängkläderna omtalas s. 118 och något utförligare Lach. natur. s. 97; ett slags improviserad bädd av mossa beskrives s. 67; Coll. diæt. s. 45; Flor. Lapp. s. 312 ff.; Fries, Lefnadsteckning I, s. 113. Vaggan beskrives ss. 62, 74, 118, 143; Lach. natur. ss. 33, 34, 95, 97; Coll. diæt. s. 45; Flor. Lapp. s. 323 f. Kökskärlen uppräknas s. 139, och s. 104 nämnas »hollands kärill», varmed väl menas kärl av fajans, ävensom lapparnas metod att laga sådana. S. 164 avbildas en egendomlig kräkla av tenn att röra i grytan med. S. 263 omnämnes en renblåsa som förvaringskärl för brännvin. Bilden av en »sitel» eller »sitel trädet, flatt» i planskisserna s. 140 f. föreställer icke, såsom utgivaren antagit, en skärbräda, utan i stället ett silträ, d. v. s. en långsträckt, flat brädlapp, på mitten försedd med en urgröpning och hål, i och över vilka den av nöthår flätade mjölksilen lägges vid mjölkens silning, jfr E. O. Arenander, Die altertümliche Milchwirtschaft im Nordschweden (Norrland), s. 38 f., Stockholm 1911.

Detta ord *sitel* är så gott som ett ἅπαξ λεγόμενον. Vid förfrågningar genom min vän docenten Herman Geijer har det nämligen visat sig, att ordet numera synes vara obekant i smålandsdialekterna och är okänt för våra dialektspecialister, att det icke förekommer i några handskriftliga eller tryckta ordsamlingar och att det utom från Linnæus, enligt meddelande från redaktionen för Svenska Akademiens ordbok, är bekant endast från ett hos G. O. Hyltén-Cavallius, Wärend och wirdarne I, s. 446 citerat tingsprotokoll från år 1621, i vilket omtalas, huruledes en trollpacka Botil i Lindås beskylldes för att ha kusat och förtagit grannarna en del av boskapens mjölk genom att lägga en gråhall, d. v. s. gråsten, i *sitelen,* när hon morgon och afton silade mjölken. Om ordets ursprung har professor Evald Lidén benäget ställt följande utredning till mitt förfogande.

»På anmodan av min vän prof. Wiklund skall jag uttala mig om härledningen av det språkligt lika väl som sakligt märkliga ordet *sitel*. De hittills kända upplysningarna om detta äro visserligen sparsamma, men

dock så pålitliga, att en åtminstone i huvudsak riktig tydning bör kunna givas.

Det är på förhand högst sannolikt, att *sitel* hör ihop med vårt *sil*, skånska och danska *si*, isländska *síа*, forntyska *sīha*, nu *seihe*, som alla betyda ˹sil˺. Dessa äro avledda av det samgermanska ursprungligen starka verb, som på forntyska heter *sīhan*, nu *seihen*, och på isländska *sía* ˹sila˺.

Uppgiften blir sedan att klargöra det småländska ordets bildningssätt. Det är väl känt, att åtskilliga gamla benämningar på redskap äro bildade med den forngermanska avledningsändelsen *-þla- (-plō-)* eller *-ðla-*; dit höra t. ex. fornsv. *bīld-er*, nu *(plog)bill*, fornsv. *sāld*, nu *såll*, och fornsv. *nāl* ˹nål˺, som motsvaras av gotiska *nē-þla*, tyska *na-del*, hörande till forntyska *nā-en*, nu *nähen* ˹sy˺. Fogad till en på *h* slutande stam skall denna avledningsändelse ha den ursprungligare formen *-tla-*. Alltså skall en dylik bildning av den i forntyska *sīhan* ˹sila˺ mötande stammen *sīh-* i urgermanskan och urnordiskan heta **sīh-tla-*.

Denna grundform utvecklar sig genom kända ljudändringar till ett fornnordiskt **sēttl*, senare **sētl*, och genom inverkan av vokalen i det besläktade ovannämnda *síа* ˹sil˺ slutligen **sītl*. Ordets genus kan ha varit neutrum (såsom *såll*) eller maskulinum (såsom *bill*, se ovan); värendsformen *sitelen* av år 1621 synes tala för det senare alternativet.

Men då uppstår frågan, om *sitel* direkt kan utgå från den förutsatta fornformen **sītl*. Det är möjligt under den tvåfaldiga förutsättningen, dels att *sitel* var betonat som de ursprungligen enstaviga *tagel*, *betsel* o. d., icke som de från början tvåstaviga *tygel*, *kittel* o. d. — därom skulle endast levande tal kunna upplysa —, dels och framför allt att *t* förblir enkelt i sådan ställning i värendsmål (närmare bestämt i Allbo härad) och icke övergår till *tt*. Det senare spörsmålet kan jag med mig tillgängligt dialektmaterial icke säkert avgöra: det ursprungliga *-tl-* i småländska *nättla* ˹nässla˺, *vattle* ˹vassla˺ t. ex. i Östra härad är ej fullt likställt med *-tl* i **sītl* (jfr ock S. Möre *vatle* och *vatel*, *vatelen* ˹vassla˺).

Om däremot en närmare undersökning av dialektens ljudförhållanden skulle visa, att ett fornnord. **sītl* skulle bli **síttel*, så finge man för vårt *sitel* förutsätta ett fornnord. **sītill* (eller **sītull*; strängt taget kanske nom. **sīttill*, *-ull*, men dat. **sītle*). En sådan form vore lätt förklarlig som ombildning av **sītl* efter mönstret av de många redskapsnamnen med avledningsändelsen *-ill* (och *-ull*), t. ex. isl. *tygill* ˹tygel˺, *gyrðill* ˹gördel˺, *bygill* ˹bygel˺, sv. *skyttel*, *nyckel* o. s. v. Ombildningen kan, om den är mycket gammal, ha särskilt befordrats av det synonyma ordet *sil*, som ursprungligen slutat på *-ila-* enligt vad man kan sluta sig till från finska *sihvilä*, *siivilä* ˹sil˺, ett urgammalt lån från nordiskt språk.

Vid sidan av den här motiverade grundformen **sīh-tla-* finnes i västgermanskan ett likbetydande **sih-tra- (*sih-trō-n-)*, varav äldre lågtyska *sihter*

och fornengelska *scohter* mask. (*scohtre* fem.) 'sil'. Avledningsändelserna *-tla-* och *-tra-* ha likartad funktion.»

En bod, stående på en enda, hög stolpe, alltså en »njalla», beskrives och avbildas s. 51. Om förrådsskjul med tak, men utan väggar, talas s. 57. På samma sida avbildas och beskrives en suonger, d. v. s. ställning av tre hopkopplade, greniga trädstammar, på vilkas grenar och spetsar allehanda föremål upphängas till förvaring; Linnæus tror visserligen, att dessa ställningar äro stommar till »winterkotter, hwars käppar de föra med sig», men får ett par dagar senare en bättre kännedom om vinterkåtans konstruktion (s. 62; jfr ovan). Skadeinsekter på lapparnas matvaror äro Blatta lapponica, som förtär deras torrfisk, och Silpha rugosa, som förstör kött för dem (s. 61; Amoen. Acad. III, s. 345).

Lapparnas slädar av olika slag beskrivas noggrant s. 168 ff., jfr Flor. Lapp. s. 264; se även en liten notis om draglyckan s. 173. Seldonen och körkäppen beskrivas och avbildas likaledes med stor noggrannhet s. 44 ff. Klövjesadeln och sättet för dess fästande på renen beskrives i ord och bild s. 144 f., jfr Flor. Lapp. s. 264, och en kisa eller klövjelåda s. 143 f., jfr Flor. Lapp. s. 264. Skidorna beskrivas och avbildas s. 158 f., jfr Flor. Lapp. s. 275; i stället för tvärremmen hade man »ett wridet rot att sticka foten genom och binda på foten», något som på 1880-talet (och kanske senare) ännu förekom i Gellivare, men icke i Jokkmokk, där man alltigenom begagnade det sedermera av sportmännen använda s. k. lappbindslet av läder med lädertårem. Spjutstaven beskrives och avbildas ss. 157, 158; en gångstav nämnes s. 262. Det är svårt att avgöra, om de med rottågesnören sammansydda båtar, som avbildas och beskrivas ss. 41, 261, Flor. Lapp. s. 278, voro lapska eller svenska, men i alla händelser voro förmodligen även lapparnas båtar av detta slag; om sydda båtar se G. Hallström i Fataburen 1909, s. 85 ff.; I. Manninen i Suomen Museo XXIV, s. 59 ff., 1917. De finska forsbåtarna, som beskrivas och på ett ganska kuriöst sätt avbildas s. 200 f., hade Linnæus säkerligen sett och begagnat på sin resa upp till Torne lappmark.

Om lapparnas kläder får man hos Linnæus ganska utförliga och delvis mycket värdefulla underrättelser. Mera allmänna skildringar av klädedräkten återfinnas ss. 59, 112, 142, 172, (187), 262 (finska *paita* »skjorta»); Lach. nat. s. 86; Coll. diæt. s. 38 (jfr även Lach. nat. s. 48), av kolten ss. 55, 60, 61, 125, 165, 170, 172, en lös krage s. 60, bältet med dess tillbehör ss. 139, 172, 262, byxorna ss. 57, 66, 118 (kvinnornas), 141 (likaså), 166 (»skinngeband» avser väl de hårt åtdragna, flätade eller vävda kängskobanden), skorna ss. 31 ff. (vilken beskrivning visserligen avser västerbottningarnas skor, som dock äro identiska med lapparnas), 141, 142 (på båda dessa sidor en påfallande notis om vinterstövlar, som gå upp mitt på låret, men hos kvinnorna upp till knäet, ett plagg, som

eljest knappast är bekant från lapparna[1], jfr ovan s. 64), 153 (»hänskor», d. v. s. härnskor), 263, om ett slags näverskor att begagna vid fiske s. 52, Flor. Lapp. s. 262 f. (av finskt ursprung?, jfr nedan under Slöjd), skohöet ss. 99, 104, 142, 153, Flor. Lapp. s. 256, skosmörjan s. 103, skinnhandskarna s. 153, regnkragen s. 141 (med den nedre bilden; jfr böndernas regnkrage av näver s. 36; Flor. Lapp. s. 263 beskrives denna utförligare och tillskrives där lapparna, vilket emellertid förefaller rätt otroligt), mössan ss. 55, 60, 154, bilden s. 163; »karpuser» omtalas s. 168; om de späda barnens kläder en liten notis s. 147. Om Linnæi egen lappdräkt se ovan s. 64 f. Flickornas sätt att bära håret i två flätor skildras s. 135; en gift kvinna bar det utslaget, s. 59.

Om lapparnas slöjd och dess olika föremål, redskap och metoder får man likaledes en del upplysningar hos Linnæus. Användningen av »talltjur» beskrives sålunda s. 97; lapparnas träskålar och träfat omtalas s. 139 f., Flor. Lapp. s. 264, näverslöjd s. 52, Flor. Lapp. s. 262 ff. (delvis väl av finskt ursprung; i Lycksele lappmark funnos många finska nybyggare), kärl, flätade av rottågor ss. 140, 157, Flor. Lapp. s. 278, en svarvad (?) snusdosa av horn s. 48, garvningen ss. 95, 157, 175 (en utmärkt beskrivning), Coll. diæt. s. 41, Flor. Lapp. s. 263 f., färgning ss. 62, 66, 157, Flor. Lapp. ss. 171 f., 260, (av nät) 263, beredning av sentråd ss. 56, 145 f., 147 f., 159, 173, av tenntråd ss. 159, 162, 163 med bilderna ss. 147, 163. Tenntrådstillverkningen går så till, att tennet först gjutes till tenar i långsmala träformar (»smältes uti dubbelt trä» s. 162; »trå» är läsfel), varefter tenarna dragas genom allt smärre hål i dragskivor (avbildade s. 147; dessa begagnas således ingalunda till dragning av sentråd, såsom i noten säges — en sådan procedur vore tekniskt omöjlig). Tenntråden smörjes därvid med fett (s. 163; »tenträ» är läsfel). Tenntråden spinnes slutligen medelst den s. 147, n:o 4 avbildade tenen omkring sentråd; n:o 2 på samma bild avser möjligen en liten hornsticka, som vid sista genomdragningen sättes in i hålet för att göra tenntråden platt. Den med tenntråd överspunna sentråden fastsys slutligen i ornament på vederbörande klädesplagg etc. Bilden s. 163 visar till vänster, huru lappkvinnan först med tänderna drar den grova tenntråden genom skivorna, och sedan till höger, huru den allt finare vordna tråden härvlas upp i stora vindlingar omkring fötterna och ena handen för att icke trasslas till; upptill är, efter vad det vill synas, en färdig, över två sentrådar flätad tenntråd avbildad. Jfr rörande allt detta N. Keyland i Fataburen 1920, s. 145 ff. Repsnos av rottågor, s. 157; Flor. Lapp. s. 277; den i Iter s. 56 meddelade notisen, att även tråd göres av samma material, beror nog på missförstånd. Lim till bågar göres av abborrskinn, s. 164 f., Flor. Lapp. s. 275 f., VAH I, 1740, s. 213 f.

[1] Jfr G. Hatt, Moccasins and their relation to arctic footwear, s. 232 f. (Memoirs of the Amer. Anthrop. Assoc. III, 3, 1916); S. Paulaharju, Kolttain mailta, s. 114, 1921.

Lapsk ornamentik kommer, om ock blott antydningsvis, till synes på några bilder, särskilt s. 44 ff.; den på bilden s. 156 uppträdande ornamentiken är av annat ursprung, bondbarock.

Om arbetets fördelning mellan könen tala ett par notiser ss. 55, 118, 126, 154.

Om lapparnas mat och födans beredning har Linnæus mycket att berätta. En allmän, men ganska utförlig skildring av deras diet och matordning lämnas sålunda s. 259 f., jfr även ss. 61 f. (skogslapparna), 63, 95, 147, 149, 153. Om kött av olika slag, fett, blod o. dyl. och deras användning se ss. 59, 66, 106, 153, 173, 189, 196, 262; Flor. Lapp. s. 109; om köttspadet som mat ss. 95, 153; om fiskspadet ss. 62, 115, 153; om fisk av olika slag ss. 61 f., 115, 149, 153, 164 (med bilden på s. 165), 165; om mjölkmat och ost av allehanda slag ss. 61, 62, 64, 104, 106, 110, 111, 118, 135, 147, 153 (jfr om västerbottningarnas mjölkrätter s. 93 f., om finnarnas ? s. 182); Flor. Lapp. ss. 93 f., 108 f., om juomo, Angelica, Mulgedium, bär o. dyl. ss. 61, 68, 100, 104, 106, 111, 117, 118, 153, 157 (där en notis om »missebröd» och barkbröd dock icke kan avse lapparnas förhållanden, jfr Flor. Lapp. s. 264; om bröd av missne talas även s. 129 f.), 162, 172; även Coll. diæt. innehåller en hop notiser om lapparnas mat, vilka dock till största delen även återfinnas i Iter: ss. 125, 133, 147, 159, 163, 175, 187 (»Juesno» läs juomo), 190 (anmärkningsvärd), 198, 204; Flor. Lapp. talar utförligt om alla av lapparna använda vegetabilier: Angelica archangelica ss. 68 ff., 94, Angelica sylvestris s. 71, Rumex acetosa s. 93 f. (jfr om R. acetosella s. 95), blåbär s. 108, lingon s. 111 (jfr om tranbär s. 112, ripbär s. 123), hjortron s. 167, smultron s. 168, Mulgedium alpinum s. 232, ett slags ätliga missbildningar på gran s. 278[1], kråkbär s. 306; jfr Amoen. Acad. VI, ss. 346, 348. Salt användes påfallande litet vid matlagningen, s. 122, Coll. diæt. s. 146, Flor. Lapp. ss. 67, 70; att det, såsom Linnæus för det mesta säger, inte skulle ha begagnats alls, är helt säkert en överdrift, enär formen av dess lapska namn visar, att det genom nordbornas förmedling var känt bland lapparna redan före vikingatiden. Om lapparnas dryck ss. 63, 70, 133, 142. En »bordduk» av näver omtalas Flor. Lapp. s. 263; sättet att duka upp maten på ett särskilt underlag av det ena eller andra materialet är urgammalt hos lapparna och, såsom namnet på underlaget visar, av nordiskt ursprung: *tiello* = urnord. nom. ack. plur. **þelu*, fisl. *þel* »grund, underlag». Även den egendomliga uppdelningen av matlagningen mellan könen har Linnæus självfallet observerat: ss. 55, 118, 126.

Bland njutningsmedel nämnes tobaken främst, ss. 112, 118, 145; Flor. Lapp. s. 67, där även roten av Peucedanum palustre omtalas som

[1] Om dem se Th. M. Fries i Skrifter af Carl von Linné I, s. 380, not 70.

tobakssurrogat; TH. M. FRIES' översättning av Flor. Lapp., Skrifter af Carl von Linné I, s. 353; tobaken mättes med längdmått s. 112. Om brännvin ss. 52, 124, 165; enbärs- och sädesbrännvin Flor. Lapp. ss. 67, 278. I allmänhet tycka lapparna om alla skarpa saker, såsom »radices Thysselini [Peucedanum], Angelicæ, Sonchi [Mulgedium] &c», men öl vilja de inte ha, Flor. Lapp. s. 67; i ännu äldre tider, innan brännvinet kommit i bruk, höllo emellertid lapparna gärna till godo med öl, vilket visas därav att ordet för öl, *vuola*, är urgammalt i språket, om ock lånat, kanske närmast från finskan; »han är full» heter bl. a. *sån lä vuollakin,* eg. »han är i öl». Om juomo o. dyl. se ovan. Om tuggkåda Flor. Lapp. s. 278.

I närmaste förbindelse med Linnæi intresse för lapparnas föda står hans värdefulla skildring av deras hygien och läkekonst. S. 249 ff. finner man ett långt, sammanfattande kapitel med rubriken »Medica», s. 254 ff. ett kapitel om »Remedia», s. 259 f. ett kapitel »De morbis Lapponum», samtliga dessa tydligen förarbeten till hans tilltänkta verk om lapparna; jfr också den ovan nämnda utredningen av frågan, varför lapparna äro så snabbfotade, s. 120 ff., och den korta sammanfattningen av orsakerna till deras sundhet s. 123, Flor. Lapp. s. 94. Övriga notiser äro mera kortfattade, ss. 54, 56, 66 f., 96, 99, 100, 104, 105, 136, 149 f., 150 f., 154, 181 (finnar?), 262; Lach. natur. s. 91; Coll. diæt. ss. 10, 26, 80, 85, 89, 90, 146, 147, 200; Flor. Lapp. ss. 69, 94, 157, 265 f., 278 f., 324; Skrifter I, s. 353; Amoen. Acad. II, s. 422; III, ss. 168, 175; IX, s. 303. Den i Lach. natur. s. 32 anförda notisen om ett medel mot eftervärkar vid förlossningar torde avse finnarna och ej lapparna, jfr Iter, s. 182. Den nordeuropeiska folkmedicinen är ännu föga studerad, och det är därför tillsvidare svårt att avgöra, vilka av alla dessa läkemetoder och föreställningssätt äro komna till lapparna från söder och vilka från öster samt vilka möjligen kunna vara inhemska eller åtminstone tillhöra lapparnas ursprungliga kulturkrets. Ett mycket gammalt, från öster kommet element är användningen av ett slags tunder som moxa, på lapska *tuoulc, duovlle;* Linnæus ger s. 255 den bästa beskrivning på denna moxa lapponum, som överhuvudtaget torde existera, jfr även ss. 67, 104, 105, 250, 251; Flor. Lapp. s. 264 f. Moxan är känd ända borta i Kina och Japan, men det är anmärkningsvärt, att dess lapska namn via det finska *taula, takla* »fnöske» inkommit ur de baltiska språken: lettiska *daglis* »Schwamm, Zunder; Schwamm an alten Baumstämmen, davon Zunder gemacht wird» (C. C. ULMANN, Lettisches Wörterbuch; jfr VILH. THOMSEN, Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog, s. 165). Både bland letter och finnar förfärdigas fnöske av björktickor, men enligt Linnæus tages moxan »uhr biörken in uti trädet, likt fnösk af svamp, dock ej af svamp, ty detta är sielfwa trädet, som utan wätska rutnat och blifwit segt, fins gemenligen på södra sidan af trädet». Säkerligen är detta ett äldre och primitivare slags fnöske än det av björktickor beredda, vilket kräver en

rätt omständlig bearbetning; dylikt fnöske, *niusak*, ha lapparna, såsom dess namn visar, lärt känna genom nordborna, och även detta har i senare tid blivit använt som moxa, jfr SIGRID DRAKE, Västerbottenslapparna, s. 259 f. Den beskrivning på moxan, som Linnæus lemnar i Flor. Lapp. s. 264 f., synes likaså avse något slags trädsvamp. En välluktande ticksvamp användes som kärleksmedel, s. 61; Flor. Lapp. s. 368; för samma ändamål använde lappflickorna förmodligen den blandning av torkad Milium och tobak, som omtalas Flor. Lapp. s. 23. För kuriositetens skull må slutligen påpekas, att Linnæus vid tiden för sin resa ännu delade folkets tro, att man kunde ha grodor i magen, vilka utvecklat sig ur grodrom, som man råkat få i sig, ss. 49, 253 f.

Om lapparnas större eller mindre sinne för renlighet läser man ss. 107, 110 f., 125; ohyran får ett par ord ss. 69, 149; hårets och skäggets vård s. 105; deras sätt att ligga nakna ss. 54, 110; ingen smorning användes som medel mot mygg, s. 172, men väl rökning med tickor, s. 61, eller med dvärgbjörk, Amoen. Acad. I, s. 19. Ett hemligt sätt att skrämma arga hundar omnämnes, men beskrives icke, Amoen. Acad. IV, s. 56.

Lapparnas sätt att taga emot gäster beskrives s. 159; Flor. Lapp. ss. 108, 109; en ceremoni, när man tar en sup, beskrives s. 165 och »näskyssen» gent emot släktingar s. 117.

Om trolovning och bröllop finnes en utförlig beskrivning s. 160 ff., jfr även s. 105.

Penningar gömmas i jorden, s. 240. Några pris på produkter av renskötsel nämnas ss. 112, 148, jfr även s. 125.

Om brott och en av avundsjuka föranledd angivelse talas ss. 56, 80 f.

Om förhållandet till nybyggarna se ss. 49, 54 f., 64 f. Lappar sätta sig även själva ned som nybyggare; exempel nämnas från Norge s. 126.

En jojkning härmas på ett kuriöst sätt s. 160. Vanlig sång förekommer endast i kyrkan, s. 154. Lapparnas musikinstrument nämnas s. 154. Deras lekar skildras s. 154, jfr även s. 120; Flor. Lapp. s. 326; brottning Coll. diæt. s. 54. Tvänne slags spel, det ena på ett särskilt, rutat bräde, skildras i detalj s. 154 ff.; ovanför bilden av brädet s. 156 läses ordet *Tablut* »att spela tablo». Om detta senare spel se N. KEYLAND i Etnologiska studier tillägnade N. E. Hammarstedt 1921, s. 35 ff.; det har, såsom namnets form visar, redan före vikingatiden lånats från nordborna: lapska *tablo* »brädspel» ur urnord. nom. ack. plur. **tablu*, fsv., fno. *tafl* »spelbräde, brädspel», vilket i sin ordning är ett lån från lat. *tabula* (E. HELLQUIST, Svensk etymologisk ordbok, s. 958).

Lapparnas tideräkning och runkalendrar skildras i korthet ss. 158, 170; uppmärksamheten fängslas särskilt av de egendomliga veckonamnen, jfr K. B. WIKLUND i Samfundets för Nordiska Museet främ-

jande Meddelanden 1895—96, s. 3 ff.; N. BECKMAN i Alfræði íslenzk II, s. CXLVII ff., 1915.

Lapparnas sätt att av vissa tecken i naturen sluta sig till väderstrecken skildras s. 189; Flor. Lapp. s. 275. Vid åskväder ta de plats under en björk, Flor. Lapp. s. 262. De hitta kallkällor därigenom att det runt dylika växer ett slags vit mossa, Mnium fontanum, Flor. Lapp. s. 322.

Rörande lapparnas hedniska religion har Linnæus icke mycket att av egen fatabur frambära, blott en notis om deras offer s. 102. Viktigare äro ett par utdrag rörande lapptrumman ur någon för övrigt obekant handskrift, som han intagit i §§ 319, 320 av sina otryckta manuskript och vilka lyda på följande sätt:

»Cimerii Lappones, id est Kemenses:

Lappsång då man slår på trumma.

Hör granrot kling up och gif liud buldra tu gode rehnhud här är runer runeband[?] och en ädel Lappesång	*granrot* är träholken *renhud* skinnet

ringn, ormen elr grodan lägges på trumman och slå på med hamaren tills han stannar på ett diur elr annat. sedan dömer han. — — —

run truma. Kobdes

Sweriges kong Taro-Konung Norriges kong Salto-K — Ryssl kong Karila K	a ppoto[?]	Torne Kong Saltets kong Carelens kong»

De sista trenne raderna synas vara tagna ur någon »björnvisa», som sjöngs under ceremonierna vid och efter björnjakten.

Om Linnés bekanta lapptrumma se ovan s. 66.

Under § 322 förekommer ett liknande utdrag om avgudabilder: »*Virosacka* (forte idem ac Diana:) en upwänd trästubbe med rotten i wädret. elr annor form. offret renhorn, för god lycka. *Seite* (:) lik fogel af sten, satt på berg, offer renhorn. för fisk skull» ävensom ett par excerpter rörande spådom med en upphängd sten och rörande offerstubbe, vilka tydligen äro gjorda efter ERIK PLANTINI svar på frågor om lapparna, avtryckta i Svenska Landsmålen XVII, 4, s. 24 ff.

Rörande lapparnas sätt att begrava sina döda säges i § 319: »Lijck, döde, sättas i trästamar i skogen elr holkas uht.»

Om lapparnas ecklesiastika förhållanden se ss. 49, 63.

Om deras språk slutligen finner man inga särskilda notiser hos Linnæus, endast några namn för tider, dagar och veckor s. 158, en lista på växt- och djurnamn s. 43 f., se även s. 162 samt några enstaka ord på andra ställen; en del av växtnamnen återkomma även i Flor. Lapp., jfr dess register över Nomina peregrina och Skrifter I, s. 351, tillägg till s. 306. Den botanisk-zoologiska namnlistan avslutas s. 44 med ett för den unge rese-

näre värdefullt ord av annan art: »*Neida*. Stenta», d. v. s. flicka. Listans ord äro för övrigt, troligen tack vare meddelarens hjälp (jfr ovan s. 69), ganska väl uppfattade och återgivna, medan Linnæus icke lyckats så väl med orden i tideräkningsnomenklaturen s. 158, vid vilkas upptecknande han icke tycks ha fått hjälp av någon utomstående, oaktat han då befann sig i Kvikkjokk; ett par gånger ha t. o. m. ett par tre ord råkat klibba ihop med varandra till ett enda: »rätt nu morgon *thelecteitz*», läs *te lä itietis* »nu är det på morgonen»; »solgång *Peiveliti*», läs *peive lith* »solen håller på att gå ned» o. s. v. S. 162 upptecknar han en hel sats, vilket icke heller går fullt väl: »*elli rasiist purro etnach*, id est: pass på, kasta i dig så mycket gräs», läs *eleh rasist påråh ätnakav!* »ät inte mycket gräs!» Linnæus hade inte heller själv så höga tankar om sin färdighet i främmande språk. I ett slags utkast till meritförteckning, vilket förekommer bland de ovan omtalade otryckta papperen, bekänner han, att han är »tardus in loquendo linguam latinam & reliquas» — de sista orden äro t. o. m. överstrukna och rättade till »omnes linguas».

Denna brist, vare sig den längre fram i tiden blev avhjälpt eller icke, betydde likväl föga. De andra sidor av hans andliga habitus, vilka komma fram i dagboken, hans märkvärdigt skarpa öga, hans brinnande intresse och eminenta samlareförmåga, äro desto viktigare och båda redan nu, vad som en gång komma skulle. Vid sidan därav glömmer man snart, huru hans fantasi löper bort med honom i fråga om hans personliga upplevelser och särskilt i fråga om hans små motgångar. I sin omedelbarhet bidraga snarare yttringarna av denna fantasi liksom de ofta citerade yttringarna av hans starka känsla för naturen och dess skönhet till att göra den unge, entusiastiske Linnæus ännu mera levande för oss.

BILAGOR.

I.

Caroli Linnæi

ŒCONOMIA LAPPONICA

uti hkn föreställes

I Lapplandz *indelning* på denna werdsens klot,
II med alla *Elementers* där warande förändringar
III och där finnande *jordarter,* Stenarter *Malm*arter
platser af *Gräs, örter, träd,* Skogar
samt *skridfä, matskar, fiskar, foglar, krypande* och *gående diur.*

IIII hwilket alt en *nakot Lapp* kommer att possideră
V som genom *herdelefwernet* söker sitt uppehälle,
VI hwaräffter *kläder, huus och husgeråd* inrättas,
VII *mat* äfwen tillagas, och *dricka* föreskrifwes
VIII doch på ett hälsosamt och *diætetisk* sätt
IX winnandes här igenom *Långt lif* och *få siukdomar*
X dem han söker på sitt sätt *förekomma*
lefwandes på enfaldigt wijs
XI gifwandes *Konungen* och *Gudi* sitt
XII då han i största *lycka och frihet* sitter.

alt,
med oeconomica observationer och föreställningar
äffter egen autopsie och mögligsta achtsamhet
genom Societatis Regiæ Lit. & Scient. resepåkostnad
beskrifwit. 1732. då man besåg
i upresan *Upland, Gestrikland, Medelpad, Ångermanland, Wbotn*
i mellanresan *Nordska finmarken* och *ishafwet*
i nedresan *Österbotn, Finland, Åland* och *Upland.*

2.

Mongom lärer falla underligit att jag i dessa tijder tagit mig på beskrifwa Lapparna och deras lefnad, sedan de så trägit och med så stor apparatu af så många för mig är beskrifwen, att jag nu allenast skulle tyckas willia siunga en utsliten wisa. Ja mången lärer mena att ingen ting står nu att tillägga sedan Schefferus den så accurat beskrifwit, att han sielf funnitz sig anförlåten gratulera och triumphera här uti, då han säger:[1] *Errores aliorum aperui, veritatem sum secutus, ut jure videar gloriari posse, per me demum orbi Lappones Lapponiamque vere innotescere.* Jag tillstår gierna att man bör undra ehuru han så mycket ex aliorum relatione kunnat beskrifwa, som likwähl sielf aldrig sedt Lappland; Har altså warit till att ursächta de många fåfänga traditioner som om dem inkommit af folk, som altid sökt accomodera honom med någon ny Observation, hälst som wärlden, ja wåra egne sielfwe dageligen låta så mycket höras om Lapparna, dett de aldrig engång sielfwa i Lappland hört.

Ännu mindre har *Schellern Joh: Gerh. Reise Beschreibung von Lappland und Botnien. jen. 1727. 8vo* att betyda, som han 1mo confunderar Lappland och Botnias med des incolis, som till oeconomien äro så olika som natt och dag, 2do som han är alt för kort, 3^{io} som han sielf knapt sedt någon richtig lappkotta, utan endast gårlappar, hkt bewises af hans resa, att han knapt warit till gräntzen på Lappland.

[1] Lappon: illustrat:

Jag sade mången lärer undra att jag nu skrifwer om Lappland, ja jag undrar sielf, då jag considererar wårt egit folkz sinnelag, som alt hwad om Lappland säges will giöra till intet. ty är någon boende in finitimis e. gr. Helsingia, Angerm. Botniisve, och man i deras närwarelse komer till att tala om Lappar, straxt blifwr ens autopsia millies experta af dem som aldrig sedt Lappland förlagd, hwarock will känna dem bäst. ja hwad de icke säga dett är osanning? Man hörer där uppe, hoos dem som äro litet emuniti, intet annat talas än om Scheffer och Schellern huru galit de skrifwit, offta i dett sannast warit.

Ja jag hade aldrig kunnat dröma om att resa till Lappland någon sin, förrän ett fierdedels åhr förn jag reste dit. Drömar har jag altid giort föracht af, såsom största phantasier, men kan doch säja att jag just ett åhr förn jag reste bort bort in ipsa nocte natalitia die 13 maj drömde hur jag war i en mark elr skog där några gambla käringar bodde uti ett ganska lågt huus, dörren war så låg att jag

3.

CERES LAPPONICA.

Cap. 2.

Dett tyckz wara mehr än undran wärt huru Lappen i dett kalla Norden icke allenast kan lefwa, utan ock wähl lefwa, för utan bröd, äller mästa som för bröd tiena kan. Ty hwad somliga föregifwa att han skal äta tor fisk i stället för bröd är af intet wärde. Ty om somaren från Midsomarstijden till hösten lefwer han af sin enda renmiölk doch sällan äter henne safftfull, utan först tager osten af henne, sedan henne åter upwäller, då hon åter tioknar såsom en öhlost hwar af han lefwer hela somaren, och näppel. näns sielf taga sig någon ost då ock då. Om hösten lefwer han mäst af fogel, tiedrar orar hiärpar Snöripor etc. dem han fångar med

Om wåren liter mäst på färsk fisk; Om wintern slachtar renar, ätandes altid färsk Renkiöt kokt, drickandes spadet elr sudit, hkn winter föda är så dyr, som somar födan sparsam, i dett att för en 4 personer gemenl. om weckan en ren slachtas, och altså continueras hela wintern älr weckor, hkt giör för den rike fiellappen renar, då man räknar 3 renar, som wärderas mot ett boskap, är sak samma som skulle han slachta boskap om wintern, hkt där en Landman skulle äfterföllia, sig och hela sin jord ruinera skulle; Om hkt alt man widlöfftigt tänker skrifwa då man Lappens oeconomia, huus, kläder, lefnad, hälsa, medicin etc. får utföra under namn af Lachesi Lapponica.

4.

MORBI RHANGIFERORUM.

Slachtet går för sig fort, och kan lappen intet gierna se, att någon slachtar renen som en oxe, nämligen lägger kull honom, rister up halsen, drager ut matstrupen, binder den samman, skär och sargar halsen, som är ett altför martyriskt slacht, hwarföre meniskan af naturen synes fasa, ej häller gifwa de honom slag i pannan att han dånas, utan binder den oskyldiga renen wid nogot träd eller påla, sedan tager spiutet sitt, sticker in dett på sidan af bröstet straxt bak om frambogen, att dett går i hiertat, här af stielper han straxt till jorden, blodet rinner uht i bröstet, hwaräst han finner dett igen, då bröstet upskärs, hkt då änteligen wispas sönder. Bloden rinner ej särdeles uht genom stynget, ty dett är trångt och går tillsammans.

När renen är flådd, skärs bröstet upp på sides äfwen som af anatomici då de uplyffta bröstbenet, likså skäres och magen up på sides, nästan som swin slachtas, att buken blifwer för sig, delas sedan kroppen sönder.

Att omröra des Anatomie håller jag för onödigt ty kroppen komer inwärtes aldeles öfwer ens med hiorten, ja så att gallblåsan fattas på denna, som på hiorten. Des utom har en ex professo skrifwit här öfwer wid namn . . . .

Huden flås af, som sades, men den benen och hufwudet betäcker, komer intet härwid, hon sträckes och spännes wid torkningen bätre uht än jag hoos någon sedt, ty will jag dett beskrifwa: Den färska huden lägz på jorden, då hon med kiäppar tiokre än en ordinair tumme twärt före utspännes och upstickes; sedan har man en stör i jorden nedsatt med klyfft upp uti, hwar uti den yttersta kiepen med en widja bindes, och äfwen nederst på staken en hålning, då de draga så stark neder åht att antagonisten eller kieppen wid halsen kommer här under att stå uhtspänt, ut in figura.

Skinnet på hufwudet och benen spännas för sig åtskildt.

(I margen:) Ingen ren får lefwa öfwer 12 a 14 åhr att han ej skall döö af sig sielf. Då någon blifwer feter om hösten skall den döö ty de säja han är fäger och dör åhret efter allm[änt]. När nogon Ren ko är gamal och blifwer rotno eller gäll skall hon slachtas. Brunrenen slachtas som han begynner springa.

TVENNE SANNOLIKT FÖRLORADE LINNÉSKA MANUSKRIPT UR KILIAN STOBÆI BIBLIOTEK

AV

OTTO GERTZ

LINNÉS HÖGT SKATTADE LÄRARE, ARKIATER KILIAN STOBÆUS, avled i Lund den 17 februari 1742. Redan på hösten samma år hölls auktion på hans kvarlåtenskap, varvid försåldes ett antal matematiska och fysikaliska instrument, kartor, ett för sin tid rikt porträttgalleri, STOBÆI herbarium och hans stora, särdeles värdefulla boksamling. Som bokauktionator fungerade vid detta tillfälle akademiadjunkten, senare universitetsbibliotekarien JOHAN CORYLANDER. Den av honom upprättade katalogen[1] är känd i tvenne exemplar, ett fullständigt å Kungl. biblioteket i Stockholm och ett defekt, delvis genom handskrivna sidor fullständigat å Lunds universitetsbibliotek. Vid auktionen, som enligt anteckning å Kungl. bibliotekets katalogexemplar hölls den 16 oktober 1742,[2] försåldes och skingrades även STOBÆI viktiga samling av manuskript.

[1] Catalogus Bibliothecæ, celeb. & exper. jam. b. m. D:ni KILIANI STOBÆI Archiat. Reg. & Hist. Prof. Ord. in Acad. Lundensi, publica auctione distrahendæ (96 sidor). — Huru omfattande STOBÆI bibliotek varit, framgår av denna katalog, vilken upptager 203 volymer in folio, 530 i kvart, 685 i oktav och 249 i duodec., således nära 1,700 volymer, vartill ännu kommer ett 60-tal band manuskript.

[2] Lunds universitetsbibliotek förvärvade vid auktionen ett antal värdefulla böcker. Den av (senare professor) NILS SCHENMARK upprättade förteckningen upptager tillsammans 84 nummer, för vilka enligt den av fru FLORENTINA STOBÆUS egenhändigt skrivna och den 24 februari 1743 daterade kvittensen erlades 210 daler 24 öre silvermynt. Förutom dessa, bland vilka märkas de värdefulla botaniska arbetena av BREYNIUS, SCHEUCHZERUS och RAJUS samt bland zoologiska RÉAUMURS stora verk över insekterna, flera verk av ALDROVANDI m. fl., ha ett par andra böcker ur STOBÆI boksamling funnit en fristad på universitetsbiblioteket, såsom arbeten av HEUCHER och PROSPER ALPINUS, det förra skänkt av C. A. AGARDH, det senare troligen av ANDERS JAHAN RETZIUS, efter att ha tillhört STOBÆI lärjunge NILS RETZIUS, vars prydliga, om STOBÆI erinrande namnteckning läses å pärmen. Biblioteket äger även JOHRENII

Bland dem märkes en av de första växtförteckningarna från Skåne, Flora Simontorpiana (n:r 25 i katalogen bland manuscripta in quarto), vilken STOBÆI lärjunge JOHAN LECHE under sin vistelse som informator hos assessor NILS BILDENSKÖLD på Simontorp (Bläntarps socken på Romeleåsen) upprättat över traktens växter i början av 1730-talet. Att denna handskrift väl för länge sedan gått förlorad är från historiskt botanisk synpunkt att beklaga, och i än högre grad att samma öde tyvärr drabbat STOBÆI Herbarium vivum (n:r 30 bland manuscripta in folio), som vid samma tillfälle gick under klubban. Utom de många där befintliga originalexemplar, som STOBÆUS själv under sina resor i Skåne insamlat, har detta säkerligen omfattat växter ur flera hans lärjungars samlingar, såsom av LINNÉ, KOULAS, BENZELIUS, RETZIUS och LECHE, och nog på sina ställen burit spår av såväl LINNÉS som LECHES ordnande hand. Herbariet skulle, om det bevarats till vår tid, kunnat utreda mången oklarhet beträffande Skånes äldsta botaniska litteraturhistoria.

Bokauktionskatalogen upplyser emellertid vidare, att STOBÆUS varit ägare till tvenne Linnémanuskript. Båda dessa torde dock ha gått förlorade. Det ena (n:r 22 bland manuscripta in quarto) bär titeln CAROLI LINNÆI Dissertatio de nuptiis & Sexu plantarum. I det fullständiga exemplar av bokauktionskatalogen, som tillhör Kungl. biblioteket, är detta markerat genom understrykning med bläck och har kanske vid auktionen förvärvats av den förste innehavaren av ifrågavarande katalogexemplar. Möjligen är detta manuskript, trots titelns avvikande formulering, identiskt med någon av de kända varianterna till LINNÉS Fundamenta Botanica och Nuptiæ plantarum.[1] Kanske har det utgjort en avskrift eller en oväsentlig omarbetning av den avhandling, Exercitatio de sexu et nuptiis plantarum, som LINNÉ skänkte domprosten OLOF CELSIUS i Uppsala såsom nyårs-

Hodegus botanicus och DILLENII Catalogus plantarum circa Gissam, vilka tillhört STOBÆUS, men ej vid auktionen inköptes och först senare, ovisst när och huru, kommit i bibliotekets ägo. Den förra boken erbjuder ett stort intresse, emedan LINNÉ begagnat densamma vid sina undersökningar över Skånes flora, då han året 1727—28 vistades hos STOBÆUS. Den bär å sidan 159 vid de där beskrivna *Chenopodium*-arterna hänvisningar till den tidigare med denna bok sammanbundna DILLENII Catalogus, anteckningar, vilka, som jag funnit, gjorts av LINNÉS hand och med hänsyn till handstilen slående överensstämma med LINNÉS i den de Geerska facsimileeditionen av ett LINNÉS arbete från år 1728.

Botaniska Institutionens Bibliotek i Lund äger GLEDITSCHII Consideratio Epicriseos Siegesbeckianæ (1740), som inköptes på auktionen efter STOBÆUS av Universitetsbiblioteket, men senare försåldes bland bibliotekets dupletter. Tillhör prof. ARESCHOUGS donation.

Vid den Stobæiska bokauktionen inköpte Lunds universitetsbibliotek följande arbeten av LINNÉ: Systema Naturæ (1735), Critica Botanica, Flora Lapponica, Genera Plantarum och PETRI ARTEDI Ichthyologia. Ingen av de böcker med dessa titlar, som nu finnas å biblioteket, bär STOBÆI namnteckning.

[1] Se beträffande dessa ÄHRLINGS kommentar till LINNÉS brev (n:r 251, 253 och 256) samt hans förklarande anmärkningar till LINNÉS Ungdomsskrifter (I, sid. 21, 93—100).

gåva 1730. LINNÉS brev till STOBÆUS (den 25 mars 1730) synes mig i viss mån tala för ett sådant antagande.

Det andra Linnémanuskriptet, i katalogen betecknat Ejusdem [CAROLI LINNÆI] Systema Lapidum (n:r 23 bland manuscripta in quarto), torde vara ett okänt LINNÉS ungdomsarbete. Det har troligen utgjort ett tidigare utkast till hans senare författade verk Pluto Suecicus (1732) och måhända varit en första frukt av de studier, LINNÉ gjorde vid sitt besök hos STOBÆUS i februari 1732, då han under några dagar av denne inhämtade stenarternas systematik.

Det är möjligt att ovan nämnda Linnéska manuskript gömmas bland samlingarna i något offentligt eller enskilt arkiv, men all sannolikhet talar dock för att de gått förlorade.

LINNÉS PARENTATION ÖVER ANDREAS NEANDER

UTGIVEN AV

ELIS MALMESTRÖM

I.

ANDREAS NEANDER. *M. 1, s. 1*

1714 $\frac{I}{31}$ Natus Ekebergæ Smolandiæ:
Patre: Hacqu. Neander, Cominstr Lenhofd.
Matre: Christin. Scatelovia, natos 8 generatrice.
1723 $\frac{II}{24}$ Wexionensi Scholæ traditus;
1734 $\frac{V}{15}$ Upsaliensi Academiæ adscriptus;
1743 $\frac{VI}{22}$ Magister Philosphiæ creatus;
1750 $\frac{X}{30}$ Docens Philosophiæ constitutus;
1759 Rationibus Academiæ præfixus;
1765 $\frac{IX}{24}$ Obiit Ascitide, coelebs.
posuit
Hacq. Neander frater,
Consul urb. ystad.
in conventu national
1765 Novemb. 6
af C. Linné.

Virtus laudatur et alget. *S. 2*

Mine Högtärade K. Herrar Landsmän! *S. 3*

Då jag nu [åter] får se så många *artige*, *dygdige* och hederlige [hurtige] H^rr. Landsmän återkomma till academien ifrån sina sommarferier, att efter samblade krafter å nyo [åter] arbeta uti de wettenskaper, som kunna

giöra Eder sielf lyckeliga och Edert [ett] Fädernesland lysande, [— ofta ler sorgefull mun; men aldrig sukar gladt hierta —] måste iag sakna ibland Eder, en wår *wärdasta* landsman, som öfwer 30 hela åhr warit denna hederwärda nationens lysande medlem, den wärde [hederwärda och ärliga] Mannen Hr Magister Andr. Neander; hwars frånfälle går mig [så] *hierteligen* till sinnes; ty utom Landsmanskap har iag med honom warit *besynnerl.* bekant alt ifrån barndomen. Här (har) han *distingverat* sig i sitt upförande mot alla; synnerligen emot mig. ja, ingen har *mer* hulpit mig at understödia nationen och Eder, än han. Tillåten mig derföre M(ine) H(errar) L(andsmän), en liten kort stund och *högst* en quart, att strö några blomster på min och Eder afledna wäns grift. ty han har förtient dem både af *mig* och af *Eder.*

M. Hr L. wänten ej af mig någon *Panegyric* eller orationem funebrem. Sådant är långt öfwer mitt pund, och de wältaliga *endast* tilldelt. Sen på naturen, huru Gud gifwit *hwart och ett* släckte sin särskilta lott. näktergalen at siunga, Biet at draga honung, Hästen att bära bördor, Koen at miölka, Fåren at bära ull!

mig har han gifwet att med *torra* ord afmåla *groft* en naken sanning. En orator blifwer allas åtlöje, då han will efterapa andra och ei follia sin egen natur; liksom en Landtjunker, då han will giöra sig stor och yfwas med de förnäma. Wi äro wana från barndomen wid *enfaldighet,* låttom oss follia den i wår *oskyldighet* och lämna de högt stälte Apollinis harpor och lutor till de *höge* parnasser; jag ärnar [tänker] allenast upläsa Sal. Neanders nakne personalier.

Men då jag skall upwäcka sal. Magister Neanders minne ur sin grift och ställa det för *Edra* ögon at [beskrifwas och] inpräglas i Eder till *längre* tid, ärhindrar iag mig at beskrifwa en menniska och ett annat skapat ting wara så *åtskildt,* som menniskian är högre än de andre diur. ty en meniska kan beskrifwas på så *oändeliga* många sätt: e. gr: till sin origin; till sin statur; till sin kropps styrka; till sitt sinnelag; till sin merit; till sin dygd med mera. ja, iag ser de mästa parentationer och Personalier äro så giorde, att deras author mer i dem sökt [welat] wisa *sitt* eget snille och sin *egen* erudition än at afmåla den [döda] frånfallna.

wij behöfwa ei låna *främande* [fiädrar] blomor till wår dödas prydnad, ty han har [dem i sig] samblat dem sielf. wij willia låta flärden masquera en ful brud; ty en skiönhet skämmes altid med färg och smink. iag har intet satt mig före at *beröma* wår döda; ty alla mänskior äro awundsiuka, wij mäst; iag will altså taga från ho(n)o(m) all den merit, som kan tagas. [men dygden kan intet sielfwa afgrunden beröfwa, humiliora sequamur.] naken är han kommen och naken bortgången; alt det han fått i tiden, har han fått antingen af Lyckan älr Dygden.

Lyckan, den flycktiga lyckan; hon gifwer och tager ett orätmätigt gods, som [casus] hennes händelse tillskyndat; om [han hade] den flycktiga Lyckan hade gifwit ho(n)o(m) något, wille jag det kasta på elden; men hon har warit emot ho(n)o(m) en sträng styfmoder nog. [Men] Dett den ärliga dygden tillsamblat ho(n)o(m), Det är hans. Det kan [hwarken] ingen rerum viciscitudinis afskära. Vox populi, vox Dei skall försvarat. quem casus non extulit, fortuna non deprimet.

Sapiens nil perdere potest, o(mn)ia in se reposuit,
contentus virtute, quæ nec augeri, minui potest.
Fortuna nil eripit, nisi quod dedit,
Virtutem non dat, ergo non detrabit. *Seneca.*

Det är [altid] allmänt wedertagit att begynna ens lefwernes beskrif- *M. 1, s. 4.*
ning af [des] ens förnähma aner, ty ingen wäxt komer utan frö och rot. men det är så med alla menskior, då de gå något långt tilbakas med sin genealogie, blifwa de alt för mycket *humilierade*.

Det är ringa heder at af *stora* män draga sin origin, då man *sielf* degenererat i godheten. Men det är *stort* at af rutten stubbe upwäxa till ett *högt* och *skuggrikt* träd med den härligaste frukt. Det är stort att af *armod*, i en *ond* wärd, uparbeta sig med dygd emot lyckans wind, till en fördelacktig situation.

— — wår kiära *fädernesbygd* Smoland har framalstrat ho(n)o(m) och alla hans fäder, så långt wij kunna minnas tillbaka.

Fadren war Hr. HÅKEN NEANDER, född i Lenhofda sockn, Nöble (Nöbbeled) gård 1672, som blef Comminister wid Ekeberga i Lenhofda pastorat, där han måste åtnöja sig med en *liten* Sacellanie uti hela 61 åhren, till des han afsomnade 1763 jul. 27, då 91 1/2 åhr gammal.

Farfadern SIMON HÅKANSSON, född i Åhult, Lenhofda, bodde i Nöbble Mellangård, en Hedersman i sitt stånd och Häradsdomare i upwidinge härad, af den sälsynta egenskapen, för 160 åhr sedan, att ibland allmogen då kunna läsa och skrifwa. Han afsomnade 1719, då 91 åhr gamal.

Farfaders fader war HÅKAN MÅNSSON i Åhult, Tolfman i Upwidinge härad, lika hederlig bland sina ärkänd, och afsomnade i lika hög ålder.

Modern till wår afsomnade M. Neander war CHRISTINA SCATELOWIA född 1691 Novemb. 29, afsomnade 1758 Maji 11.

Morfadren Hr. ANDR: SCATELOWIUS, som war Krigspräst och bodde i lilla Wret och Cal(v)swiks sockn, (där des dotter Christina blef född) blef sedan Pastor i San(d)siö, der han dog av Podager och hade till fru Britta Rexelia,[1] (wår sal(igas) Mormoder) Pastoris dotter i Dädesiö.

Morfaders fader Hr PEHR SCATELOWIUS, pastor i Dädesiö.

[1] Torde även kunna läsas Kexelia [Kiexelia].

Morfaders fader fader Herr ANDREAS PETRI SCATELOVIUS, Pastor i Stenbrohult; som underskref Upsala möte 1593 (bondeson från Scatelöf) och ligger begrafwen [på] uti Stenbrohults kyrkiogård, utan för predikostolen under stenen utmärkt med A. P. 1629; hans efterkomande lefde i Stenbrohults Pastorat och Stybbinge gård in till 1742.

Längre kan jag ej gå tillbakas i tiden, som så utplånar alt, at [sporen aldeles blifwit utnötte] i stoftet fins inte mera de minste sporr.

[War sal. A. Neander aflad af H:r Håken Neander med Christina Scatelovia f. . .]

— — Comministren Håken Neander och Christina Scatelowia förenades i ächta förbund 1707 och aflade tillsamans 8 Barn.

1: SARA, nu gift med Nils Håkansson i Högaskog och Algudsboda församl.

2: BRITTA, nu gift med Anders Johansson i Åhult, Lenhofda.

3: ANDERS, wår sal.

4: HÅKEN, nu hederwärd Borgmästare i Ystad.

5: PETTER, dog ännu ung.

6: CATHARINA, nu gift med Johan i Rorshult i Algudsboda.

7: SIMON, drunknad ännu liten i en kiälla.

8: MARIA, nu gift med Nils Persson i Åhult, Lenhofda.

Således blef wår wärda Magister Anders Neander född hit till werlden 1714 Januar. 31 kl. 11 före middagen i Ekeberga och Lenhofda pastorat, då så klen och svag, att fadern sielf måste förse ho(n)o(m) med nöddop, hwilket [sedermera] straxt därefter confirmerades af Pastore loci.

M. I, s. 5 i sin barndom war han mycket siuklig; hwilket giorde, att han ej kom till någon *reslig* stature, utan blef mindre hög, fast älljest nog stadgad och ej spinkot.

1726 Blef han angripen af en matskfeber med mycken ängslan. Älliest hadde han merendels en god och jämn hälsa.

1741 Ansattes han åter af någon [i hålanddes?] ängslan och oro. 11 år där äfter[1], 1752, kom åter någon oro, som då och då mer älr mindre oroade. 11 år där äfter[1], 1763, kom åter oro med moliminibus Hämorrhoidalibus.[2]

1764 August. 27 begynte han först att blifwa hårdt angripen men skred dock fram oförtruten i sin beställning till

1765 i maj, då siukdomen tog öfwerhanden med en obotelig Ascites; uti hwilken han såg sitt förestående öde, med all den tranquillitet, som den ansatt en annor, hwarken suckandes eller bäfwandes för döden,

[1] »11 år där äfter» har, av stilen att döma, tillagts senare, kanske vid ny genomläsning av talet.

[2] Detta ord har ingen av originalets avskrivare (Smål. N.-Ährling) tagit med!

till dess han 1765 sept. 24 kl. inemot 3 om morgonen afsomnade här i Upsala [oläsligt ord] 52 $^{1}/_{2}$ åhr.

Men at gå tillbaka till hans wandel här i werlden, så

1719 begynte han läsa i bok.

1723 febr. 27 blef han introducerad i Wexiö Trivial-Schola och 3-die classen; uti den Schola, utur hwilken så många *lärda* Män sugat sin första wisdoms miölk.

1728 hade han i classerne så avancerat att han blef transporterad till *Gymnasium,* deräst han öfwer wanligheten stadgades uti hela 5 åhren, förmedelst fattigdom at resa till academien; ty åhr 1725 om hösten alt in till hösten 1728 inställde sig i Smoland en owanlig misswäxt och dyr tid, som aldeles frät hans föräldrar, och der med lade grunden för ho(n)o(m) till en sen lycka. Men detta hans längre stadgande lade så mycket fastare grund att bygga på vid universitetet; jag har näppel. sedt någon, som wid *Gymnasier* lagt solide grund, som icke blifwit en *lärd* man; och där emot sällan någon, som förtidigt hastat sig *från* Gymnasier, någonsin sedan kunnat reparera sig, ehwad flit han anwändt.

1734 Ankom han till Upsala *Academie,* försedd med ett hederligt testimonium af den lärda Assessoren och Lectoren D: Rothman; och som denne [war] warit under sine gymnasii åhr i min *faders* hus, tog jag ho(n)o(m) emot som *närmare* bekant, och som jag då var vice curator, förde jag ho(n)o(m) till *Decanum,* då Profess. Nesselium och *Rectorem Magnific.* då Prof. Grönwall, där han blef hederlige approberad och inskrefwen till student 1734 Maj 15.

1741 Dec: 16 Disputerade exercitii caussa de *Anno diluviano* under Prof. A. Celsius.

1742 Praesterade examen uti theologicis.

1743 Mart. 16 demonstrerade sin lärdom uti examine rigoroso philosphico.
Jun. 11 disputerade pro gradu de Caractere Chronologico Newtoniano, äfwen under A. Celsius.
Jun. 22 Promoverades till Magister philosophiae äfwen af Pr. A. Celsio.

1757 octobr. 8 utgaf som Praeses disputation De Scriptis Paullinis.
Novemb. 3 en annor de Origine Ludorum Aleatorum, bägge förswarade han hederligen, med mycken paresie i en catheder.

Som denne wår wärde Neander ägde snart intet understöd af sine *M. 1, s. 6* fattige föräldrar, nödgades [Linné: nögdages] han helt bittida taga an de(n) *tunga* informations stafwen, at den draga uti hela 24 åhren.

1728 Begynte han conditionera hos befallningsman Crak för hans barn.

Under terminerna vid Scholan hadde han flere under privat information af Scholaribus, ja ofta hela *18* stycken.

1731 Antog han min yngre *broder* uti information, nu varande Pastor i Stenbrohult.
1735 antog då warande Borgmästarens i Enköpinge Hr Peter HERCAEPEI son till information.
1737 Antogs af Theol. Professoren Dr Melander att informera des adopterade puppil Petter Anton Martin, sedermera Pastor i Östraryd.
1741 Antogs [till informator] af Prosten MELANDER i Giefle till informator för des ende Sohn, nu lysande Astronomie *Professor* i Upsala.
1744 Antog i Information Hrr 3 RYCKENSCHIÖLDAR, nu Advocat fischalen i Svea Hofrätt; och 2 capitainer wid amiralitetet.
1745 antogs af Sal. Dr OLOF CELSIUS, den lärde Professoren, att informera des dotterbarn O. Lundberg, nu Capitain, och Biörk.
1746 till 1752 Emottog 3 Hr ARNELLER: nu Protocoll Secreteren i Cancellie Collegio och 2 Capitainer vid Artilleriet. Märkligt är, att han hade aldrig af någon condition öfwer 300 dlr kmts[?] lön. Således måste han i hela 24 (åren) använda sin mästa och bästa tid på *andras* uparbetande, att endast kunna vinna sitt nödtorftigaste underhåll.

Lyckan utdelar så underl. sina håfvor; andra fösar hon fram, andra håller hon tillbakas. Sedan han arbetat sig up till wetenskaper och blef krönt med Mäster krantsen, var nu tid att söka fruchten af sitt arbete; men jag ser det går som i Salomons tid, at thet hielper icke, at man sin tienst wähl föreslå kan, utan thet står alt till tiden och lyckan.

1743 Sökte Stipendium Trolleum förgäfves.
Sökte Stipendium Kohreanum förgäfves.
Sökte att blifva Adjunctus Pastoris o (= förgäfves).
1744 Sökte blifva Adjunctus Cominstri hos sin Fader o.
1746 —— Oeconomus Templi [Upsaliensis] Wexionensis o.
—— Collega Scholae Wexi: ultimus, o.
1747 —— Collega Sch. Wex: paenultimus, o.
[——] Rectoris Wexion: vicarius o.
1749 Blef på förslag till Pastor i Pennsylvanien o.
—— Docens i Upsala, philosophi o.
1750 —— Adjunctus Gymnasii Wex. o.
Oct. 30 Docens Ling. graec. constitutus a Ser. Rege. Läste Græca, Arithmetica, colloquia Disputatoria; hade altid tallrikt auditorium.
—— Rector Scholae Wexionens o.
1754 —— Theologiae Adjuncturen i Upsala.

1754 Sökte (blifva) Philosophiae (adjunkt) o.
1756 —— Philosoph. Adj. Ups. åter o.
? Sökte 3:die Collegatet i Wexiö o.
1757 Sökte blifva Philisophi Adjunct o.
—— Notarius Fac. philosoph. o.
1758 —— Lectoratet in graecis Wexiö o.
1759 Gafs ho(n)o(m) Rectoratet på Wisingsö, det ej emottog eller söktes (o).
Sökte Rectoratet i Wexiö o.
1761 blef Bokhållare vid Upsala Academie, en ringa sysla.

Sökte alt förgiäfves. Kom på förslag till Pennsylvanien, blef Docens och äntel. Bokhållare. hade aldrig stipendium Magnatum.

[Sökte Rectoratet i Wexiö].

Sökte alltså 20 gånger, den 10 och 20 allenast lyckades, så att det war för ho(n)o(m) fåfängt bittida stiga upp och sent gå till hwila, då de andre fingo sin lycka, medan de sofwo. Herre Gud, hwad det kostar på, att, sedan man anwändt all sin bästa tid och blomstrande åhr i flit och arbete, att giöra sig skickelig; sedermera se sig på slutet och ålderdomen förgiäten af ett kiärt Fädernesland, och oförtiente framdragne.[1]

Detta ware nog sagt om Sal. Neanders yta och wandel; nu återstår *M. 2, s. 1* allenast att orda om des inre väsende, det wäsenteliga och förnämsta.

I sen, M: H^r L., att då en menniska går i klara sohlskenet, har hon en dubbel skugga, som follier henne i ham och hähl, huru hon wänder sig och hwart hon går. Wid desse 2 skuggor liknar jag menniskans 2^ne hamnar: Dygden och lyckan, som beständigt follia, ledsaga och föra henne. den mörkare skuggan är Lyckan, den klarare är dygden. Ehuru mulen dagen är, är dock altid desse skuggor i föllie, antingen de för oss synas äller icke.

Desse 2 menskans betienter, sade iag, follia oss, antingen wj gå och skrida fram, äller wi åke och *kiöre* fram öfwer denna werldenes Teater.

Desse 2 äro helt olike, till sinelag och wäsende.

Lyckan, wärdenes ängel, är vif (iuf?), flychtig öfverdådig, yhr och ostadig, då wij lämna henne tömmarne, kiörer hon *oförwägit* öfwer ste-

Jämförelse mellan M 2, s. 1—4 och M 1, s. 7—9:

M 2, s. 1 — yta; *M 1, s. 7* uta — I sen M. H^r L., att då en menniska går i klara solskenet — som vi nu skola se af hela hans jordiska resa; *dessa stycken saknas helt i M 1.* — hwad här är skapat; det som här . . . — sin uphofsman; skapare — den som gifwer acht

[1] Detta sista stycke är av stilen att döma senare, antagligen vid någon förnyad genomläsning, tillagt.

nar och ståckar och merendels på slutet stielper oss, antingen i något dike, att wij drunknar; äller slår oss mot någon sten, att wij ælendigt förgås. Dygden, Guds ängel, där emot är gudfruktig [försichtig], sachtmodig, achtsam, betänksam och stadig, då wij lämnar henne tömarne kiörer hon oss helt försichtigt och aktar oss för minsta sten, att wij då resa [helt] så trygge som på golfvet öfver [genom] denna wärdens slipriga vägar. Det står i Guds eller ock ofta i wårt behag att lämna tömarne i hwilkendera betientens händer wij behaga. Den är försichtigast, som lämnar dem åt dygden, ehuru lyckan det afwundas. Sal. Neander lemnade dem helt och hållet åt dygden, som wij nu skola se af hela hans [resa] jordiska resa.

Hela [werlden] jorden och alt hwad här är skapat, är så inrättat, att det lofwar sin upphofsman med naturens mun, som är menniskan. Den som gifwer acht på hwad för en farlig wärld wij dageligen wistas uti och färdas igenom, han finner sig nogsamt ej hafwa bestånd utan guds egen ängel dygden förer honom; han fäster altså sin förtröstan till Gud, som aldrig lemnar dens tömmar, som håller sig till honom, i osäkra händer.

Sal. Neander, som nogsamt såg sig altid wistas under den altseendes ögon, ställte altså sin wandel där äfter.

Gudsfruchtan war därföre han förnämsta ändamåhl. Han försummade altså aldrig någon söndag äller högtids dag at inställa sig med den hopen, som lofwade, prisade och tillbad sin Gud. Han gick i Domkyrkian, ehuru kall wintren war. han kom dit aldrig sent; aldrig gick han utur kyrkian för än Guds tiensten war hehl och hållen förrättad. Han noterade där fördelningarne af predikan och subdivisionerne med deras demonstrationer, ja, jag hörde honom och sielf åtskillige gånger, äfwen i sielfwa Domkyrkian, med härliga gåfwor predika och lofwa wår Gud, samt där till upmuntra sin nästa. [Man] Jag hörde aldrig Ed utur hans mun, äller annor frihet, som wår tid tagit sig emot den högstes inrättning; ty han war öfwertygad, at Gud ej låter den blifwa ostraffad, som hans namn miss-

---

på; som ser på — och färdas i genom; *saknas* — nogsamt; *saknas* — guds egen ängel dygden förer honom; utan en högre hand leder honom — fäster altså; fäster — dens tömmar; dem — i osäkra händer; *saknas* — som nogsamt såg; hade sedt och märkt — ställte altså sin Wandel där äfter; och därföre ställte sin wandel ärligt och beskedeligt äfter den högstas befallning. — *Gudsfruchtan* — ändamåhl; *saknas* — Han försummade — tillbad sin Gud; Han försummade aldrig kyrkian — Han gick i; gick här i — kalt wintren war; kalt det wara om wintren; försummade aldrig någon söndag älr högtidsdag; ja, ej en gång ottsång äller aftonsång; — han kom dit; *dit saknas* — aldrig — förrättad; och aldrig gick där ifrån för slutad Gudstienst. — noterade där; note-

brukar. Med ett ord, han fruchtade sin Gud af hiertat. Mine Herrar, då I fruchter Gud, giören det aldrig med skrymtan, utan af uprichtigt hierta och kommen städse hog at i stån [under] dageligen och stundeligen under den Högstes altseende öga, komer ihog Poetens

innocue vivito, numen adest.

Ordentelighet war det rättesnöre, han aldrig lämnade, utan ledde sig med den igenom all sin wandel, at jag aldrig sedt någon fastare hålla sig wid henne [där wid], än han det giorde. *M. 2, s. 2*

Han steg dageligen upp emellan kl. 4 och 5, samt lade sig altid till sengs emellan 9 och 10 om aftonen; och lätt sig ej där från förhindras, utan de *besynnerligaste* omständigheter.

Han *drack* hwarken Win älr Bränwin, The älr Coffé, de onaturlige Drickar för wår kropp och för wårt land; och genom ovanan wid dem, sade sig altid må illa, om han smakade dem. Kunne derföre ej en gång i sälskap förmås att bruka dem, utan *oändeliga* Sollicitationer.

Kort och andra Spehl, som för så många döda så många timmar af wår korta lefnad, woro ej hans ro. *Mycket* där till obligered i sällskap, kunne han sällan spela, att ej visa sig synnerlig; men då det skiedde, giorde han det utan attention, hwarföre han och oftast af sällskapet blef brydd; men aldrig hwarken gaf eller tog han pgr för spelet, ty han förstod, att ibland största menskans dårskaper war att spela om pgr.

Achtsamare man i all sin förrättning, i sin hushållning, i all sin lef-

---

rade altid — hörde honom ock sielf; hörde honom — äfwen i sielfwa Domkyrkian — sin nästa; prædika med härliga gåfwor. — [Man] jag; Man — ed uti; ed utav — ty han war — missbrukar; *saknas* — Med ett ord — numen adest; *saknas*.

M 2, s. 2. Ordentlighet giorde det goda; I sin egen wandel war han och den ordentligaste jag kiänt. — om aftonen; *saknas* — och lätt; lät sig — förhindras; förhindra — de *besynnerligaste;* synnerliga — Han *drack;* drack — Win — Coffé; bränwin, Win, Coffe älr The, — för wårt land; Wårt land — och genom ovanan wid dem; *saknas* — kunne därföre ej — att bruka dem; därföre han ock där till ej kunne förmås en gång i sälskap, — *oändeliga;* oändeliga — kort och; kort äller — som för så många — ej hans ro; som döda wår korta tid, woro ej i hans smak; — *Mycket;* mycket — kunne han sällan spela att ej wisa sig synnerlig; att ej wisa sig synnerlig, kunne han spela — Men då det skedde, gjorde han det utan attention; men giorde dett utan attention, — oftast; ofta — tog han pgr; tog pgr — att ibland största menskans dårskaper war; att det war största meniskans dårskap — Achtsamare — exempel; Achtsam war han i högsta grad, så i sin egen hushållning,

nad, har jag aldrig kiänt, att han äfwen här uti må räknas för ett mönster och exempel.

Kläderne sina achtade han *nogare* än någon annor, och med lika achtsamhet *alt* det han ägde, att det ej i otida och af wårdslöshet måtte förderfwas.

Han noterade alt hwad han fick och hwad åtgick i hans hushåldning samt till andra förnödenheter, och det till pricka hwar ewiga dag, tillika med alt hwad som hände och timmade ho(n)o(m) och hans bekante, ja, in till det, at han noterade, huru ofta han brukade sina kläder, skor och strumper. Alt hwad honom committerades och alt hwad han hwar dag expedierade, noterade han straxt. jag frågade honom åtskillige gånger om hwad jag ombudit honom för *20* åhr sedan, han lofwade straxt gifwa svar; gick hem, [kom inom någon minut] såg sina annotationer, kom inom några minuter tillbakas, berättade at den och den dagen begiärtes det, den dagen expedierades det, den dagen så och så gafs till swar. Han kunne altså berätta och minnas ante-acta till pricka och bättre än någon annor.

Mången skulle tro, att ett sådant noterande hade warit ett odrägeligt arbete och beswär; men det föll ho(n)o(m) så lätt genom wanan, som mig at notera hwad jag finner på blomstren. Alt går lätt, då man öfwerwunnit lättian.

Han var achtsam, som sades, om sitt i högsta grad; han gaf aldrig ut någon stufwer förgiäfwes, dock war han ej karg eller på minsta sätt snåhl; ty han sparade derföre icke det, som war oumgiängeligit, såsom till mat, medicamenter, kläder etc. Han hölt jämt [dock] men hederligt bord, utan yppighet, dock sådant, att då han råkade någon god wän vid middagstiman, kune han utan uppehåll hederligen biuda honom till middagen; det han och oftast giorde.

---

som all sin förrättning, att han här uti må räknas för ett mönster (stycke?) bland alla. — kläderne — förderfwas; Han achtade sine kläder noga, och alt det han ägde att det ej (i) otid(?) skulle förderfwas. Han hölt sig jämt, dock hederligt vid sitt bord, att om han råkade en äller annor wän wid måltids timan, kunne han hederligen biuda honom till middag. — samt till andra förnödenheter; och till — till pricka; hwar ewiga till pricka — tillika med alt; med alt — ho(n)o(m) och hans bekante; *saknas* — skor och strumpor; av hwarie slag — Alt hwad han committerades — noterade han straxt; Han gaf aldrig ut någon styfwer förgiäfwes, dock alt dett som war honom nödwändigt sparde han icke för sig; såsom till mat, Medicamenter, Kläder; Man såg honom jämt klädd, dock aldrig yppigt, utan då han warit buden till några hederliga acter, bröllop, barnsöhl, då han måste begifwa sig efter seculi mores. hwad som committerades honom, expedierade och gaf swar, men alt noterade han. —

Man såg ho(n)o(m) jämt klädd, fast icke yppigt, utan då han blifwit buden till några hederliga acter: Bröllop, Barnsöhl etc., då han måste rätta sig efter seculi mode.

Mången kunne tro, att en sådan achtsamhet och så mycket noterande *M. 2, s. 3* woro idel pedanterie, men lätt oss se på facit och summan älr. conclusionen, så skall wij se, att den som sist ler, ler bäst.

Wij wetta Credit 1:mo, att han hade intet af sine föräldrar.

2:do, att han aldrig hade af någon condition mer än 300 dlrs lön, som war litet nog till kläder.

3 att han af sin bokhållare lön hade knappast 1200 dlr, fast utlagor måste gifwas af lönen och lönen ägde han ej mer än på de 5 siste åhren.

Där emot i debet 1. halp han sig sielf till academien, [holt] betalte sina Collegier, disputerade 2^{ne} gånger, promoverades, som giorde ansenligt.

2. Halp han sin Broder till Scholan i Wexiö 1729 till 1734, och under sin egen promotions kostnad understödde ho(n)o(m) i Upsala ifrån 1742 till 1744.

3. hans egen hushållning, som jag sedt af hans annotationer, steg de senare åhren emällan 2 à 3000 dlr årligen.

Hwad skulle wähl i, Mine Herrar, tänka, att saldo blefwit, jo, emällan 30,000 och 40,000 dlr kpmt, sedan alt war betalt. jag hisnar, då jag ser

---

om hwad jag ombudit honom för; om det jag anmodat för — gick hem — minuter tillbakas; kom igien — den och den; den — begiärtes; wart han anmodad expedierades det — någon annor; exsequerade så och så; den dagen gaf sådant swar. — ett sådant noterande; så mycket noterandet hade warit — beswär; woro oändelig möda och beswär; — det föll ho(n)o(m) — lättian; då man blefwit där wid wand, går det af sig sielf, utan att man märker det. — Han war achtsam — seculi mode; *jfr samma innehåll i M 1:s form; anfört å s. 106 under strecket.*

M 2, s. 3. Mången — ler bäst; Mongen skulle tro, att sådant woro fåfängt och gräl, samt tiena till ingen ting — Wij wetta — androm i händer; Men wij wetta, at han hade intet af sine föräldrar; att han halp sin broder till Scholan i Wexiö 1729 till 1734, och under sin egen promotions kostnad i Upsala understödde honom ifrån 1742 till 1744; att han hade wid sine Conditioner aldrig öfwer 300 dlr lön, och på de 5 sista bokhållare åhren allenast 1200 dlr; då likwähl hans hushåld kostade ho(n)o(m) under bokhållare sysslan årl. emällan 2 a 3000 dlr; dock likwähl

hwad achtsamhet, ordentelighet och ren räckning kan förskaffa. Mine Herrar, tänken något nogare på denna saken, imiteren henne så mycket i kunnen, om i willien bärga Eder; förachten henne, om i will se andra i händer.

Ämbetet sitt och alt hwad honom wardt anförtrodt, förrettade han med all den flit, achsamhet och arbetsamhet, som någon i werlden. Aldrig kunne Academien få någon säkrare betient och i sine Räkningar påliteligare.

Disciplar, som woro sig anförtrodde, skiötte han med all sorgfällighet, att ingen dag, ja, icke en timme måtte bortlöpa fruchtlöst.

Inspiciendos, som honom woro committerade, skiötte han med lika flit. och som han all sin ungdom tillbrakt med barns informerande, war wähl ingen i stånd bättre wetta och utfordra både discipels och informators skyldighet; det han och redeligen giorde. Här af hände, att han af så många Herrskaper blef anlitt, att icke allenast utsöka skickelige informatorer till deras barn utan ock hafwa på dem dageligt upseende.

Ock som H^{rr} Smolandi a teneris äro wande wid den ordenteliga Scholae-vägen, och där igenom wunnit den allmänna crediten, att de snart äro de tienligaste till informatorer, war han i stånd att mera tiena dem, än någon annor, till conditioners anskaffande för de medellösare. Den långa tid han warit ledamot af wår nation, hade så rotat i hans blod den nationella kiärleken, at M. H^{r} Landsmän hade där af den största båtnaden och nu mera aldrig kunna ärsätta den mista(de) förmonen.

---

lämnade han äfter sig 30000 dlr kpmt; och alt detta endast genom achtsamhet, ordentlighet och ren räkning. Han war den aldra säkraste i sine räckningar, att academien aldrig kan få sådan betient. — anförtrodt; för trott — förrättade — i werlden; giorde han med oändelig flit och achtsamhet. — Aldrig — pålitligare; *jfr motsvarande, nyss citerade ord i M 1.* — Disciplar — anförtrodde; disciplar — ja, icke; ja, aldrig — måtte bortlöpa fruchtlöst; skulle löpa bort fruchtlöst [af] — Inspiciendos — lika flit; Då han war inspector öfwer någon condition, kunne aldrig någon giöra det med större flit — ungdom; ungdomstid — informerande; information — i stånd — giorde; som det bättre förstod — Här af hände; Här igenom blef han, som sades, — att han af — uppseende; anlit af så många till informatorers utsökande; — H^{rr} Smolandi; han sedt att Smålandi — äro wande — informatorer; har wid (ord uteglömda) blifwit inöfwade — mera tiena dem; tiena de yngre — till — medellösare; *saknas* — så rotat — ärsätta; och inlifwat de(n) nationella kiärleken med sielfwa blodet, hwar af M. H. Landsmän hade största båtnaden, och den nu mista förmonen aldrig kunna ärsätta.

Lärd war han och solid i wettenskaper, fast jag ej bör säga excel- *M. 2, s. 4*
lerande, som är få i werlden gifwet.

Han talte i en Catheder med paresie en vacker och ren *Latin*. Sin *Graekiska* förstod han wähl och den lärde andra. altså innehade han de 2ne förnämste hufwudspråken.

under sine Läroåhr war wähl ingen Professor, af hwilken han ej hörde en hehl curse, då han aldrig försummade en timma; och aldrig kom sent, ej häller förgat någonsin att annotera straxt de essentiellesta. i hela 4 åhr hörde han Theologos, innan han tog examen theologicum, som nu lärer wara ganska sällsamt exempel.

mig hörde (han) läsa Diæten, Pathologien, Materia medica, Historiam naturalem, förståendes detta wara nyttigt för andra än endast Medicis.

Han skref en vacker, tydelig och redig styhl.

han opponerade ofta på Academierne; altid hederligen. Ingen enda Disputation utkom i hans tid wid academien, den han ej genomläste a capite ad calcem.

Man kunne intet finna ho(n)o(m) främmande i några wettenskaper, hwarken i orientalibus, Philosophia, Moral, Historie, Mathesin, Physique, Historia naturali, jure, Theologie älr nästan någon annor.

Beskiedelig war han äfwenså i all sin wandel.

Han hade ett jämt sinnelag; war språksam och angenäm; glättig med modestie, och utan fräckt skratt, som wisar sin dåre. föröfrigt modeste, dygdig, kysk och nykter, utan fåfänga; men det jag bör nämna med stora bokstäfver, han war wärkelig ärlig, hwad han lofwade, det höllt han —

M 2, s. 4. De olika, större styckenas begynnelseord äro här: Lärd; Beskedelig; Tienstachtig; Höflig; Ware alltså; Lären och Twå ting. *M 1, s. 9, som till innehållet motsvarar M 2, s. 4, har ungefär samma rubriker men i följande ordning:* Sinnelaget (= Beskedelig); Tienstaktig; Snål (= tidigare nämnt); Nychter (= Beskedelig); Artig (= Beskedelig); Lärd; Höflig; Mindes wäl (= förut omtalat); Ware alltså; Lären; Twå ting. *För översiktlighetens följes här M 2, s. 4.*

Lärd — gifwet; Lärd war han, men ej excellerande; — sin Grækiska — hufwudspråken; förstod wähl sin grækiska, altså de 2ne förnämsta hufwudspråken för de lärde — under sine Läroåhr — ad calcem; *saknas.* — kunne intet; kunne aldeles intet — främmande; främmad — någon wettenskap, hwarken i; *saknas* — Philosophie, Moral; philosophie — jure; efter Theologie — älr — annor; äller näppl. främmad i någon wettenskap — Beskedelig — wandel; *saknas* — han — dåre; Sinnelaget hans war mycket jämt; han war modest, glättig utan skratt, språksam och angenäm i sälskap — föröfrigt modest — in i dem; Nychter war han i högsta grad, och dygdig samt utan all högfärd och awund. Ärlig war han om någon an-

ärligen. Han talade aldrig illa om någon. han förstod aldrig lägga an planer eller intrigier, ej häller gick han in i dem.

Tienstachtig war han ock i högsta grad, at åtskillige räknade det honom till ett fehl; men *han* sielf räknade han för heder, att någon wille ho(n)o(m) tillita, i det han kunne utretta. Ingen utwaldes därföre oftare hos folk af condition, wid Bröllopp, Barnsdop och andra ceremonier att bewaka och anrätta [saken] festiviteten hederligen, det han ock giorde med största vigilance till allas nöje, ja, hos de förnämare vid siuksängen war ingen att tillgå som nogare dem skiötte, och de föreskrefne medicamenter ordentligare ingaf, hwar på jag sielf flere gånger haft de störste prof.

Höflig war han ock emot hwar man, och mycket undergifwen för sina Förmän. Tvärtom emot sine Disciplar, inspiciendos, yngre Landsmän eller andre subalterner allwarsam, samt fordrade det af sine subalterner tillbakas, som han gaf sine förmän. altså hölt han den så nödiga Subordinationen i största hälgd, wähl wettandes, huru angelägit är, att den inplanteras ungdom[1], ty där cives gå tygel frit, där skenar wagnen och alt rusar till förderf.

Ware altså H. Magist. Neander för Eder, M. H. L., ett beständigt mönster i Gudfruchtighet, ordentelighet, achtsamhet, arbetsamhet, beskedelighet, tienstaktighet och det, som står n°. 1 på moraliska rangordningen, att vara en ärlig karl.

Lären af ho(n)o(m), då i en gång kommen kanske till små och knappa tienster, att med ordentelighet och regelerad lefnad underhålla Eder med heder.

---

nor; talade aldrig illa om någon; förstod aldrig konsten att lägga an planer; ej häller gick in i dem. det han lofwade, hölt han ärligt. — Tienstachtig — störste prof; tienstachtig i högsto grad; räcknade för en heder att någon wille tillita honom i det han kunne åstadkomma. brukades därföre altid wid Bröllop, barnsdop, begrafningar och andra ceremonier att dem bewaka, det han giorde med största vigilance till allas nöjen; ja, hos de förnämare, wid de siukas säng, där ingen säkrare skiödte de sjuke och ingen gaf dem de ordinerade medicamenter mera ordentligt. — Höflig — man; Höflig war han mot alla — Tvärtom — inspiciendos; men emot sina inspiciendos, disciplar — samt; och — hälgd; grad — angelägit — ungdom; huru denna är angelägen att inplanteras i ungdom — vagnen; de — *Dessutom:* M 1, s. 9: Mindes wähl anteacta och kunne berätta det de andra redan förgiätit, ja, det aldeles till pricka utan twifwel af det han alt noterat, som giort att saken dubbelt fastare fästes — H. Magist.; Sal.

[1] Ordet, som ej finns i någon av avskrifterna och är svårläst, skall tydligen vara »ungdom», ehuru Linné skrivit undom. I M 1, s. 9 står »inplanteras i ungdom». Det lilla i-et troligen glömt.

Twå ting sätta mig handfallne och snart mållösa wid hans graf: hans achtsamhet och där igenom ärnådde winst; Hans tienstachtighet mot hwar man, utan at blifwa hulpen och tient tillbakas.

Hwad se wij nu af hela hans wandel? *M. 1, s. 10* / *M. 2, s. 5*

Jo det, at han tagit aldeles tömmarne ifrån Lyckan och gifwit dem hehl och hålne i Dygdens händer. Därföre har och lyckan warit ho(n)o(m) widrig i alt det han sökt. hon har intet allenast aldrig låtit ho(n)o(m) smaka ett enda glas af sitt nectar; utan förhindrat alt det hon kunnat till hans förmon. Dygden har måst tillskansa honom alt och emot lyckan täfla för ho(n)o(m), att få [alt] det han åtnjutit.

Således, Min(e) H^{r} Landsmän, när jag slår ut för Eder hans Lyckohorn, är det helt tomt.

Här äro hwarken titlar, skiöldar, stiernor, gods, familier äller annat lysande prål.

men när iag utslår på hans graf Dygdens horn, ser i här de lysande blommor nedfalla, som aldrig förändra sin glants och aldrig förwissna, neml.: Gudsfruchtan, flit, ordentlighet, dygdighet, tienstachtighet och Käjsar cronan ärlighet.

[gån och plåcken de samma blomster]
gån och plåcken åt Eder dylika blomster.

På sista sidan av talet över Neander (M 1, s. 10 = det fullbordade talet s. 11) har Linné skrivit nere vid vänster kant följande ord, överstrukna med ett kraftigt streck:

Kyrkian
Maskerader
nattpatroll
Seniores(?)
de yngres vitæ genus
Cassan Nycklarna
den fattiga studenten, hans wän

— för Eder tienstachtighet; ett mönster för Eder M.-H^{r} L. i tienstachtighet, nychterhet, [artighet], höflighet, Gudfruchtighet, oskyldighet och regelerad lefnad. — att wara en ärlig karl; i ärlighet — en gång — tienster; komma till ofta små och magra tienster — ordentelighet — heder; ordentelighet förkofra Eder — handfallne — graf; i förundran wid hans [wård] graf. — hans; Hans — achtsamhet; achtsamhet att notera — hwar man; alla — och tienst; *saknas*.

II.

Hur det tillgick i Smålands Nation vid det tillfälle, då Linné höll parentationen över sin avlidne vän akademibokhållaren, magister Andreas Neander, meddelar oss nationsprotokollet på följande sätt:

»1765, d. 6 Nov. war med Wår höggunstige Inspectors, Herr Archiaterns och Riddarens v. Linnés, tillstånd Nations Samling, wid hwilket tillfälle Professorn W^ne^ Herr Carl v. Linné, och Probsten i Börje och Th: Adjuncten wid denna Kongl. Acad. Herr Magister Daniel Annerstedt äfwen hedrade Nationen med sin närvaro, då

1. Herr Inspector siälf parenterade öfwer en wår afledne Landsman, Academie Bokhållaren och Docens wid denna kongl. Academien, Sal. Magister Andreas Neander, där uti han wisade
   1. Hans Genealogie
   2. Hans födelse och upwäxande
   3. Hans Academiska Studente åhr
   4. Hans conditionerande
   5. Hans 20 ansökningar till tjänster.
   6. Hans seder uti
      1. Gudsfrugtan
      2. Ordentelighet
      3. Agtsamhet
      4. Arbetsamhet
      5. Lärdom
      6. Beskedelighet och ärlighet.
      7. Höflighet
7. Änteligen förestälte honom såsom ett Mönster och Mästerstycke, som lyckan hatat och dygden förswarat.

Som detta war hos oss en owanlig heder, så kunde den ej annat än på det ömmaste röra Nationen, att derföre wisa Herr Archiatern och Riddaren all uptänckelig wördnad och ärkänsla, hwilket och straxt å Nationens wägnar betygades af Curator.»

Det intressanta tal, som här till sin disposition refereras, har ej förut varit tryckt. Genom avskrifter har det dock varit känt för Linné-forskningens män, och delar av detsamma ha åtminstone sedan 1878 återgivits av olika Linné-biografer.[1] Manuskriptet tillhör Linnean Society i London, där det förvaras bland övriga Linné-handlingar. Det har emellertid för

[1] Se t. ex. Festen till Carl von Linnés minne i Upsala den 10 januari 1878, Upsala s. å., ss. 106, 172, 195—6; Th. M. Fries: Linné, I, Stockholm 1903, s. 1— tidigare i Bidrag till en lefnadsteckning öfver Carl von Linné, h. I, Upsala 1893, s. 9 — och II, s. å., ss. 285—6; Elsa Ribbing: Carl von Linné, Upsala 1918, ss. 154—5.

publiceringen nu genom överbibliotekarien J. M. Hulths försorg lånats över till Sverige och hållits tillgängligt i Upsala Universitets bibliotek. Det är i folio, ungefär 21×32 cm., kanterna ojämnt skurna, och omfattar 3 1/2 ark. På det lösa bladet stå blott några data ur Neanders liv, att dessa (och möjligen även en del av dem, som använts i talet) erhållits av Neanders broder, borgmästaren i Ystad, Håkan Neander, och att talet hållits på landskap i Smålands Nation (= M 1, s. 1). Detta blad är alltså både försättsblad och titel. Sannolikt har väl Linné skrivit det före själva parentationen. Sina betydligt större arbeten började han med att prydligt texta titelarket. Det är av en viss betydelse att minnas, ty Håkan Neanders uppgifter ha, om Linné alltså förfarit i vanlig ordning, varit tillgängliga före talets nedskrivande, något, som även av andra skäl är det antagligaste. Han är då, jämte Linnés egna erinringar och Neanders anteckningar, en av källorna till Linnés noggranna kännedom om vännens liv. På det lösa bladets baksida återfinnes det ord, Linné ej sällan använde om sig själv: Virtus laudatur et alget. (= M 1, s. 2).

Det första av de tre hela arken innehåller skildringen av Neanders yttre levnadsomständigheter, hans »yta och wandel», således det, som omtalas i nationsreferatets punkter 1—5. Detta ark motsvarar, vad som här i tryck betecknats med M 1, s. 3—6. När Linné hunnit det till slut, har han på ett nytt börjat den egentliga personkarakteristiken, om Neanders »inre wäsende». Han har med visshet skrivit tre sidor men sedan icke mer. Det är de tre sidor, som här betecknats med M 1, s. 7—9. Han är tydligen ej nöjd med resultatet, ty han har, alldeles som på ett par blad i Nemesis-manuskriptet, dragit ett enkelt streck tvärs över hela sidorna. Att döma av den omarbetning, han underkastat dessa sidors innehåll, har han funnit dispositionen för svag och en del belysande detaljer uteglömda utan möjlighet att nu få dem insatta på sin rätta plats. Alltså har han tagit ett nytt ark, M 2, s. 1—4, som han nu helt fyller med den bättre disponerade, fylligare personkarakteristiken. Nu felas endast den avslutning, som i nationsreferatet sammanfattas i punkt 7, uppmaningen att leva med Neander som föredöme. Den skall bliva helt kort: Alltså tar Linné arket med de tre fullskrivna men överstrukna sidorna, vänder det, så att det ligger rygg i rygg med de färdigskrivna arkens, och skriver på den blanka sidans övre hälft talets slutord. Denna sida är alltså det andra arkets fjärde, det första manuskriptets tionde (= M 1, s. 10) och hela talets elfte sida. Något streck är ej draget över det skrivna på denna sida. Således, när han den 6 nov. 1765 parenterar Neander, läser han upp M 1, s. 3—6, M 2, s. 1—4 och M 1, s. 10 (= M 2, s. 5). Men innan han möter nationen får han ej glömma att med några minnesord anteckna, vad han fått i uppdrag av konsistorium att förehålla nationen. Han raspar alltså på sista sidans vänstra del ned de ord, som här tryckts

efter hela talet. Men just som han skrivit dem, ser han, att detta minns han ju ändå, och så drar han raskt med gåspennan ett streck över dem, samlar ihop papperen och är färdig. — —

Talet har här återgivits så, att det som föredragits för Nationen tryckts i löpande följd. Men för att icke ett ord skall gå förlorat av det för Linnés arbetssätt så belysande aktstycket, har en jämförelse mellan karaktärsteckningen och utkastet meddelats (s. 103—111). Originalmanuskriptet, alltigenom skrivet med Linnés i och för sig ej svårlästa, men mycket ojämna, ofta petiga och hopgyttrade stil, har avtryckts med största aktgivande på Linnés stavning och uppställning. Då detsamma är svåråtkomligt, har det synts vara det enda rätta. Det har ej heller av Linné varit redigerat för tryckning. Någon tvekan om något ords betydelse behöver fördenskull ej uppstå. Linné har knappast använt andra förkortningar av svenska ord än de, vi i våra dagar använda. Några förkortningar ha dock inom parentes ( ) utförts, såsom ho(n)o(m), som Linné konsekvent skriver hoo. Ord inom klammer [ ] angiva av Linné gjorda överstrykningar. Det är av ej ringa intresse att se dessa förkortningar och överstrykningar, ty de vittna om Linnés energi och raskhet i arbetet, där i sanning innehållet var det enda väsentliga, ända därhän att formen stundom väl mycket åsidosattes. De latinska orden ha på särskilt ställe förklarats och översatts. Linné har på vissa ställen strukit under ord, vilka här kursiverats. Detta har han sannolikt gjort vid genomläsning efteråt, (vilket kan slutas därav, att de tre överkorsade sidorna (M 1, s. 7—9) äro *fria från understrykningar*,) för att så underlätta uppläsningen. Dessa ord ha särskilt betonats. De framhålla alltså på sitt sätt talets karaktär; det är i första hand avsett för muntligt framförande. Och just detta må här ytterligare understrykas. Ty vid läsningen får man aldrig glömma *den konkreta situationen* — man må f. ö. tänka sig den hur som helst — Linné i kretsen av sina uppmärksamt lyssnande landsmän, som nu fingo höra en god nationskamrats levnadsgång i raska, tydliga drag framställas.

Linnés punktering och kommatering har på grund av dess många ojämnheter här reviderats; framförallt ha en del felande tecken utsatts.

Hela talet är inlagt i ett vanligt, gammalt, dock linjerat handpapper i folio med blyertsanteckningar på latin och svenska, vilka angiva dess innehåll. De äro skrivna med en handstil, som starkt påminner om den kände Linné-forskaren Ewald Ährlings. Av annan hand är påskrivet: »Imperfect — Not published — Perfect in Upsal. Students Library from Småland.» I detta är riktigt och oriktigt blandat om vartannat. Oriktigt är att manuskriptet i Linnean Society är ofullständigt. Det är, som av det föregående framgått, alldeles fullständigt. Oriktigt är också, att det finns fullständigt i Upsala. Där finns en avskrift tillhörande Smålands Nations arkivalier, deponerade i Upsala Universitets bibliotek (såsom X: 278 af.). Avskriften

är inhäftad i pappomslag och skriven med den gamla tyska handstilen, troligen av någon av Linnés yngre landsmän. Nationsprotokollen från denna tid äro skrivna med den gamla stilen, medan Linné brukar den nu gängse. Den är i följande avseenden ofullständig: ingen antydan finnes om det nämnda utkastet (M 1, s. 7—9); meddelandet att Håkan Neander varit Linné till hjälp är uteglömt; ordet »Hämorrhoidalibus» (M 1, s. 5, här s. 100) har överhoppats, sannolikt av taktskäl, ehuru ordet är svårtytt, likaså ordet »ungdom» (M 2, s. 4, här s. 110) då det troligen varit omöjligt att tyda. Språket är hyfsat och förkortningar utskrivna. På första sidan är av en senare hand än avskrivarens tillsatt: »Urskriften med von Linnés handstil förvaras i Linnean Societys samlingar i London, bland hvilka hon sågs af dr. E. Ährling år 1881.» Av Ährling finnes en nu bland hans papper i Kungl. Vetenskaps-Akademiens bibliotek i Stockholm bevarad avskrift. Den är på enahanda sätt som Smålands Nations ofullständig. Den är emellertid lättläst, skriven som den är med Ährlings vackra stil.

Som nämndes äro de ord, som Linné nedskrev efter talet på samma sida som slutorden (se s. 111) att betrakta som minnesord, då Linné gick att på uppdrag av konsistorium göra nationen några erinringar. Sedan kurator alltså betygat »all uptänckelig wördnad och ärkänsla», har Linné på nytt tagit till orda. Av den korta anteckningen att döma, kan Linné på nationens första höstlandskap läsåret 1765—66 (se talets inledningsord, s. 97), möjligen i anslutning till den kyrksamme Neanders exempel ha förmanat att ej försumma kyrkogången, varnat för »maskerader» och »nattpatroll», d. v. s. för upptåg och nattsöl, något som Linné ej sällan gjorde, förehållit »seniorerna» deras plikter mot de yngre och skyldigheten att beakta deras »vitæ genus», ordnat några praktiska nationsfrågor, »Cassan, Nycklarne», och slutat med en försäkran till »den fattiga studenten», att så långt tid, krafter och tillgångar räckte, ville han vara »hans wän». Men hur Linnés ord fallit, veta vi ej. Att det dock varit något i stil med det skisserade, och att de av Linné antecknade orden utgjort minnesord för ett anförande i nationen se vi av samma protokoll, som nyss citerades. Det heter nämligen där:

»2. Förestälte Wår Höggunstige Herr Inspector, huru Consistorium Academicum med ganska stort missnöje märkt, det en del af de studerande här wid Kongl. Academien, brukade gå ute på gatorna om nätterna, förkläda sig och utöfwa åtskilliga wålsamheter och oljud, hwilket kunde ej annat än så mycket mer ömma och oroa Consistorium Acad: som Hans Kongl. Höghet, wår dyra CronPrints, woro denna Kongl. Academiens Höga Canceller, och Riksens H. Ständer woro ock nu under påstående Riksdag församlade; ty om detta oskickeliga lefnads sättet skulle förspörjas i Stockholm, så kunde det ej annat än orsaka Consistorium mycken

ledsamhet. Således woro Consistorium förorsakad, att genom samteliga H^rr Inspectores Nationum på det alfwarsamaste åtwarna hwar och en af de Studerande, att härföre agta sig, hälst Consistorium woro nödsakat, att till andras wahrnagel på det strängaste förfara med den, som antingen finnes förklädd eller ock träffas nattetid bland sådane mindre anständige sällskaper. H. H^r Inspector yttrade här wid det goda förtroende han länge hyst till sina Lands Män, hwilka för ett ärbart och stilla lefwerne altid warit antecknade. Således hoppades han, att ingen af dem här uti warit delagtige, hwarom han ock redan hade försäkrat Consistorium. Icke dess mindre kunde han ej underlåta att åtwarna, besynnerligen de yngre, som från Gymnasium nyligen ankomit, att agta sig för dylika sällskaper. Påminnandes tillika, att Curator och Seniorerne skulle flitigt besöka dem i sina *logementer* och äfterse, att de ej af wahnartigt sällskap på något sätt blifwa förförde.»

Sedan följa en del nationsärenden, av vilka, i den form de här meddelas, man ej får någon förklaring på orden »Cassan, Nycklarna». Protokollet är undertecknat: Absente Secretario, Scripsit Sven N: Collin.[1] Emellertid är det tydligt, att de efter talet skrivna orden utgjorde ett slags koncept till det anförande, som Collin i § 2 av protokollet den 6 nov. 1765 refererar. I Linnés ord kanske ett och annat av det han tänkt säga bortfallit — det kan ju hända den, som talar fritt — kanske protokollet också blott tagit med vad som rör konsistorii förmaning. Det övriga kan, såsom gammalt och känt, med flit ha utelämnats. Hur som helst låter också denna Linnés korta anteckning den humane, vidhjärtade Smålands-inspektorn framstå på ett hedrande sätt i kretsen av yngre landsmän.

III.

Den här tryckta parentationen över Andreas Neander är utan tvivel ett av de intressantaste och märkvärdigaste tal, vi ha av Linnés hand. Många uppsatser, tal och avhandlingar har han skrivit om alstren i naturens tre riken och om den ordning, som genomgår och sammanhåller de skapade tingen. I brev och annorstädes, t. ex. i Artedi Ichtyologia, 1738, där Linné författat den döde landsmannens »vita», och i företalet till Iter hispanicum, 1758, där han talar om sin älskade Löfling, har Linné stundom rätt utförligt beskrivit en människas levnadsgång eller försökt sig på en personkarakteristik. Det har gällt att avgiva votum till konsistorium, föreslå en lärjunge till ett stipendium eller en utländsk resa, giva en introduktion till en inflytelserik man eller den läsande och forskande allmänheten. På något

[1] Se Smålands Nations protokoll åren 1761—1807, förvarade i Upsala Universitets bibliotek såsom U 1220 C.

sätt står dock här Linnés alltid levande intresse för människan i samband med hans lika starka intresse för hans vetenskap. Det tal, som här återgivits, skiljer sig från allt vad Linné f. ö. skrivit och talat om människor däri, att det är en ovanligt fullständig levnadsbeskrivning av på den tiden alldeles sällsynt saklig art och att det har till föremål icke en naturvetenskapsman utan en nationskamrat. Är talets längd för ett sådant tillfälle anmärkningsvärd — det läses sannerligen ej upp på »högst en quart» — är den konkreta utförligheten det ännu mer: frasfritt, enkelt, innehållsrikt, nästan en smula torrt föres det fram, dock alltigenom buret av en varm, personlig känsla av tillgivenhet och vänskap till den döde. Stundom tycker man nästan, att han väl mycket hamnat i den deskriptive systematikerns våld, men så märker man — det är ju här ej fråga om någon »panegyric eller orationem funebrem» — att Linné, rädd för främmande blomster, av sådana som tillhör denne hederlige, nitiske smålänning: gudsfruktan, ordentlighet, aktsamhet, arbetsamhet, lärdom, ärlighet och hövlighet, binder en den vackraste krans på hans grav. Visserligen har kejsarkronan fått en plats i Linnés bildspråk, men eljest är allt svenskt, och talet andas den doft och stämning, som vi förbinda med linnéan och pyrolan. — —

På grund av talets längd måste av utrymmesskäl en granskning av dess innehåll ur historisk och idésynpunkt anstå till nästa år.

ORDFÖRKLARINGAR:

S. 97. 1714 $\frac{I}{31}$ Född i Ekeberga, Småland.
Fader: Håkan Neander, komminister i Lenhovda.
Moder: Christina Schatelovius, uppfostrarinna åt 8 barn.

1723 $\frac{II}{24}$ Överflyttad till Växjö trivialskola.

1734 $\frac{V}{15}$ Inskriven i Upsala akademi.

1743 $\frac{VI}{22}$ Promoverad till filosofie magister.

1750 $\frac{X}{30}$ Utnämnd till docent i filosofi (grekiska).

1759 Akademibokhållare.

1765 $\frac{IX}{24}$ Dog genom vattusot; ogift.

Brodern Håkan Neander,
borgmästare i Ystad,
har uppsatt detta.

På Smålands Nations landskap
1765, den 6 november,
av Carl von Linné.

S. 97. Dygden berömmes och lider nöd.

S. 98. orationem funebrem = liktal (oftast i den högre, retoriska stilen), orator = talare. — e. gr. = t. ex. — humiliora sequamur = låt oss ha ödmjukheten till föredöme.

S. 99. casus = tillfälle, händelse — rerum viciscitudinis = genom omständigheternas förändring — Vox populi, vox Dei = folkets röst, Guds röst — Quem Casus non extulit, fortuna non deprimet = Den, som tillfälligheten ej upphöjer, förödmjukar (störtar) ej lyckan (fortuna här tänkt som en sinnevärlden tillhörande livsfaktor, som leker och gycklar med människoödena, jfr Linnés uttryck: den flyktiga lyckan). Citatet, ej sällan använt av Linné, förekommer t. ex. i Ant. öf. Nemesis Div. (Fries uppl.) s. 12 och 19. — Sapiens nil — detrabit = Den vise kan ingenting bringa fördärv, allt beror på honom själv, han är nöjd genom en dygd, som varken kan ökas eller minskas. Lyckan fråntager intet, som den inte själv givit, den giver ej dygd, således tager den ej heller bort dygd. Seneca. (Lyckan här tänkt såsom nyss.) — humilieras = bliva stoft.

S. 100. af Pastore loci = av församlingens pastor — moliminibus Hæmorrhoidalibus = med besvärande hämorojder. — Ascites = vattusot.

S. 101. exercitii causa de Anno Diluviano = för övnings skull om det år, då syndafloden ägde rum. — Uti Theologicis = i teologi — uti examine Rigoroso Philosophico = i den stränga filosofiska examen — pro Grado de Charactere Chronologico Newtoniano = för magistergrad om den newtonska kronologiens karakter — De Scriptis Paullinis = om Pauli skrifter — De Origine Ludorum Aleatorum = om tärningsspelens uppkomst.

S. 102. Scholaribus = (av) skolgossar — Adjunctus = adjunkt — Oeconomus Templi = sysslоman — Collega = lärare — Ultimus = sist — Pænultimus = näst sist — Docens Ling(uæ) grec(æ), constitutus a Ser(enissime) Rege = docent i grekiska språket, utnämnd av Kungl. Maj:t. — Colloquia Disputatoria = disputationer.

S. 105. innocue vivit*o*, numen adest = lev oförvitligt, Gud är nära; detta Linnés käraste valspråk angives här vara hämtat av en poet. Denne är den romerske skalden Ovidius: se Ars amatoria, I, v. 640; i slutet på ett distikon står att läsa: innocue vivit*e*, numen adest. Docent Ture Kalén, Uppsala, har välvilligt skaffat mig förestående upplysning.

S. 106. ante acta = vad som tidigare hänt. Se också s. 110 anteacta.

S. 108. Inspiciendi(os) = lärjungar.

S. 109. a capite ad calcem = från pärm till pärm — jure = rättskunskap.

S. 110. cives = medborgare.

S. 111. Seniores = äldre studenter — vitæ genus = levnadssätt, karakter.

Jag ber att till Årsskriftens redaktör, fil. d:r CARL FORSSTRAND och överbibliotekarie J. M. HULTH få framföra mitt uppriktiga tack för tillmötesgående och hjälp vid publiceringen av denna Linnés parentation.

SUMMARY OF CONTENTS.

At the Society's Anniversary Festival, which took place the 25th of May, in Uppsala, in the historic botanical garden of Linné which the Society has restored, and in the presence of Prince Eugene, Dr. Benjamin Daydon Jackson, general secretary of the Linnean Society of London, was appointed as the Society's honorary member. The appointment was not only a recognition of Dr. Jackson's activity in the service of Linné research but also an expression of gratitude for the great interest and helpfulness he has shown Swedish men of research in placing the collections of the Linnean Society at their disposal while in London or by sending manuscripts to them, as he has often done through the Uppsala University Library. (Page 1.)

The first speech of the celebration was delivered by Mr. Felix Bryk on the subject of Linné as an artist. Special attention was given to new points of view and recent information concerning Linné in this capacity, and numerous steriopticon slides of sketches taken from many of his works were used as illustrations. (Page 3.)

Councillor K. W. Herdin followed with an account of Olof Rudbeck the elder's Hortus botanicus in Uppsala based on topographical investigations and study of old maps and documents. (Page 14.)

Prof. J. Almkvist has contributed a translation from the Spanish of a copy, by pater A. J. Barreira, of one of the original manuscripts of Linné's pupil, Pehr Löfling, found in the archives of the botanical gardens of Madrid, and containing the diary notes on his journey from Madrid to Cadiz in 1753. (Page 25.)

Dr. O. Gertz gives an account on Linnæana in the literary remains of the well-known botanist and the Linné-expert, Prof. O. Nordstedt, who had died in the previous year. (Page 43.)

Dr. E. Schoug, late veterinary surgeon in the service of the state, has described in »Linné and Veterinary Surgery» Linné's pioneer work and his significance in the branch of veterinary surgery, and referred to the constructive work of his pupil, Peter Hernquist, in the same line. (Page 49.)

Prof. K. B. Wiklund's paper, »Linné and the Lapps», opened with an account of the knowledge of Lappland and the Lapps before the time of Linné, and continued with a thorough treatment, with commentaries and notes from Linné's famous »Iter Lapponicum». Prof. Wiklund has supplied much valuable information, especially of ethnological and etymological import, concerning Linné's observations and notes. (Pag. 59.)

Under the title, »Linné's funeral oration over Andreas Neander», the remarkable speech which Linné on the sixth of November, 1765, held before Småland's nation in Uppsala for his deceased countryman and friend, magister Andreas Neander, appears for the first time printed after the original manuscript of the Linnean Society in London. Pastor Elis Malmeström has in this connection several notes and observations. (Page 97.)

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGELÄGENHETER.

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1924.

Den ordinarie vårsammankomsten — Sällskapets sjunde högtidssammankomst — hölls söndagen den 25 maj i Uppsala. Sammanträdet, som började kl. 1 e. m., hölls i Linnéträdgården i det gamla frigidariet, vilket blivit på ett festligt sätt dekorerat med blommor och grönt. H. K. H. Prins Eugen hedrade sammanträdet med sin närvaro. Omkring 100 av Sällskapets ledamöter voro tillstädes.

Ordföranden professor Rob. E. Fries öppnade sammankomsten och hälsade ledamöterna välkomna och vände sig särskilt till H. K. H. Prins Eugen, som han i Sällskapets namn tackade för den kraftiga hjälp och det värdefulla understöd han städse lämnat Sällskapet.

Revisorernas berättelse för 1923 upplästes och i enlighet med deras förslag beviljades styrelsen och skattmästaren full och tacksam ansvarsbefrielse.

Godkändes styrelsens åtgärd att använda 20,000 kr. ur dispositionsfonden till en första avbetalning å det Linnébibliotek, som hovtandläkaren Elof Förberg efterlämnat och som styrelsen i början av året beslutat inköpa för 40,000 kr.

Valdes i enlighet med styrelsens förslag till hedersledamot i sällskapet doktor B. Daydon Jackson, generalsekreterare i Linnean Society i London.

Amanuensen S. Wallin, som på styrelsens uppdrag ordnat Linnémuseet, höll i anslutning därtill ett föredrag om »Linnés bohag och konststilarna». — Herr Felix Bryk höll föredrag om »Linné som konstnär». — Rådman K. W. Herdin höll föredrag om »Olof Rudbeck den äldres Hortus botanicus».

Ordföranden redogjorde för styrelsens åtgärder med avseende på Linnémuseet, som av honom förklarades öppnat och inbjödos medlemmarna att taga det i betraktande.

Något senare på eftermiddagen samlades en stor mängd av ledamöterna på Flustret, där gemensam middag under angenäm stämning intogs. H. K. H. Prins Eugen hedrade middagen med sin närvaro.

Höstsammankomsten hölls i Stockholm på Svenska Läkaresällskapets lokal onsdagen den 19 nov. med början 7,30 e. m. och var besökt av ett 40-tal ledamöter. Sedan ordföranden professor Fries öppnat sammankomsten och hälsat

de närvarande välkomna, företogos de stadgeenliga valen. Till ordförande för 1925 omvaldes prof. Rob. E. Fries och till vice ordförande för samma tid professor Rutger Sernander. Till ledamöter i styrelsen för åren 1925—1927 omvaldes de avgående: lektor E. Hemmendorff och livmedikus doktor O. Hult, Stockholm, samt professor Sv. Murbeck, Lund; till suppleant krigsdomare J. Åström, Uppsala.

Till suppleant för åren 1925—1926 efter jägmästare M. Carlgren, som anhållit att få avgå, valdes professor T. Lagerberg. Till revisorer för 1925 valdes förste bibliotekarien A. Grape och rådman K. W. Herdin, Uppsala, och till suppleanter andre bibliotekarien A. Hj. Uggla, Uppsala, och doktor Fr. Sandman, Stockholm.

Direktör G. A. Granström höll föredrag om »Linnés manuskripter rörande proberkonsten». Enligt styrelsens beslut skall direktör Granström utgiva Linnés originalmanuskript om Vulcanus docimasticus.

Fil. kand. V. Jacobowsky höll föredrag om »Svenska föregångare till Linné som reseskildrare».

Styrelsen har haft sammanträden den 27 jan., 25 mars, 19 och 25 maj, 7 okt. och 19 nov. Utom löpande ärenden ha handlagts bl. a. inköpet av det Förbergska Linnébiblioteket och ordnandet av Linnémuseet.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1924.

Linné-Sällskapets inkomster och utgifter samt fondernas ställning framgår av följande sammandrag:

Kassakonto:

Debet:

Ingående balans (kassabehållning från 1923)	16: 19
Årsavgifter	6,515: —
Årsskriften och publikationer (statsbidrag och sålda skrifter)	1,655: 50
Linnéfonden (statsbidrag)	75,000: —
Linnémuseet (inträdesavgifter)	97: 20
Museifonden (1 stiftare av Linnémuseet och gåvor)	5,602: 25
Giroräkning (uttag)	31,924: 50
Kapitalräkning (uttag)	35,704: 54
Sparkasseräkning (uttag)	9,213: 53
Räntor	5,935: 43
Obligationers och kommanditlotters konto	4,862: 50
Kronor	176,526: 64

Kredit:

Omkostnader (allmänna omkostnader och löner)	5,266: 12
Linnéträdgården	5,819: 09
Linnémuseet	3,878: 06
Samlingarnas konto	25,000: —
Årsskriften	3,402: 59
Giroräkning (insättning)	31,967: 62
Kapitalräkning (insättning)	45,834: 85
Sparkasseräkning (insättning)	11,322: 07
Räntor	480: 54
Obligationers och kommanditlotters konto	43,520: 20
Utgående balans (kassabehållning till 1925)	35: 50
Kronor	176,526: 64

Ingående balanskonto:

Fasta fondens konto	20,000: —	Samlingarnas konto	158,334: 90
Museifondens konto	160,600: —	Trädgårdsåterställandets konto	53,724: 09
Trädgårdsfondens konto	46,658: —	Obligationers konto	80,643: 38
Linnémuseets konto	2,828: 10	Kapitalräknings konto	2,067: 37
Dispositionsfondens konto	32,400: —	Giroräknings konto	62: 18
Frivilliga bidrags konto	34,176: 83	Sparkasseräknings konto	1,814: 82
		Kassabehållning	16: 19
Kronor	296,662: 93	Kronor	296,662: 93

Utgående balanskonto:

Samlingarnas konto	183,334: 90	Fasta fondens konto	20,000: —
Trädgårdsåterställandets konto	59,543: 18	Museifondens konto	186,202: 25
Obligationers och kommanditlotters konto	119,313: 58	Trädgårdsfondens konto	46,658: —
Kapitalräknings konto	12,197: 68	Dispositionsfondens konto	12,400: —
Giroräknings konto	105: 30	Frivilliga bidrags konto	38,193: 25
Sparkasseräknings konto	3,923: 36	Linnéfondens konto	75,000: —
Kassabehållning	35: 50		
Kronor	378,453: 50	Kronor	378,453: 50

Sällskapets inkomster av årsavgifter visa under år 1924 någon liten ökning i jämförelse med år 1923.

En ny »Stiftare av Linnémuseet» har under året tillkommit i och med Uppsala Ångkvarns Aktie-Bolag, som till Linnémuseet skänkt en summa å 5,000 kr.

En för året ny inkomstpost är inträdesavgifterna till Linnémuseet, som givit 97: 20, oaktat visningen mot avgift begynte först sent på hösten och inträdesavgifterna äro mycket låga.

Årets största inkomstpost är emellertid de lotterimedel — 75,000 kr. — varav Sällskapet 1924 blivit delaktigt, och vilken summa avses att under namn av Linnéfonden bokföras som en särskild fond, alltid förvaltad i räntebärande värden.

Bland övriga penninggåvor, som under året kommit Sällskapet till del, märkas:

Livmedikus O. Hult . . . . . 250 kr.
D:r Henning Waldenström . . . . 100 kr.

De allmänna omkostnaderna under år 1924 ha ganska väsentligt ökats, eller med nära 2,000 kr. Detta beror till största delen på att den Förbergska boksamlingen liksom Sällskapets porträttsamling under årets lopp fullständigt ordnats och katalogiserats, vilket arbete utförts av fru G. Conwentz.

Sällskapets samtliga samlingar, såväl hela Linnémuseet som det å universitetsbiblioteket i Uppsala tillsvidare deponerade Linnébiblioteket, äro nu både brand- och inbrottsförsäkrade, varför i årlig premie måste erläggas kr. 607: 73, en således ingalunda obetydlig, för framtiden ordinare utgiftspost.

Till avbetalning å köpeskillingen för den Förbergska boksamlingen har enligt Sällskapets beslut den 25 maj 1924 ur dispositionsfonden anvisats 20,000 kr. Ytterligare 5,000 kr. ha gäldats med de medel, som influtit som gåva av den nye stiftaren av Linnémuseet.

Årsskriften 1924 har dragit en kostnad av kr. 3,402: 59, vilket belopp med omkring 950 kr. understiger kostnaden för årsskriften 1923.

Av disponibla medel ha under årets lopp inköpts:

nom. 30,000 kr. Sveriges Allmänna Hypoteksbanks 5 % obligationer av år 1924 till pari;

nom. 5,040 kr. Stockholms Inteckningss Garanti A.-B:s 4 % obligationer 1904 till en kurs av 81 ¾ %;

5 st. Stockholms Enskilda Banks 5 % kommanditlotter Ser. II, 1911, å nom. 1,000 kr. stycket till en kurs av 91 %.

Det sammanlagda bokförda värdet å Sällskapets obligationer och kommanditlotter uppgår den 31 dec. 1924 till kr. 119,313: 58.

Rob. E. Fries
ordförande.

Rutger Sernander
vice ordförande.

H. O. Juel
Uppsala universitets ombud.

Carl Forsstrand
redaktör för årsskriften.

J. M. Hulth
sekreterare.

Nils E. Svedelius
skattmästare.

Chr. Aurivillius. P. Bellander. M. Carlgren.

E. Hemmendorff. O. Hult. E. Lönnberg.

S. Murbeck. G. Neander. John Ångström.

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1924.

Undertecknade, av Svenska Linné-Sällskapet utsedda att granska styrelsens räkenskaper och förvaltning under år 1924, få efter fullgjort uppdrag avgiva följande berättelse.

Sällskapets utgifter och inkomster samt ekonomiska ställning framgå av skattmästarens till styrelsen avgivna berättelse, till vilken vi härmed få hänvisa.

Räkenskaperna äro förda med synnerlig omsorg och reda samt vederbörligen verificerade. Sällskapets värdehandlingar ha av oss granskats och befunnits i behörig ordning.

Sällskapets i museet förvarade samlingar äro brandförsäkrade för 200,000 kr., det i Universitetsbiblioteket förvarade biblioteket för 50,000 kr. och lagret av sällskapets skrifter för 7,000 kr., vilket allt revisorerna för sin del finna tillfyllestgörande. Dessutom har numera i enlighet med revisorernas i nästföregående berättelse gjorda tillstyrkan ordnats en inbrottsförsäkring för museisamlingarna å 150,000 kr.

Revisorerna tillåta sig att principiellt uttala sin anslutning till ett inom styrelsen väckt förslag, att av de Sällskapet beviljade lotterimedlen måtte avsättas ett belopp av förslagsvis 100,000 kr., vilket alltid skall vara placerat i räntebärande medel. Över denna fond, Linnéfonden, som årligen borde ökas genom någon del av ränteavkastningen, skulle endast Sällskapet äga dispositionsrätt. Styrelsen skulle äga att förfoga endast över den övriga ränteavkastningen. För sin del finna revisorerna det önskvärt, att förslag i detta syfte av styrelsen framlägges till innevarande års höstsammankomst.

Revisorerna ha konstaterat, att Sällskapets bibliotek, handskriftssamling och porträttsamling numera äro katalogiserade.

Revisorerna vilja härmed ge uttryck åt den uppfattningen, att styrelsen och enkannerligen skattmästaren under det gångna året utfört ett synnerligen förtjänstfullt och för Sällskapet och dess syften i hög grad gagnrikt arbete.

På grund av revisionen få vi tillstyrka, att Sällskapet beviljar sin styrelse och skattmästare full och tacksam ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 29 april 1925.

Anders Grape. K. W. Herdin.

LINNÉTRÄDGÅRDEN 1924.

Arbetena i trädgården ha under år 1924 fortgått efter samma riktlinjer som föregående år d. v. s. i huvudsak gått ut på förökandet av växtbeståndet. Särskilt vilda svenska växter ha inplanterats och trädgården har från flera givare fått emottaga gåvor av dylika, varöver förteckning här nedan som vanligt lämnas. Det har visat sig, att det icke är lika lätt att på »area annua» hålla ett fulltaligt växtbestånd av enåriga och tvååriga växter som av fleråriga på »area perennis». Detta är ju också helt naturligt, enär många av de sådda annuellerna av olika anledningar icke sätta frö i trädgården, varför för varje år nya frön måste anskaffas från annat håll. Gåvor av frön av svenska, av Linné kända enåriga växter äro därför alltid synnerligen välkomna som bidrag till fyllande av de vakanta rutorna å »area annua».

Etiketteringen med skifferetiketter har nu så fortskridit, att hela »area perennis» och mer än halva »area annua» försetts med dylik etikettering.

Under höstens lopp har planket längst Linnégatan upprustats och har Uppsala universitet kostnadsfritt lämnat virke till denna reparation.

Den definitiva restaureringen av orangeriet är en fråga, som på det närmaste sammanhänger med Linné-Sällskapets möjligheter att få taga i besittning det gamla Linnéanska bostadshuset. Denna byggnad, som emellertid alltjämt måste disponeras av universitetet, kan således ännu icke på mycket lång tid få mottaga Linnémuseets samlingar, som naturligtvis först där komma i sin fullt riktiga och definitiva miljö. Linnémuseets provisoriska uppställning i orangeriets södra flygel synes således bli beståndande för en avsevärd tid framåt. Under sådana förhållanden har styrelsen ansett, att orangeriets nuvarande tillstånd icke längre bör få utgöra något hinder för iordningsställandet av »area vernalis» och »area autumnalis», vilket arbete avses att börja utföras under 1925. Som en förberedelse därför borttogos på grund av styrelsens beslut i slutet av oktober fyra träd, tre balsampopplar och en silverpil, som växte inne på areornas mark och hindrade deras anläggning. Däremot sparades tills vidare de två balsampopplar, som stå precis i de tilltänkta areornas hörn, varför deras borttagande ej var en tvingande nödvändighet, ehuru de nog i och för sig ej äro några större prydnader för trädgården.

Trädfällningen bekostades av universitetet, som å andra sidan behöll virket för eget behov.

Av de fällda träden tillvaratogos stamtvärsnitt, och ett studium av dem gav vid handen, att träden haft en ålder av 60—65, högst 70 år. Dessa träd voro alltså planterade vid samma tidpunkt som de tvenne popplar, som en gång stodo mitt på de bägge stora areorna, »area annua» och »area perennis», och som fälldes vid dessa areors utläggning 1921, varöver redan förut redogörelse lämnats i Linné-Sällskapets Årsskrift, Årg. IV, 1921 (sid. 124). De nu bortgallrade träden härrörde tydligen från Östgöta Nations trädplantering på 1860-talet (se a. st.!).

Träden hade följande mått och ålder:

I. Balsampoppeln i nordöstra hörnet på »area autumnalis» hade en omkrets på 235 cm. och en diameter på omkr. 72 cm. 60 tydliga årsringar kunde räknas, men längst in var veden alldeles murken och årsringarna oläsliga, vadan trädet sannolikt bör uppskattas till bortemot 70 år vid tiden för fällandet. Årsringarna 10—15, utifrån räknat, voro påfallande smala och obetydliga.

II. Balsampoppeln på »area autumnalis», nordöstra hörnet alldeles inpå orangeribyggnaden, strax öster om den förra, hade en omkrets på 240 cm. och en diameter på 75 cm. och visade alldeles som den förra minst 60 tydliga årsringar, men som veden allra längst in även hos denna var murken, bör åldern uppskattas till 5—10 år över 60 år.

III. Balsampoppeln på »area vernalis» visade en omkrets på 170 cm. och en diameter på 52 cm. Den var således något mindre än de tvenne föregående och var även yngre, i det den visade blott omkr. 50 tydliga årsringar jämte ett inre till åldern ej säkert bestämbart murket parti. Åldern torde således kunna bestämmas till bortemot 60 år. Även detta träd visade årsringarna 8—10, utifrån räknat, mycket smala. Denna poppel var alltså omkring 10 år yngre än de andra, vilket kan få sin förklaring antingen därigenom att vid planteringen ett yngre träd kommit till användning, eller ock har ett först planterat träd gått ut och detta träd insatts senare som ersättning för det utgångna.

IV. Silverpilen, som stod alldeles inpå det lilla fristående växthuset norr om »area vernalis», var 293 cm. i omkrets och 92 cm. i diameter. Av årsringarna voro omkr. 60 tydliga och ganska tjocka. Även detta träd hade längst in ett murket parti av obestämbar ålder, vadan trädet måste uppskattas till bortemot 70 år. Årsringen 10 och närmast följande, utifrån räknat, voro även här smalare.

Att årsringarna för c:a 10 år sedan voro smalare tyder på ogynnsamma tillväxtförhållanden under åren 1910—15. Orsaken härtill är höjd i dunkel, men beror väl sannolikt på dålig dränering eller något dylikt. Likartade förhållanden påvisades vid trädgallringen 1920 (se a. st. sid. 125).

Följande gåvor av frön och växter ha under år 1924 kommit trädgården tillhanda:

Uppsala botaniska trädgård genom prof. O. JUEL: 85 kapslar frön.
Bergianska trädgården i Stockholm genom prof. ROB. E. FRIES: 75 kapslar frön.
Göteborgs botaniska trädgård genom prof. C. SKOTTSBERG: 50 kapslar frön.
Överbibliotekarien J. M. HULTH, Uppsala: ett 30-tal vilda levande växter från Uppsala-trakten.
Prof. R. SERNANDER: *Artemisia rupestris* från St. Karlsö, LINNÉ's originallokal från Gotlandsresan.
Trädgårdsförmannen R. CARLSSON, Uppsala: *Linnæa borealis*, *Lathræa squamaria* samt *Pyrola*-arter ifrån Morkarla s:n samt ett 20-tal växter från Uppsala-trakten.
Fru HOLMQVIST, Uppsala: *Gymnadenia conopsea* från Dalby s:n.
Docenten E. ASPLUND, Uppsala: *Allium ursinum*, *Aster Tripolium*, *Carex flava*, *pulicaris*, *Dentaria bulbifera*, *Goodyera repens*, *Holcus mollis*, *Lathyrus maritimus*, *Linaria vulgaris*, *Malaxis paludosa*, *Scirpus compressus*, *maritimus*, *Veronica longifolia* och *Woodsia ilvensis*, alla från Muskö, samt 10 kapslar frön av vilda svenska växter.
Fröken GRETA WESTBERG, Uppsala: *Betula nana*, *Rubus arcticus* och *Cornus suecica* från Hassela s:n.
Dr. K. HEDBOM (†), Uppsala: *Pedicularis sceptrum carolinum* från Enafors samt frön av *Gentiana nivalis*.
Prof. N. SVEDELIUS, Uppsala: *Pulsatilla vernalis* från Styrsjöbo, Leksands s:n, Dalarne.
Trädgårdsdirektör I. ÖRTENDAHL, Uppsala: *Potamogeton natans*, *crispus*, *graminea*, *perfoliata* och *pectinata*.
Docent O. ÖSTERGREN, Uppsala: diverse levande växter.

Uppsala i mars 1925.

NILS SVEDELIUS.

LINNÉMUSEET OCH LINNÉBIBLIOTEKET.

Sedan det till museum bestämda rummet i södra flygeln av gamla orangeribyggnaden blivit försett med nödig inredning efter av nuv. intendenten vid Nordiska museet S. WALLIN uppgjord plan och anvisning, nedflyttades under februari

månad de dittills på universitetsbiblioteket förvarade Linnésamlingarna. En inventering efter de gamla förteckningarna påbörjades av undertecknad och professorskan Greta Conwentz, vilken sedermera ensam slutförde densamma och försåg föremålen med nya inventarienummer. Själva ordnandet och uppställningen av samlingarna sköttes av intendenten Wallin, som därpå nedlagt mycket intresserat och sakkunnigt arbete. I det egentliga museirummet exponeras blott föremål, som anses ha tillhört den Linnéska familjen. En del enklare möbler ha av brist på utrymme måst placeras i närliggande rum och i stora salen, varest även porträtt och bilder från senare tider ha uppsatts. Vid sitt sammanträde i Uppsala den 25 mars kunde styrelsen under intendenten Wallins ledning ta det nyordnade museet i betraktande. Åtskilligt arbete återstod dock ännu. Men till Sällskapets sammankomst den 25 maj var museet fullt färdigt och förevisades då för de närvarande ledamöterna. Museet har sedermera varit tillgängligt för besökande, på sön- och helgdagar kl. 1—3 utan avgift, tisdagar och fredagar kl. 11—12 mot en avgift av 25 öre person, andra tider 50 öre. Skolklasser under lärares ledning ha tillträde mot 10 öre person, dock högst 1 kr. Sällskapets medlemmar betala ingen avgift. Antalet besökande var särskilt söndagar ganska stort. Först i början av juli månad framlades en anteckningsbok för besökande. Under tiden $^{4}/_{7}$—$^{31}/_{12}$ antecknade sig 567 personer. Men det är säkerligen lika många, som ej antecknat sig.

I början av oktober inventerades samlingarna på styrelsens uppdrag av professor R. Sernander och bibliotekarien A. Hj. Uggla. Till denna inventering hade fru Conwentz uppgjort en uppställningskatalog, vilken inventeringsmännen följde, allt under jämförelse med originalinventarierna.

Sällskapets Linnébibliotek och samlingar av Linnéporträtt och andra Linnéplanscher ha under året ordnats och katalogiserats av fru Conwentz. Biblioteket och porträttsamlingarna förvaras tillsvidare på universitetsbiblioteket.

GÅVOR TILL SÄLLSKAPETS SAMLINGAR.

Av Major Ad. af Sandeberg: Två tallrikar, som tillhört Linnéska familjen.
» Fröken Hedv. Gyllenhaal: En dito.
» Häradshövding Behms sterbhus: En väggspegel. (Enligt testamentariskt förordnande.)
» Prof. O. Juel: Ett porträtt av doktor B. D. Jackson samt ett blad i kopparstick med de bekanta figurerna, som av Linné ibland användes till dekorering av herbariets växter.
» Fil. stud. G. Lundberg: Två små Linnébilder inom glas och ram.
» Doktor B. Daydon Jackson: Alla av honom utgivna skrifter om Linné.

J. M. Hulth.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE.

Professor Rob. E. Fries,
Ordförande för 1925.

Professor R. Sernander,
Vice ordförande för 1925.

Övriga styrelsemedlemmar.

Valda för åren 1923—1925:

Doktor C. Forsstrand, redaktör för årsskriften, professorerna E. Lönnberg och N. E. Svedelius, skattmästare och föreståndare för Linnéträdgården.
Suppleant: Doktor G. Neander.

Valda för åren 1924—1926.

Professor Chr. Aurivillius, disponenten P. Bellander, överbibliotekarien J. M. Hulth, sekreterare och föreståndare för Linnémuseet.
Suppleant: Professor T. Lagerberg.

Valda för åren 1925—1927:

Lektor E. Hemmendorff, doktor O. Hult, professor Sv. Murbeck.
Suppleant: Krigsdomare J. Aström.

Vald av Större Akademiska konsistoriet i Uppsala:

Professor H. O. Juel.

Revisorer:

Förste bibliotekarien A. Grape och rådman K. W. Herdin.

Suppleanter:

Bibliotekarien A. Hj. Uggla och doktor Fr. Sandman.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS LEDAMÖTER.

FÖRSTE HEDERSLEDAMÖTER.

H. K. H. KRONPRINSEN.
H. K. H. HERTIGEN AV VÄSTERGÖTLAND.
H. K. H. HERTIGINNAN AV VÄSTERGÖTLAND.
H. K. H. HERTIGEN AV NÄRKE.

HEDERSLEDAMOT.

Jackson, B. Daydon, Fil. doktor, generalsekreterare i Linnean Society, Burlington House, London. W. 1.

STIFTARE AV LINNÉMUSEET

(tillika stödjande ledamöter):

Aktiebolaget Gimo-Österby Bruk.
Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner, Stockholm.
Brodin, E., Direktör, Villagatan 6, Stockholm.
Bäckström, W., Grosshandlare, Hjorthagsvägen 11, Stockholm.
de Geer, L., Friherre, Leufsta bruk.
von Eckermann, E., Grevinna, Sturegatan 32, Stockholm.
von Eckermann, H., Överingenjör, Ljusne.
von Eckermann, Ulla, Fru, Ljusne.
von Eckermann, W., Kammarherre, Sturegatan 32, Stockholm.
Egnell, Julia, Fru, Strandvägen 37, Stockholm.
Eklund, F. G. T., Direktör, Floragatan 21, Stockholm.
Fineman, C. G., Fil. doktor, Kommendörsgatan 35, Stockholm.
Kassman, G., Bankdirektör, V. Trädgårdsgatan 17, Stockholm.
Kempe, S., Bruksägare, Kungsträdgårdsgatan 22, Stockholm.
Langenskiöld, K., Friherre, Karlavägen 29, Stockholm.
Lundström, B., Direktör, Strandvägen 7 B, Stockholm.
Mannerheim, J., Friherre, Kommendörsgatan 32, Stockholm.

Sager, E., Förste hovstallmästare, Hamngatan 14, Stockholm.
Sjöstedt, A., Major, Arsenalsgatan 10 B, Stockholm.
Sunnerdahl, Magda, Fröken, Narvavägen 30, Stockholm.
Traugott, I., Direktör, Hovslagaregatan 5, Stockholm.
Traugott, O., Grosshandlare, Strandvägen 57, Stockholm.
Tullberg, T., Advokat, Paris.
Uppsala Ångkvarns Aktiebolag, Uppsala.
Wachtmeister, A., Greve, Wambåsa, Johannishus.
Wachtmeister, Carola, Grevinna, Wambåsa, Johannishus.
Wachtmeister, H., Greve, Överstekammarjunkare, V. Trädgårdsg. 13, Stockholm.
Wikander, C. R. L., Direktör, Lovisagatan 2, Stockholm.
Wådell, J. O., Disponent, Ljusdal.

ÖVRIGA LEDAMÖTER.

Invalda efter sista matrikelns tryckning.
Fullständig förteckning i Årsskriften 1924.

Agduhr, E., Professor, Rådmansgatan 25, Stockholm.
Berg, H., Doktor, Sveavägen 50, Stockholm.
Bergh, G., Fil. doktor, Birgerjarlsgatan 41, Stockholm.
Bergh, Fru, Birgerjarlsgatan 41, Stockholm.
Bergner, Ebba, Fru, Arnöberg, Enköping.
Bergquist, A., Provinsialläkare, Söderköping.
Bergquist, Fru, Söderköping.
Borge, O. F., Fil. doktor, Nybrogatan 26, Stockholm.
Broddeson, E., Läroverksadjunkt, Örebro.
Böttiger, Hildegard, Fru, K. Slottet, Stockholm.
Böttiger, J., Överintendent, K. Slottet, Stockholm.
Ekelund, Ella, Fru, Uppsala.
Ekelund, J., Landskamrerare, Uppsala.
Elkan, H., Direktör, Schéelegatan 10, Stockholm.
Engstrand, E., Ingenjör, Ö. Ågatan 31, Uppsala.
Erhardt, Greta, Fru, Engelbrektsgatan 29, Stockholm.
Erhardt, S. R., Överfältläkare, Engelbrektsgatan 29, Stockholm.
Ericsson, E. M., Köpman, Uppsala.
Falck, E., Provinsialläkare, Enköping.
Fries, Thore, Docent, Eriksgatan 27, Uppsala.
Fürst, C. M., Professor emer., Lund.
Gibson, S., Konstnär, Östermalmsgatan 57, Stockholm.
Haffner, J., Stadsläkare, Lund.
Hasselberg, S., Direktör, Delsjövägen 3, Göteborg.
Hellerström, S., Godsägare, Marielund, Nättraby.
Hillström, F., Kyrkoherde, Tuna, Upplandstuna.
Holmberg, H., Direktör, Holmberg, Fassbender & C:o A.-B., Stockholm 16.
Högström, E., Revisor i K. Statskontoret, Roslags-Näsby.
Lindgren, J., Grosshandlare, Svartbäcksgatan 24, Uppsala.
Lindgren, Thyra, Fru, Svartbäcksgatan 24, Uppsala.
Marcus, H., Professor, Kungsholms hamnplan 3, Stockholm.

Neander, Olga, Doktorinna, Karlavägen 59, Stockholm.
Oldevig, H., Fil. lic., Kramfors.
Rabenius, L., f. d. Statssekreterare, Djursholm.
Rydeberg, I., Ingenjör, Ö. Slottsgatan 6, Uppsala.
Sandman, F., Doktor, Birgerjarlsgatan 5, Stockholm.
Sterky, E., Krigsråd, Villagatan 5—7, Stockholm.
Sällberg, G., Apotekare, Adolf Fredrikstorg 1 B, Stockholm.
Söderström, Camilla, Fru, Kåbo, Uppsala.
Ternström, R., Grosshandlare, Karlshamn.
Åkerlindh, G., Direktör, Skepparegatan 27, Stockholm.
Åkerlindh, Thyra, Fru, Skepparegatan 27, Stockholm.

UPPSALA 1925
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

24355